

306-2
6502

Пролетары ўсіх краёў, злучайцеся!

НАШ КРАЙ

ШТОМЕСЯЧНІК

Цэнтральнага Бюро Краязнаўства

П Р Ы

ІНСТЫТУЦЕ БЕЛАРУСКАЕ КУЛЬТУРЫ

№ 10 Кастрычнік 1927

ГОД ВЫДАЊНЯ ТРЭЦІ

ВЫДАЊНЕ
Інстытуту Беларускае Культуры
МЭНСК—1927

НАШ КРАЙ

138

№ 10 Квартальнік 1937

Ліст выдання 138

У. Ігнатоўскі.

Вывучэньне Кастрычнікавай Рэвалюцыі.

Набліжаецца 10-я гадавіна Кастрычнікавай рэвалюцыі. Ува ўсіх галінах жыцця мы падводзім падагульненні і падлічаем вынікі нашай працы. Ня ўсе поўныя 10 год удалося нам на Беларусі весці мірную працу, бо 3 гады прышлося змагацца з зброяю ў руках за канчатковую перамогу Кастрычніка на нашай тэрыторыі. Тры разы заходні імперыялізм пасылаў на Беларусь сваіх наймітаў; тры разы тэрыторыя Беларусі залівалася крывёю рабочых і сялян, абараняўшых заваёвы Кастрычніка. Зразумела, што ў гэтыя тры гады, калі грывелі пяруны вайны, цяжка, нават немагчыма, было аддаваць шмат часу мірнай працы. І кампартыя, і ўсе рабочыя, сяляне і працаўнікі пролетарскай культуры павінны былі прыймаць удзел у збройнай барацьбе.

Але сем год ужо нашы. За гэтыя сем год шпарка развінудлася праца ў розных галінах творчасці і вынікі яе відаць на кожным кроку. Нам трэба прасачыць, што зроблена намі па вывучэньні Кастрычнікавай рэвалюцыі за гэтыя часы.

Яшчэ ня зусім скончылася збройнае барацьба, а ўжо на Беларусі з'явілася першая кніжачка па вывучэньні Кастрычніка. Напісаў яе адзін з віднейшых барацьбітоў Кастрычніка. Я разумею кніжачку В. Кнорына пад назваю: „Рэволюция и контрреволюция в Белоруссии“, якая вышла з друку ў 1920 годзе ў Смаленску. Кніжка ахапляе час з лютага 1917 г. да лютага 1918 г. Аўтар дае яскравы малюнак паступовага развіцця барацьбы за Кастрычнік на Беларусі, асабліва ў Менску; апісвае і дае лічбы паступовага і хуткага росту партыі бальшавікоў, якая бурна расла ў канцы кастрычніка. Асабліва падрабязна апісаны падзеі, пачынаючы з 25 кастрычніка да 7 лістапада, вызначана роля Менскага Гарадзкога Савету ў гэтыя часы і зроблена марксыцкае асьвятленьне падзей.

У гэтым-жа годзе (1920) вышла з друку і яшчэ адна кніжачка ў польскай мове: „Z. Angarietis. Walka o ziemie w okupacji polskiej“. Брошура ахапляе падзеі з канца 18 году да пачатку 1920 году і дае малюнак барацьбы за зямлю ў часы польскай окупацы на Літве Беларусі.

У 1921 годзе вышлі з друку дзве кніжкі, якія даюць нам матэрыялы для вывучэньня Кастрычнікавай рэвалюцыі на Беларусі. Першая з іх—журнал Народнага Камісарыяту Асьветы Беларусі. „Школа и культура Советской Белоруссии“ № 1—2. Адзін артыкул журналу (гл. стар. 66) дае нам малюнак дрэннага становішча школы ў часы белапольскай окупацы і рэвалюцыянізацыі настаўніцтва, якое скончыла забастоўкаю. Другі артыкул З. Жылуновіча „К новаму жыццю“ (стар. 1 беларускага аддзелу) дае кароткі нарыс гісторыі Беларусі да Кастрычнікавай рэвалюцыі, пералічае ўсё тое, што даў Беларусі Ка-

стрычнік, і вызначае напрамак далейшай працы. Перад 3-м З'ездам Саветаў Беларусі, як перадзездаўскі матар'ял, вышла кніга пад назваю „Советская Белоруссия“. Паміж іншымі матар'яламі тут зьмешчаны „Маніфест Временного Революционного Рабоче-Крестьянского Советского Правительства“ (стар. 7) і „Декларация о провозглашении независимости Советской Социалистической Республики Белоруссии“ (стар. 8).

Значна больш па вывучэнні Кастрычнікавай рэвалюцыі было зроблена ў 1922 годзе. У штомесячніку Цэнтр. Бюро КПБ „Вперед“ № 1 па аддзелу „Испарт“ зьмешчан артыкул К. Ландэра „Отрывки из воспоминаний“. Успаміны ахапляюць перыод з лета 1917 г. да пачатку нямецкай окупацыі (люты 1918 г.). Успаміны яскрава малююць барацьбу рэвалюцыі з контррэвалюцыйнымі сіламі на Беларусі. Ніякіх вывадаў і ацэнак падзей аўтар ня робіць, ён проста ўспамінае тыя моманты барацьбы, якія лічыць цікавымі і маючымі важны змест.

Летам гэтага-ж году ў пятую гадавіну аднаўлення арганізацыі большавікоў у Менску Гістпарт КПБ выдаў кніжку В. Кнорына пад назваю „Пять лет“, дзе даецца кароткі конспект гісторыі кампартыі па Беларусі з 17 (4) чэрвеня 1917 году да чэрвеня 1922 году.

У пачатку восені 1922 году вышла з друку асобнай кніжкай поэма М. Чарота „Босыя на вогнішчы“, якая зьяўляецца мастацкім апісаннем трохгадовай барацьбы на Беларусі „працы з багаццем“, праўды з „няпраўдай“. Да поэмы дададзены „Крытычны нарыс“ У. Ігнатоўскага і артыкул В. Кнорына „На пути к белорусской пролетарской поэзии“. Абодвы артыкулы зьяўляюцца крытычным разглядам як поэмы, так і падзей, апісаных у ёй.

У кастрычніку 1922 году вышаў № 4 вышэйпамянёнага штомесячніка „Вперед“. У часопісу ў аддзеле Гістпарту зьмешчан артыкул Р. Пінкэля пад назваю „Канун Великого Октября“, скончаны ўжо ў № 5 часопісу. Артыкул зьяўляецца ўспамінамі аўтара, які быў адным з відных членаў адноўленай большавіцкай арганізацыі ў Менску. Артыкул дае многа месца апісанню барацьбы комфракцыі ў Гарадзкім Менскім Савеце са згодніцкімі партыямі, вынікнавання ў Менску большавіцкай „Ваеннай арганізацыі“ і заснавання партыйнай газеты „Звезды“, якая пасля павінна была прыняць назву „Буревестник“.

3 сьнежня 1922 году пачаў выдавацца добра вядомы нам часопіс „Полымя“. У першым-жа яго нумары (стар. 41) быў зьмешчан артыкул З. Ж., дзе даецца аналіз падзей і фактаў, зьвязаных з заснаваньнем Беларускай Савецкай рэспублікі 1-га студзеня 1919 году.

У 1923 годзе зьявіліся ў друку два артыкулы З. Жылуновіча. „Першы з іх пад назваю „Два бакі беларускага руху“ зьмешчан у часопісе „Полымя“ за 1923 г. № 3—4, стар. 69—74. Артыкул дае характарыстыку двух напрамкаў беларускага руху з сярэдзіны 1917 г. Адзін папрамак сконцэнтравалася ў Менску і будаваўся на грунце адзінага нацыянальнага фронту; другі апіраўся на рабочыя масы Ленінграда і стаяў на грунце адзінага пролетарскага рэвалюцыйнага фронту. Другі артыкул пад назваю—„Уступамі да Акцябра“ зьмешчан у №№ 5—6 і 7—8 часопісу „Полымя“. Перад намі вельмі каштоўны артыкул, у якім малюецца барацьба за Кастрычнік і за Савецкую Беларусь лэнінградзкага напрамку з напрамкам менскім. Артыкул, апроч асьвятленьня падзей, дае шмат каштоўных архіўных матар'ялаў.

У двух першых нумарох часопісу „Полымя“ за 1924 год зьмешчаны артыкулы Ж. Х. З., у якіх распрацоўваюцца далей пытаньні,

закранутыя ў 1923 годзе. Другі артыкул (№ 2, стар. 163) пад назваю „Організацыя сіл“ апісвае працу Беларускага Нацыянальнага Камісарыяту ў Маскве і яго ідэалёгічную барацьбу з менскімі беларускімі незалежнікамі. Дадзены вельмі цікавыя матар’ялы па гісторыі бежанскага зьезду ў Маскве ў ліпні 1918 году. Першы артыкул (№ 1, стар. 163) пад назваю „Ад кастрычніка 1917 г. да лютага 1918 г.“ дае гісторыю барацьбы за Савецкую Беларусь у гэты перыяд. У артыкуле ёсць шмат матар’ялу да гісторыі так званага Ўсебеларускага Конгрэсу ў Менску.

У № 2—3 часопісу „Маладняк“ за гэты год мы знаходзім два артыкулы: адзін У. Ігнатаўскага, пад назваю „У кіпцюрох белага арла“ (стар. 30—38) і другі—Я. Каліны пад назваю—„У дні белаянскага панавання“ (стар. 39—44). Абодвы артыкулы ахапляюць перыяд польскай окупацыі з сярэдзіны 1919 да сярэдзіны 1920 году.

У сярэдзіне 1924 году вышаў з друку зборнік пад назваю „Комсомол Белоруссии. Пять лет на аванпостах“. Зборнік выдадзены ў сувязі з пяцігодзьдзем КСМ Беларусі. У прадмове рэдакцыя зборніка вызначае: „В нашем сборнике собрана история нашего союза, есть у нас свои предшественники—это те подростки, юноши, которые в годы до революции были участниками стачек, демонстраций; это те подростки, юноши, которые составляли первые юношеские организации в нашем крае“. Як відаць з вышэйпаданага, зборнік ахапляе часы рэволюцыі з 1905 году, але найбольш матар’ялаў датычыць Кастрычнікавай рэволюцыі на Беларусі, асабліва эпохі польскай окупацыі. Зборнік дае вельмі цікавыя ўспаміны шэрагавых барацьбітоў за Кастрычнік.

У гэтым-жа годзе вышаў з друку вельмі каштоўны зборнік „Беларусь“, які зьмяшчае ў сабе нарысы гісторыі, эканомікі, культурнага і рэволюцыйнага руху на Беларусі. Зборнік дае цэлы шэраг артыкулаў па гісторыі рэволюцыйнага руху на Беларусі да Кастрычнікавай рэволюцыі. Што датыча падзей і асьвятленьня Кастрычніка, дык тут мы першы раз бачым вельмі шырокую пастаноўку пытаньня. Гэтаму пытаньню тут прысьвечана шмат артыкулаў, якія асьвятляюць яго з усіх бакоў. У зборніку зьмешчаны ніжэйпаданыя артыкулы: З. Жылуновіч. „Люты-Кастрычнік на Беларусі“, У. Ігнатаўскі. „Вялікі Кастрычнік на Беларусі“ (X 1917 г.—11, VII, 1920 г.), В. Кнорын. „Комуністычная партыя на Беларусі“, М. Гуткоўскі. „Утварэньне Савецкае Соцыялістычнае Рэспублікі Беларусі і формы фактычнай сувязі яе з РСФСР“. У. Ігнатаўскі. „Комуністычная партыя Беларусі і беларускае пытаньне“, А. Славінскі. „Зямельнае пытаньне“. Усе артыкулы апрацаваны па крыніцах, часам вельмі рэдкіх. На жаль, зборнік „Беларусь“ у свой час быў надрукаваны ў малым ліку паасобнікаў (2000), і цяпер яго даволі цяжка знайсці.

У 1925 годзе Гістпарт ЦК КПБ (аддзелам па вывучэньні Кастрычнікавай рэволюцыі) выдаў зборнік пад назваю „Памятник борцам, погибшим за освобождение Белоруссии“. Рэдакцыйная коллегія зборніка ў прадмове вызначае тыя крыніцы, якімі яна карысталася пры складаньні кнігі і так гаворыць аб значэньні зборніка: „Сборник имеет большое значение, так как в большей части биографий погибших товарищей очень ярко отражаются все наиболее важные моменты истории гражданской войны в Белоруссии. Особенно большое значение сборник имеет для нашей молодежи, которая на примерах павших научится бороться и доведет начатое ими дело до окончательной победы“. З такою ацэнкаю зборніка бязумоўна трэба згадзіцца.

Тым-жа самым аддзелах Гістпарту КПБ па вывучэнні Кастрычнікавай рэвалюцыі ў гэтым-жа годзе была выдадзена кніжка В. Кнорына пад назваю: „1917 год в Белоруссии и на Западном фронте“. Гэтая кніжка зьяўляецца перапрацоўкаю першай кніжкі па вывучэнні Беларусі, напісанай аўтарам яшчэ ў 1920 годзе, аб якой мы гаварылі вышэй („Револуция и контрреволуция в Белоруссии“). Выданне гэтай кніжкі з перапрацоўкай і дадаткамі мае вялікае значэнне, бо першае яе выданне даўно ўжо разышлося. Асноўную думку кніжкі аўтар у прадмове вельмі правільна і яскрава вызначае так: „Основателем и создателем коммунистической организации в Белоруссии была старая большевистская гвардия, заброшенная в Белоруссию войной из Ленинграда, Москвы, Иванова и т. д. и нашедшая здесь широкое поле для партийной работы в рабочей и солдатской массе и среди белорусского крестьянства. Местные-ж белорусские и еврейские (бундовские) революционные организации и их старые лидеры еще долгое время продолжали оставаться под влиянием мелкой буржуазии. В тяжелых испытаниях гражданской войны им пришлось выбирать между буржуазной демократией и диктатурой пролетариата—и они пошли за победившим пролетариатом“. Кніжка выдадзена вельмі акуратна і мае добра зробленыя ілюстрацыі.

У некаторых кніжках, якія вышлі ў 1925 годзе таксама ёсць артыкулы, прысвечаныя Кастрычніку на Беларусі. Адпаведныя аддзелы ёсць у кніжцы У. Ігнатоўскага—„Гісторыя Беларусі ў XIX і пачатку XX стагоддзя“, у кніжцы Я. Пятровіча „Адноўленая Беларусь“ і часопісе „Маладняк“ № 8 (артыкул І. Барашкі).

У 1926 годзе з'явілася кніжка раней у яўрэйскай, пасля ў расійскай мове С. Агурскага пад назваю: „Еврейский рабочий в коммунистическом движении“ (1917—1921). Кніжка мае каштоўнасць як наогул, так асабліва таму, што яна папоўніла той прабел, які быў дагэтуль па вывучэнні Кастрычніка на Беларусі. Яна дала цікавыя матэрыялы аб удзеле яўрэйскай рабочай масы ў сацыяльнай рэвалюцыі не толькі на Беларусі, але і на Украіне. Апроч таго, кніжка высветліла „вынікнавенне і развіццё камуністычных ідэй сярод яўрэйскіх рабочых і барацьбу, якую прыходзілася вёсці камуністычнай партыі проці яўрэйскіх дробна-буржуазных і нацыяналістычных арганізацый, як Бунд, Поалей Цыон і інш.“ (гл. прадмову). Кніга мае шмат фотографічных здымкаў з гістарычных дакументаў і шмат ілюстрацый наогул.

Асабліва многа было зроблена па вывучэнні Кастрычніка на Беларусі ў бягучым 1927 годзе.

У пачатку году быў выдадзены Саветам Народных Камісараў Беларусі вялікі, каштоўны зборнік пад назваю „Белорусская Советская Социалистическая Республика“ ў расійскай і беларускай мове. Апроч апісання тэрыторыі, насельніцтва, эканомікі і культуры сучаснай Беларусі, тут ёсць „Гістарычны нарыс“ Беларусі, напісаны А. Цвікевічам у гэтым нарысе вылучана адпаведнае месца і Кастрычнікавай рэвалюцыі.

Орган ЦК КПБ „Бальшавік Беларусі“ звярнуў вялікую ўвагу на высвятленне Кастрычнікавай рэвалюцыі на Беларусі. Амаль што ў кожным яго нумары мы знаходзім артыкулы прысвечаныя разгляду гэтага пытання. У аддзелах часопісу Гістпарт мы знаходзім

ніжэйпаданыя артыкулы: 1) А. Мяснікоў. „Кастрычнік і яго вынікі“ (№ 1—2, стар. 34), 2) Калмановіч. „Кастрычнікавая рэвалюцыя і рэвалюцыйны камітэт Заходняй Вобласці і фронту“ (№ 1—2, стар. 38), 3) А. Мясніков. „Падготовка Окцябры. Воспоминания“ (№ 3, стар. 31), 4) В. Кнорин. „Звезда і Минский Совет“ (№ 3, стар. 37), 5) М. Хатаевіч. „Гомельская бальшавіцкая арганізацыя. З успамінаў“ (№ 4, стар. 15), 6) Г. Лелевіч (Л. Магілеўскі) „Кастрычнікавыя дні ў Магілеве. Адрывак з успамінаў“ (№ 4, стар. 26), 7) Агурскі. „Роля дробнабуржуазных партый на Беларусі ў Кастрычнікавай рэвалюцыі“ (№ 5, стар. 69) Артыкулы зьяўляюцца найчасцей успамінамі ўдзельнікаў рэвалюцыі і даюць шмат новых каштоўных матар'ялаў.

Цэнтральная камісія па правядзенні 10 гадавіны Кастрычнікавай рэвалюцыі разам з ЦК КСМБ выпусціла вельмі цікавую кнігу двух маладых аўтараў Б. Олікера і Л. Розэнблюма пад назваю: „Нарысы па гісторыі Комсамолу Беларусі“. Кніга дзеліцца на тры раздзелы. Першы раздзел дае малюнак юнацкага руху на Беларусі да рэвалюцыі 1917 году. Гэты раздзел дае гістарычныя перадпасылкі да Кастрычнікавай рэвалюцыі. Два другія аддзелы: а) „на шляхах да Комсамолу“ і б) „першыя крокі Комсамолу Беларусі“, апроч непасрэднага задання, даюць нам яскравы малюнак удзелу моладзі Беларусі ў Кастрычнікавай рэвалюцыі. У прадмове да кніжкі т. В. Кнорын піша: „Рэкомэндуючы гэту кнігу самым шырокім гушчам моладзі Беларусі, мы спадзяемся, што яна падыме новыя пласты да актыўнай творчай комсамольскай працы, што яна будзе адчуваць рэвалюцыйны энтузіязм новых пластоў моладзі,—а гэта ёсць адна з умоў пераможнага сацыялістычнага будаўніцтва ў нашай краіне“.

Тая-ж камісія разам з Гістпартам выдала вельмі каштоўную і цікавую кніжку А. Чарвякова пад назваю „За Савецкую Беларусь“. Аўтар у прадмове піша так: „Кніжка „За Савецкую Беларусь“ ёсць спроба даць кароткі, конспектны агляд галоўных этапаў барацьбы за Савецкую Беларусь, а разам растлумачыць найбольш зразумела, чаму толькі шлях Савецкай улады, шлях дыктатуры пролетарыяту пад кіраўніцтвам комуністычнае партыі зьяўляецца адзіна правільным і адзіна адпавядаючым інтарэсам рабочых і сялян Беларусі ў іх барацьбе за лепшую будучыну, за сацыялістычны парадка жыцця“. Мы павінны зазначыць, што гэтая спроба вельмі ўдалася аўтару. Глыбокі аналіз фактаў, цэлы шэраг новых нявыкарыстаных дагэтуль матар'ялаў, устанаўленьне правільнага падыходу да цэлага шэрагу фактаў, стройнасць і паслядоўнасць у разьмеркаваньні матар'ялу і ўрэшце прастата і популярнасць кніжкі—усё гэта робіць гэты твор вельмі карысным і неабходным. Асаблівую вартасць для гісторыка Кастрычнікавай рэвалюцыі на Беларусі маюць артыкулы—I. На перагібе гісторыі, II. Беларусь перад Кастрычнікавай рэвалюцыяй, III. Кастрычнік на Беларусі і VII. Беларускае пытаньне па-за межамі Савецкіх Рэспублік. Апошні артыкул цікавы яшчэ таму, што аўтар дае дэталёвы агляд эканамічнага і політычнага становішча заходняй часткі этнографічнай Беларусі (у Польшчы, Літве і Латвіі) і сама сабою перад чытачом паўстае праблема гістарычнай неабходнасьці Кастрычніка для Заходняй Беларусі.

Нядаўна вышла з друку пад рэдакцыяй С. Агурскага цікавая кніга-зборнік пад назваю: „Кастрычнік на Беларусі“. Кніга выдадзена Камісіяй ЦВК па правядзенні 10 гадавіны Кастрычнікавай рэвалюцыі на Беларусі і Гістпартам ЦК КПБ. У прадмаве вызначана літара-

тура па вивучэнні Кастрычніка на Беларусі дагэтуль, якая была выдадзена ў Віцебску і Гомелі. У кніжцы сабраны ўспаміны ўдзельнікаў Кастрычнікавай рэвалюцыі на Беларусі, якія абхапляюць 1917, 1918 і 1919 гады. Больш 170 старонак дадзена на друк гістарычных дакументаў таго часу, яны вельмі ўзбагацілі лічбу крыніц па вивучэнні пытання. Кніга багата аздоблена ілюстрацыямі (67 малюнкаў).

Зараз рыхтуюцца юбілейныя нумары—часопісаў—„Большавік Беларусі“, „Полюмя“, „Маладняк“, „Узвышша“, „Наш Край“, „Работніца і сялянка“, „Асвета“ і інш. Усё гэта значна яшчэ ўзбагаціць літаратуру па вивучэнні Кастрычніка на Беларусі, якая ўжо і на сёгоння складае каля 120 друкаваных аркушаў.

А. Казак.

Краязнаўства ў БССР к дзесяцігодзьдзю Кастрычнікавай Рэвалюцыі.

І. Задачы краязнаўства і рост краязнаўчага руху.

Краязнаўчая справа на Беларусі к дзесяцігодзьдзю Кастрычнікавай Рэвалюцыі разгарнулася ў агромністы грамадзкі рух, арганізацыі якога ахапляюць сабой больш 9000 членаў розных катэгорый працаўнікоў і дасягаюць самых глухіх куткоў Рэспублікі. Гэтым выконваецца галоўнейшая задача, высунутая Кастрычнікавай Рэвалюцыяй перад працоўнымі масамі Савецкага Саюзу, якая заключаецца ў вырашэнні пастаўленага ёю пытання аб соцыялістычным будаўніцтве. Вядома, што пры ўсякім будаўніцтве патрэбна веданьне ўсіх умоў і абставін, у якіх яно адбываецца, тым больш гэта патрэбна пры соцыялістычным будаўніцтве.

Апошняе-ж, як аб гэтым не аднойчы гаварыў нам вялікі правадыр У. І. Ленін, магчыма пры магутным удзеле шырокіх працоўных мас і працоўнай інтэлігенцыі.

Кастрычнікавая Рэвалюцыя, якая абудзіла шырокія працоўныя масы, якая дала ім магчымасьць будаваць сваё політычнае, эканамічнае і культурнае жыццё адпаведна сваім запатрабаванням, выклікала агульную і ў поўнай меры зразумелую зацікаўленасьць да вывучэння жыцця мас і умоў іх працы.

Краязнаўчыя арганізацыі, якія ставяць сваёй мэтай усебаковае вывучэнне краю сіламі мясцовых працаўнікоў, якія яднаюць у сваіх шэрагах гэтыя сілы, якраз і прыходзяць на дапамогу Савецкай уладзе ў вырашэнні гэтага пытання.

Усебаковае вывучэнне мясцовага краю мае значэнне як з боку тэорэтычнага, гэтак і практычнага. Вывучэнне мясцовага краю выявіць тыя багаты, якія ёсць у краі і пакажа, як трэба да іх адносіцца і як іх скарыстоўваць.

Важнасьць гэтага пытання асабліва павялічваецца ў такіх краінах, як наша Рэспубліка, дзе вучоных спецыялістаў вельмі мала, а сродкі на дасьледаваньне абмежаваны. У такіх краінах неабходна на мясцовых жыхароў адпаведную колькасць сьвядомых і зацікаўленых гэтай справай людзей, якія-б заняліся вывучэннем мясцовага краю.

Краязнаўства зьяўляецца адначасова справай навуковай і грамадз-

кай. Яно ахапляе сабой усіх тых, якія цікавяцца вывучэннем сваёй мясцовасці незалежна ад заняткаў і ведаў: ужо ня кажучы аб навуковых працаўнікох, у гэтай справе можа быць карысным і вясковы інтэлігент і рабочы, і сялянін, і моладзь. Неабходна толькі адна ўмова—зацікаўленасць справай.

Адгэтуль вынікае тая розніца, якая назіраецца паміж сучасным грамадзкім краязнаўствам і дарэволюцыйным. Вось як аб гэтым гаворыць краязнаўца Н. А. Дорогутін¹⁾ „Если центр тяжести в дореволюционную эпоху в научных краеведных учреждениях лежал в изучении исторического прошлого страны, если после революции доминировало в работе краеведных учреждений изучение природы края, то сейчас мы видим, что современное краеведение окрасилось в „экономические тона“.

Другі краязнаўца С. Д. Яхантаў гэтую думку даводзіць яшчэ ясьней: „Современность повелительно подсказывает исследователю местной жизни, на чем останавливать свое внимание. На работах местных обществ краеведения не может не отражаться новая жизнь“.

„Краязнаўства і сучаснасць“, вось асноўная адзнака і кірунак працы краязнаўчых арганізацый паслярэволюцыйнага часу. „Сучаснае краязнаўства цікавіцца ня чыста гістарычнымі, этнографічнымі або прыродазнаўчымі пытаннямі; яно арыентуецца на будаўніцтва ўва ўсіх яго праявах, грунтуецца на сучаснасці і выкарыстоўвае мінулае, як матар’ял для будучыны“²⁾.

Краязнаўчы рух у БССР пад ідэёвым кіраўніцтвам Комуністычнай партыі і разьвіаецца ў адзначаным кірунку: к сучаснаму моманту ён пранік да нізавых адміністрацыйных адзінак, як сельсаветы, утварыў для іх вывучэння сельсавецкія гурткі і ўцягнуў у свае шэрагі шырокія масы працоўных. Усяго па БССР, згодна апошняга падліку ўсіх краязнаўчых арганізацый налічваецца 240. З гэтага агульнага ліку—акруговых таварыстваў краязнаўства—8, раённых—101 і нізавых гурткоў краязнаўства—66. Апрача гэтага ў навучальных установах налічваецца: 2 таварыства краязнаўства вышэйшай школы і 63 школьныя і тэхнікумаўскія краязнаўчыя гурткі.

Усе гэтыя арганізацыі ахапляюць 9.389 членаў, з якіх асьветнікаў каля 70%, рабочых і сялян каля 50%, вучняў каля 23% і іншых каля 2%. Гэтыя лічбы сцвярджаюць выказаную раней думку аб шырокім удзеле мас у краязнаўчай справе.

II. Этапы разьвіцця краязнаўчага руху за апошні час.

Шырокае разьвіццё грамадзкага краязнаўства ў БССР пачынаецца з 1920 г. пасля вызвалення краіны ад нямецкай і польскай окупацыі. У першыя гады пасля Кастрычніка краязнаўства на Беларусі не магло разгарнуцца, бо ўсе лепшыя сілы прымалі актыўны ўдзел у барацьбе за палітычнае, сацыяльнае і нацыянальнае вызваленне. І толькі ў восень 1920 г. па вызваленні краіны ад окупацыі паноў пачалі ўзнікаць краязнаўчыя арганізацыі—гурткі, а потым і таварыствы. Раней усяго арганізавалася Слуцкае Павятовае Таварыства Краязнаўства (у 1923 г.), а потым Віцебскае Губ. Бюро Краязнаўства (1923 г.), рэарганізаванае ў 1924 г. у Віцебскае Таварыства Краязнаўства. Таксама ў 1924 г. арганізаваліся—Магілёўскае, Аршанскае і б. Барысаўскае акруговыя тава-

¹⁾ Н. А. Дорогутин. Краеведение, его современное значение и роль любителей в деле изучения страны. „Первые шаги краеведа“, стар. 15.

²⁾ Ад рэдакцыі час. „Наш край“ № 1 за 1925 г., стар. 3.

рысты краязнаўства. Усе астатнія акруговыя таварыствы краязнаўства—Менскае, Бабруйскае, Мазырскае, Полацкае і б. Калінінскае, а таксама большая частка раённых краязнаўчых таварыстваў арганізавалася ў 1925 г.

Наогул трэба адзначыць, што 1925 і 26 г. г. былі гадамі найвялікшага ўздыму і арганізацыі працоўных мас з мэтай дапамогі вялікаму сацыялістычнаму будаўніцтву. Так нарасталая зьнізу стыхійна новая грамадзкая плынь—разьвіццё краязнаўчага руху.

Неабходна было аўладаць гэтым рухам, укласьці яго ў пэўныя формы і даць яму належны кірунак. У гэтых мэтах Інстытут Беларускае Культуры ў сьнежні 1923 г. вылучыў камісію з трох сяброў для арганізацыі Цэнтральнага Бюро Краязнаўства, якое і было зацверджана 1 студзеня 1924 г.

На арганізацыйным сходзе Цэнтральнага Бюро Краязнаўства было пастаноўлена перакласьці на беларускую мову Статут расійскіх краязнаўчых арганізацый, укласьці неабходныя інструкцыі і звязацца з мясцовымі краязнаўчымі арганізацыямі.

З гэтага часу краязнаўчы рух на Беларусі прымае больш-менш арганізаваны характар. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства зарэгістравала ўсе краязнаўчыя арганізацыі і звязалася з краязнаўчымі ўстановамі Саюзных Рэспублік.

У сакавіку 1924 г. ім была склікана I Менская Краязнаўчая Конфэрэнцыя, а ў лістападзе гэтага-ж году I Ўсебеларуская Краязнаўчая Конфэрэнцыя.

Ня глядзячы на буйны рост, краязнаўства ў гэтыя гады ня вылілася ў пэўныя формы: яно іх вывучала і адшуквала. I толькі I Ўсебеларускі Краязнаўчы Зьезд, які адбыўся 7—11 лютага 1926 і II Ўсебеларускі Краязнаўчы Зьезд у лютым 1927 г., канчаткова замацавалі формы краязнаўчага руху.

Такімі вывучанымі і правэранымі ў процэсе практыкі формамі аказаліся гурток у сельсавеце ці пры якой-небудзь асьветнай установе, раённае таварыства краязнаўства і акруговае. У падставу пры арганізацыі краязнаўчага аб'яднаньня пакладзены тэрыторыяльны прынцып.

Апрача гэтага пры навучальных установах (школах-сямігодках, тэхнікумах) арганізуюцца школьныя краязнаўчыя гурткі, а пры вышэйшых школах—таварыствы. Для ўнясення яснасьці ўва ўзаемаадносіны паміж краязнаўчымі арганізацыямі, Цэнтральнае Бюро Краязнаўства склала на падставе правэранага вопыту статуты для ўсіх форм краязнаўчых арганізацый, як агульных, гэтак і тых, што знаходзяцца ў навучальных установах. У статутах паказаны мэты і задачы кожнага віду аб'яднаньня, яго арганізацыйная структура і ўзаемасувязь з вышэйшай тэрыторыяльнай арганізацыяй.

Вывучэньне форм і мэтодаў краязнаўчай працы, накіраваньне, арганізацыю і падлік яе вядзе Цэнтральнае Бюро Краязнаўства.

Да апошняга часу ЦБК вяло гэтую працу, ня маючы свайго статуту. Зараз гэты статут апрацаваны і павінен быць у хуткім часе зацверджаны. З прыняцьцем яго закончыцца арганізацыйнае афармленьне краязнаўчай сеткі БССР.

Такім чынам к дзесяцігодзьдзю Кастрычніка краязнаўства вылілася ў пэўныя арганізацыйныя формы; задачай бліжэйшага пэрыоду павінна стаць больш глыбокая праца па вывучэньні і дасьледваньні кожнай арганізацыі сваёй мясцовасьці.

III. Конкрэтныя дасягненні ў працы краязнаўчых арганізацый.

У навукавай галіне галоўным заданнем краязнаўчых арганізацый на мясцох, паводле пастаноў I і II ўсебеларускіх Краязнаўчых Зьездаў, павінна быць вывучэнне і даследаванне раёнаў.

Дзеля таго каб даць магчымасць краязнаўчым арганізацыям на мясцох азнаёміцца з метадамі і формамі працы, Цэнтральнае Бюро Краязнаўства стала ў 1925 г. на шлях выдання свайго спецыяльнага часопісу „Наш Край“, у якім друкуюцца ўвесь час інструкцыйныя і метадычныя ўказанні спецыялістых па даследаванні і вывучэнні таго ці іншага пытання, а таксама змяшчаюцца практычныя працы краязнаўцаў. Усяго за два гады выдрукавана 72 экз. інструкцый, анкет і програм, з якіх па прыродна-геаграфічнай галіне—32, грамадзка-эканомічнай—15 і 12 па культурна-гістарычнай галіне*).

Як можна бачыць, у гэтым напрамку было зроблена шмат; адчуваецца толькі недастача кіраўнічага матар'ялу ў галіне грамадзка-эканомічнай. У гэты бок у апошні час накіравана належная ўвага.

Каб паказаць прыклад, як рабіць вывучэнне раёну, ЦБК выдзеліла адзін раён Бабруйскай акругі, Асіпавіцкі, як ударны і звярнула на вывучэнне яго асабліваю ўвагу. Вынікам гэтага павінна быць усебаковае апісанне гэтага раёну, першая частка якога падрыхтавана да друку і апісанне двух сельсаветаў—Замоскага і Зборскага—старшынёй раённага краязнаўчага таварыства т. Немцавым. Апісанне раёну будзе мець больш навуковы характар, апісанне адзначаных вышэй сельсаветаў зьяўляецца працай краязнаўчай арганізацыі і павінна паслужыць узорам у працы па апісанні іншым краязнаўчым аб'яднанням.

Акруговыя таварыствы краязнаўства таксама праводзяць вывучэнне выдзеленых імі раёнаў.

Апрача гэтага ўсе краязнаўчыя арганізацыі забяспечаны краязнаўчай літаратурай популярнага зместу па ўсіх галінах краязнаўчай справы, што дае магчымасць мясцовым краязнаўцам добра орыентавацца ў справе вывучэння краю.

Трэба адзначыць, што, дзякуючы гэтым мерапрымствам, а таксама належнаму кіраўніцтву з боку некаторых акруговых краязнаўчых таварыстваў, сярод раённых таварыстваў краязнаўства вызначыліся такія, якія маюць пэўныя дасягненні ў галіне вытворчай дзейнасці: зроблена вывучэнне і апісанне тых ці іншых вёсак, сельсаветаў, мясцовай прамысловасці, вядзецца апісанне прыродных зьяў, вывучэнне багаццяў і г. д. Апісанні гэтыя часткова друкаваліся ў часопісу „Наш край“, а іншыя—у выданнях акруговых краязнаўчых таварыстваў. Амаль у кожнай акрузе вызначылася па адным-два раёны, якія распачалі навукова-даследчую краязнаўчую працу.

Конкрэтным вынікам гэтай працы зьяўляецца арганізацыя некаторымі раённымі краязнаўчымі таварыствамі краязнаўчых музеяў, аб чым ужо, як дадатны бок, адзначалася ў працах II ўсебеларускага Краязнаўчага Зьезду. Справа па арганізацыі мясцовых краязнаўчых музеяў асабліва павінна шырока разгарнуцца ў сувязі з сьвятам дзесяцігоддзя Кастрычнікавай рэвалюцыі.

Каштоўнейшыя экспанаты мясцовых выставак (дыяграмы, картографы, плякаты, даклады і інш.), якія адбіваюць дасягненні нашай гаспадаркі, прамысловасці і культуры к 10 гадавіне Кастрычніка, павінны быць абавязкова захаваны і стаць падвалаінай у заснаванні мясцовага

*) Пералік інструкцый у аддзеле „Бібліяграфія“ ў гэтым № „Н. К.“

музею. Гэта неадкладная задача ўсёй нашай грамадзкасці на мясцох. У гэтым кірунку Ц. Кам. БССР па правядзенні 10 гадавіны Кастрычнікавай рэвалюцыі і Ц. Б. Краязнаўства мясцам дадзены належныя ўказанні. Краязнаўчым арганізацыям супольна з мясцовымі камісіямі па правядзенні святавання неабходна зрабіць усё дзеля ажыццяўлення гэтага задання. Яшчэ больш значную працу робяць мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі ў справе дапамогі навуковым установам БССР, якія вядуць даследаванне ці вывучэнне краіны. У гэтым напрамку, апрача непасрэднага выконвання краязнаўчымі арганізацыямі заданняў Інстытуту Беларускае Культуры, з якім яны сыісла звязаны, апошнія дасылаюць матар'ялы Н. Д. Інстытуту імя Леніна, Горацкай Сельска-Гасп. Акадэміі і ЦБК РСФСР.

За апошнія два гады краязнаўчымі арганізацыямі дасланы Ёнбелкульту наступныя матар'ялы: Слоўнікавай камісіі для ўкладання слоўніка жывой мовы 156.658 картак-слоў, апрача 42.000 картак-слоў дасланных акруговым таварыствам, Фольклёрнай камісіі 11.804 экзэмпляраў вуснай народнай творчасці (песень, казак, загадак, прыказак і інш.), зарысавак і ўзораў тканін 197, іншых розных рэчаў 757.

Апрача гэтага праводзілася анкетнае вывучэнне па заданнях сэкцыі ці камісій ІБК тых ці іншых пытанняў. За гэты час праводзілася вывучэнне бюджэту часу селяніна, хатніх рамёстваў, коопэрацыйнага апарату, звычайнага права, монаграфічнае апісанне паселішч. Усяго па гэтых пытаннях даслана краязнаўчымі арганізацыямі 490 запоўненых анкет. Некаторыя з гэтых анкет камісіямі апрацаваны і на падставе іх зроблены вывады, а астатнія апрацоўваюцца.

Зараз праводзіцца выпраўленне націскаў у мясцовых назвах паселішч і самых назваў для географічнай карты прамысловасці па заданнях Картографічнага Бюро ВСНГ, вывучэнне і даследаванне асаблівасцяў народных гутарак паводле програм проф. Бузука і С. Некрашэвіча, ўкладанне архэалёгічнай карты кожнай акругі, вывучэнне санітарна-бытавога даследавання вёскі і інш.

На працягу двух год вядуцца шмат якімі раённымі краязнаўчымі арганізацыямі сталыя мэтэаролёгічныя назіранні, каторыя, як сьведчыць Заг. Мэтстанцый НКЗ, вядуцца здавальняюча і значна дапамагаюць справе вывучэння клімату краіны.

Увесь гэты пэрыод вядуцца і фэнолёгічныя назіранні, але апошнія, з прычыны адсутнасці да гэтага часу пэўнага цэнтру, не насілі (апрача Мазырскай акругі) плянавага і сталага характару. Зараз прыняты меры да ўрэгулявання і наладжання гэтай справы, пры ЦБК арганізавана сталая Фэнолёгічная камісія, якая будзе весць апрацоўку матар'ялаў; прыняты таксама належныя крокі да заснавання на мясцох у кожным раёне ня менш аднаго сталага фэнпункту. Наладжанне гэтай справы павінна мець вялікае значэнне, як з боку навуковага гэтак і практычнага.

У сувязі з рэарганізацыяй Ёнбелкульту, а таксама адчыненнем Навукова-Даследчага Інстытуту мясцовыя краязнаўчыя арганізацыі, як дапаможныя інстытуцыі ў даследаванні тых ці іншых пытанняў, набываюць яшчэ большае значэнне.

Зараз ёсць магчымасць папоўніць той прабел у выданні інструкцыйна-мэтодычнага матар'ялу па эканомічнай галіне, які назіраўся да апошняга часу. Адрэз Прыроды і Гаспадаркі Ёнбелкульту і Нав. Д. І. павінны прыйсці на дапамогу краязнаўчым арганізацыям у гэтай галіне.

IV. Школьнае краязнаўства.

У апошні год была звернута асаблівая ўвага на працу школьных краязнаўчых гурткоў і, наогул, на наладжаньне справы краязнаўчых арганізацый, якія зьмяшчаюцца ў навучальных установах. Дзеля вывучэння гэтай галіны краязнаўства пры ЦБК былі ўтвораны Студэнцкая камісія, якая вывучала пастаноўку краязнаўчай справы ў Вузах і Школьна-Краязнаўчая, якая вывучала краязнаўства ў школах-сямігодках і тэхнікумах. Пры ўдзеле членаў камісіі былі апрацаваны статуты для ўсіх відаў школьна-краязнаўчых гурткоў, у якіх паказана іх узамасувязь з мясцовай краязнаўчай арганізацыяй і школьнымі саветамі.

Школьна-краязнаўчыя гурткі разглядаюцца як арганізацыі, якія падрыхтоўваюць будучых краязнаўцаў і якія дапамагаюць мясцовым краязнаўчым арганізацыям у справе вывучэння і дасьледваньня мясцовага краю.

Вялікую ролю ў гэтым кірунку павінны адыграць нашы вышэйшыя навучальныя ўстановы, якія павінны ў процэсе сваёй працы выходзіць краязнаўцаў. БДУ на працягу апошняга году стаў на гэты шлях і шмат зрабіў у гэтым кірунку. Асабліва вялікім дасягненьнем можна лічыць наладжаньне краязнаўчым таварыствам БДУ навукова-краязнаўчай студэнцкай экспэдыцыі ў Мазырскую акругу з мэтай вывучэння і дасьледваньня Тураўскага раёну. Хоць вывады яшчэ ня зроблены, але ўжо самы факт наладжаньня экспэдыцыі гаворыць за сябе. Краязнаўчым арганізацыям іншых навучальных устаноў як вышэйшых, гэтак і тэхнікумаўскіх, трэба ўвесці гэты вопыт у сваёй практыцы. Гэта будзе самым лепшым мэтадам выхаваньня моладзі на мясцовым матар'яле.

З іншых школьна-краязнаўчых гурткоў найбольш выявілі сабе ў працы: гурток Менскага Белпэдтэхнікуму, Дукорскай школы 7-кі, Чырвона-Бярэскага агропэдтэхнікуму, Асіпавіцкай, Хоцімскай і Расьнянскай 7-дак, Магілёўскага Пэдтэхнікуму і Саўпартшколы, Слуцкіх агульнаадукацыйных курсаў і інш.

Але-ж, ня глядзячы на тое, што ў некаторых школах ёсьць дасягненьні ў гэтым кірунку, трэба адзначыць, што гэтага нельга сказаць пра ўсе нашы школы: ёсьць шмат школ, у якіх мала зварочваецца ўвагі на краязнаўчую справу.

Неабходна ў будучым усім школам заняцца гэтай справай з тым, каб выхаваць добрых краязнаўцаў будучыны.

V. Краязнаўства і нацменшасьці.

Ц. Б. Краязнаўства і акруговымі таварыствамі за апошнія гады звернута ўвага на краязнаўчую справу сярод нацменшасьцяй. Дзеля гэтага арганізаваны яўрэйская і польская сэкцыі пры ЦБК і акруговых таварыствах. Але ў гэтым кірунку зроблена вельмі мала: яшчэ толькі намячаюцца шляхі гэтай справы. Галоўная ўвага гэтых сэкцый накіравана на этнографічнае і мовазнаўчае вывучэньне, а яўрэйскай, апрача таго, і на вывучэньне мястэчка, як характэрнай формы паселішча краю. Але падрабязней аб гэтым будзе асобна.

VI. Заключэньне.

Перад краязнаўчымі арганізацыямі на бліжэйшы пэрыод вызначаюцца наступныя задачы:

а) больш глыбокае азнаямленьне з краязнаўчай справай шырокіх працоўных мас;

б) пераход усёй краязнаўчай сеткі да сталага паступова-плянавага вывучэння сваёй мясцовасці;

в) арганізацыя і наладжаньне раённых краязнаўчых музеяў паводле пляну надрукаванага ў працах II Ўсебеларускага Краязнаўчага Зьезду;

г) дапамога навукова-дасьледчым інстытуцыям у справе вывучэння і дасьледваньня паасобных пытанняў;

д) пашырэнне і ўзмацненьне краязнаўчай справы ў навучальных установах.

Задачы гэтыя больш падрабязна і дакладна вызначаны ў рэзолюцыях II Ўсебеларускага Краязнаўчага Зьезду. У кірунку ажыццяўленьня гэтых задач і павінна вясціся краязнаўчымі арганізацыямі праца ў далейшым.

НАШЫ АКАДЭМІЧНЫЯ ўСТАНОВЫ І ВЫШЭЙШЫЯ ШКОЛЫ ў СПРАВЕ ВЫВУЧЭННЯ КРАЮ.

І. Каранеўскі.

Інстытут Беларускае Культуры (Інбелкульт).

Вышэйшай Навукова-Дасьледчай установай, якая аб'яднае ўсю навукова-дасьледчую працу ў БССР, зьяўляецца Інстытут Беларускае Культуры.

Да Кастрычнікавай рэвалюцыі на Беларусі не існавала ні вышэйшых навучальных устаноў, ні навукова-дасьледчых інстытутаў. Інстытут Беларускае Культуры зьяўляецца дзіцём Пролетарскай рэвалюцыі на Беларусі. Адначасна з пытаньнем аб заснаваньні ў Менску Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту было пастаўлена пытаньне і аб заснаваньні Інстытуту Беларускае Культуры. Яшчэ ў лютым м-цы 1921 году гэта пытаньне абмяркоўвалася працоўнымі Беларусі на 2-ой Сэсіі ЦВК Беларусі. У стэнограме дакладу Наркамасьветы на гэтай сэсіі гаворыцца: „Ідучы насустрачу разьвіццю культур мясцовых моваў, мы пры Беларускім Унівэрсытэце адчыняем два інстытуты—беларускай і яўрэйскай культуры“. У той час меліся абодвы інстытуты адчыніць пры Унівэрсытэце. Але адсутнасьць высока-кваліфікаваных працаўнікоў, якія маглі-б весці навуковую працу па дасьледваньні Беларусі, перашкаджала гэтаму. Ня было для навукова-дасьледчай працы і неабходнага абсталяваньня. З прычыны гэтага Савецкая ўлада часова адмовілася ад думкі стварэньня Інстытуту Беларускае Культуры. Ня гледзячы на гэта, настойная патрэба, у сувязі з пачатай беларусізацыяй культурна-асьветных устаноў, у беларускай тэрмінолёгіі, беларускіх падручніках, палітычна-літаратурных і інш. часопісах рашуча высунула пытаньне аб стварэньні пры Наркамасьвеце хоць-бы першапачатковага ядра навукова-дасьледчай установы, з якога пасьля павінен разьвіцца Інстытут Беларускае Культуры. Такім зародкам Інстытуту Беларускае Культуры зьявілася арганізаваная ў 1921 г. пры Акадэмічным Цэнтры Наркамасьветы Навукова-Тэрмінолёгічная Камісія ў складзе 3 сэкцый: Гуманітарнай, Прыродазнаўчай і Матэматычнай. Асноўным заданьнем Навукова-Тэрмінолёгічнай Камісіі было апрацаваць і выдаць у спешным парадку навуковую тэрмінолёгію на першы час хоць-бы для карыстання ёю ў пачатковых і сярэдніх беларускіх навучальных установах, а таксама ўсласьці і выдаць шэраг беларускіх падручнікаў, пачынаючы ад беларускага лемантра. З гэтым заданьнем Навукова-Тэрмінолёгічная Камісія справілася добра. К 1922 г. былі надрукаваны беларускія тэрмінолёгічныя зборнікі па галінах: гуманітарнай, прыродазнаўчай і матэ-

матычнай і былі складзены і надрукаваны (у Нямеччыне) падручнікі для беларускіх школ.

К гэтаму часу дзейнасьць Навукова-Тэрмінолёгічнай Камісіі так разгарнулася, што прыйшлося азначаную камісію рэарганізаваць у 1922 г. у „Інстытут Беларускае Культуры“ з 2 сэкцыямі:—гуманітарнай і прыродазнаўчай, якія складаліся з шэрагу спэцыяльных навукова-дасьледчых камісій (літаратурная, слоўніковая, тэрмінолёгічная і інш.). Інстытутам Беларускае Культуры было арганізавана і праведзена некалькі навуковых экспэдыцый па вывучэньні Беларусі ў галіне этнографіі і архэолёгіі.

Адраджэньне і разьвіцьцё культуры працоўных мас Беларусі не павінна быць справай толькі вузкага кола спэцыялістых. Комуністычная партыя і Савецкая ўлада высунулі пытаньне аб шырокім уцягваньні працоўных мас у справу вывучэньня свайго краю. У выніку спэцыяльнай адозвы Інстытуту Беларускае Культуры да працоўных мас і інтэлігенцыі з просьбай прыняць пасільны ўдзел у выяўленьні асаблівасьцяў зусім да гэтага часу незачэпленай дасьледчай працы Беларусі хутка расьце густая сетка краязнаўчых арганізацый, у якія ўвайшлі шмат рабочых, сялян і пераважна вясковая інтэлігенцыя (настаўнікі, агрономы, дактары, судзьдзі і вучнёўская моладзь). Пры самым-жа Інстытуце Беларускае Культуры арганізуецца Цэнтральнае Бюро Краязнаўства, якое дае мясцовым арганізацыям кіраўнічыя мэтодычныя заўвагі ў галіне краязнаўчай працы праз спэцыяльны часопіс „Наш Край“. У сучасны момант у краязнаўчыя арганізацыі Беларусі ўваходзяць да 9.000 сяброў. Увесь матар’ял па дасьледваньні Беларусі, што сабралі краязнаўчыя арганізацыі, аддаецца спэцыялістам у Інстытут Беларускае Культуры для навуковай яго апрацоўкі. Пасьля гэтага Інстытут Беларускае Культуры друкуе яго ў сваіх навуковых выданьнях.

Навукова-дасьледчая дзейнасьць Інстытуту Беларускае Культуры шырока разгарнулася ва ўсіх галінах жыцця Савецкай Беларусі асабліва з 1924 г. У яго працу ўцягнуты сотні старых і маладых вучоных, партыйных і савецкіх адказных працаўнікоў. Праз Цэнтральнае Бюро Краязнаўства заснавана самая шчыльная сувязь з працоўнымі масамі Беларусі.

У 1924 годзе Савет Народных Камісараў Беларусі зацьвердзіў спэцыяльны статут для Інстытуту Беларускае Культуры. Згодна гэтага статуту ў задачу Інстытуту Беларускае Культуры ўваходзіць: „плянавае дасьледваньне Беларусі з боку яе мовы, літаратуры, этнографіі, гісторыі, прыроды, эканомікі, соцыяльна-рэвалюцыйнага руху“ і інш., а таксама „аб’яднаньне ў гэтых галінах усяе працы, якая вядзецца як устаноўамі, так і аддзельнымі асобамі“ (§ 2 Статуту Інбелкульту). У сувязі з тым, што ў 1926 г. навукова-дасьледчая і выдавецкая праца ўзмацнілася яшчэ больш, ЦВК і СНК Беларусі паставілі: „Адзначаючы важнасьць працы Інбелкульту і прыймаючы пад увагу ўсё большы і большы размах яго дзейнасьці і ўплыў на шырокія масы насельніцтва, вылучыць Інстытут Беларускае Культуры са складу Народнага Камісарыята Асьветы і рэарганізаваць яго ў самастойную ўстанову, якая знаходзіцца непасрэдна пры Савеце Народных Камісараў“.

У склад Інстытуту Беларускае Культуры ў 1926-27 акадэмічным годзе ўваходзіла 7 навуковых сэкцый і 8 сталых камісій, якія аб’яднаны ў сучасны момант у два буйных аддзелы: гуманітарны і аддзел прыроды.

Гуманітарны адзел.

1. Слоўнікаявая Камісія сабрала пры дапамозе краязнаўчых арганізацый і аддзельных асоб звыш 300.000 слоў жывой беларускай мовы і з твораў беларускіх пісьменьнікаў, падрыхтоўвае да выдання вялікі акадэмічны слоўнік беларускай мовы, выпускала ў сьвет краёвы беларускі слоўнік Віцебшчыны, падрыхтавала да друку такія самыя слоўнікі Калініншчыны і Чэрвеншчыны.

2. Галоўная Тэрмінолёгічная Камісія надрукавала навуковыя беларускія тэрмінолёгічныя зборнікі па наступных дысцыплінах: матэматыцы, географіі, космографіі, мінералёгіі, геолёгіі, ботаніцы, зоолёгіі, хіміі, анатоміі чалавека, лёгіцы, псυχолёгіі, літаратуры, мастацтву, грамадазнаўству, праву, сельска-гаспадарчых і лясных навук.

3. Літаратурная камісія падрыхтоўвае да акадэмічнага выдання творы беларускіх пісьменьнікаў і поэтаў. Ужо вышаў з друку I том беларускага поэты М. Багдановіча і здаецца ў друк II т. збору яго твораў. Падрыхтоўваюцца творы А. Гаруна і Цёткі.

4. Фольклёрна-Дыялекталёгічная камісія вывучае беларускія народныя гаворкі і народную творчасць. Камісія падрыхтавала да выдання некалькі томаў фольклёрных матар'ялаў.

5. Соцыяльна-Гістарычная Сэкцыя выдала I т. гістарычных досьледаў, якія прысьвечаны чатырохсотгодзьдзю беларускага друку, Беларускі Архіў т. I. гістарычна-археалёгічны зборнік і іншыя кнігі па гісторыі і археалёгіі Беларусі.

6. Камісія па ахове помнікаў старасьветчыны, мастацтва і прыроды ўзяла на вучот гэтыя помнікі Беларусі і робіць навуковае апісаньне іх, арганізавала шэраг заказнікаў.

7. Этнографічная Камісія правяла некалькі экспэдыцый па Беларусі і сабрала каштоўныя матар'ялы і калекцыі па матар'яльнай культуры беларусаў і правяла этнографічныя межы расьсяленьня беларусаў.

8. Сэкцыя мастацтва, у склад якой уваходзяць Тэатральная, Музыкальная камісіі і камісія Выяўленчых мастацтваў, займалася апрацоўкай драматычнага рэпэртуару для беларускага тэатру, заснавала беларускі тэатральны музэй, вядзе запіс народных сьпеваў і апрацоўвае іх інструментальна (апрацавана больш 500 сьпеваў і мэлёдый).

Адзел прыроды.

9. Прыродазнаўчай Сэкцыяй праз спэцыяльныя падсэкцыі і камісіі вядуцца досьледы арганічнай і нерогаічнай прыроды Беларусі. Праведзеныя ёю за апошнія 3-4 гады навуковыя экспэдыцыі далі магчымасьць распачаць складаньне гео-ботанічнай, геолёгічнай і глебавай карт Беларусі, выкрылі шэраг месцазнаходжаньняў рудага каменнага вугалю, крэйды, розных відаў гліны, пяску і фосфарытаў. З сабраных матар'ялаў па дасьледваньні флёры і фаўны і геолёгіі Беларусі арганізаваны багаты музэй прыроды ў складзе 3-х аддзелаў: зоолёгічнага, ботанічнага і глебавага. Праз Мэтэаролёгічнае Бюро, якое мае шырокую сетку мэтэаролёгічных станцый па БССР, вядзецца вывучэньне клімату Беларусі.

10. Камісіяй па вывучэньні прыродна-вытворчых сіл БССР (КЕПС) вядзецца плянавае дасьледваньне прыроды Беларусі з мэтай навукова абслужыць прамысловасьць і сельскую гаспадарку Беларусі.

11. Мэдыцынская сэкцыя дасьледуе спэцыфічныя хваробы на Бе-

ларусі (каўтун, вальлё, склерому, бытавы сыфіліс і інш.), вывучае санітарнае становішча беларускай вёскі.

12. Антрополёгічная Камісія даследуе і выяўляе антрополёгічныя асаблівасці беларускага насялення.

13. Геаграфічная камісія паводле сабраных ёю і краязнаўчымі арганізацыямі матар'ялаў падрыхтоўвае поўнае географічнае апісанне Беларусі.

14. Сельска-Гаспадарчая сэкцыя, перад тым як быў заснаван на Беларусі Навукова-Даследчы Інстытут імя У. І. Леніна, вяла навуковыя досьледы ў галіне сельскай і лясной гаспадаркі Беларусі.

15. Бібліаграфічная камісія складае бібліяграфіі па ўсіх галінах беларусазнаўства.

16. Вайсковая камісія падрыхтавала і надрукавала на беларускай мове вайсковыя статуты, беларускія вайсковыя слоўнікі, беларускія сьпевы для Чырвонай арміі і цэлы шэраг беларускіх падручнікаў і зборнікаў для каманднага і чырвонаармейскага складу.

17. У склад Інстытуту Беларускае Культурны ўваходзяць 2 нацыянальных аддзелы: яўрэйскі і польскі, апроча гэтага з наступнага акадэмічнага году адчыняюцца катэдры літоўская і латыская. Гэтыя нацыянальныя аддзелы вядуць навуковыя досьледы мовы, гісторыі, этнографіі і наогул нацыянальнай культуры яўрэйскага, польскага, літоўскага і латыскага насялення на Беларусі.

18. Камісія па вывучэнні Заходняй Беларусі займаецца збіраннем і вывучэннем матар'ялаў у галіне соцыяльна-эканамічнага, бытавога і наогул культурнага жыцця насялення (пераважна беларусаў) Заходняй Беларусі. Падрыхтавана да друку вялікая праца па даследванні эканамічнага становішча Заходняй Беларусі і хутка выйдзе ў свет.

19. Інстытут Беларускае Культурны мае свой філіял пры Беларускай Сельска-Гаспадарчай Акадэміі ў Горках—Навуковае Т-ва па вывучэнні Беларусі. Т-ва выдала ўжо 3 тамы навуковых прац у галіне вывучэння сельскай і лясной гаспадаркі і мэліарацыі БССР.

Пры Інстытуце Беларускае Культурны знаходзіцца НАП з псыхатэхнічнай лябараторыяй; ёсць бібліятэка, якая налічвае каля 40.000 рэдкіх спецыяльных кніг аб Беларусі, Музей Прыроды, Акліматызацыйны Сад у Віцебскай акрузе, хімічная лябараторыя і абсталяваная спецыяльнымі шрыфтамі друкарня. За сваё пяцігадовае існаванне Інстытут Беларускае Культурны надрукаваў да 70 тамоў навуковых прац, якія датычацца ўсіх бакоў жыцця Савецкай Беларусі. Ужо адзін толькі пералік устаноў Інстытуту Беларускае Культурны і кароткая характарыстыка іх дзейнасці сьведчыць аб тэй аграмаднай працы акадэмічнага тыпу, якую робіць Інстытут Беларускае Культурны для адраджэння і развіцця нацыянальных культур насялення Беларусі.

Апроча гэтага Інстытут Беларускае Культурны ўтварыў шчыльную сувязь і наладзіў узаемны абмен кнігамі на свае навуковыя выданні з усімі Акадэміямі Навук і іншымі навуковымі ўстановамі (універсітэтамі, інстытутамі, бібліятэкамі, музэямі) як у СССР, так і ў Эўропе і Амэрыцы—усяго да 75 навуковых устаноў. Інстытут Беларускае Культурны прыймае ўдзел ва ўсіх навуковых канферэнцыях і з'ездах СССР і замежжы (Нямеччына, Амэрыка, Польшча і інш.), а таксама склікае свае канферэнцыі і з'езды (канферэнцыя па рэформе беларускага правапісу і альфабэту, канферэнцыя архэалёгаў, краязнаўцаў і інш.), у якіх прымаюць удзел вучоныя спецыялісты СССР і Эўропы (Нямеччына, Польшча, Літва, Латвія, Чэхаславацыя).

У сучасны момант навукова-даследчая праца Інстытуту Беларускае Культуры шырака разгарнулася ва ўсіх галінах жыцця Савецкай Беларусі і высунула актуальнае пытаньне перад Компартыяй і Савецкай уладай БССР аб рэарганізацыі Інстытуту Беларускае Культуры ў Беларускаю Акадэмію Навук. Пытаньне аб рэарганізацыі Інстытуту Беларускае Культуры ў Беларускаю Акадэмію Навук паўстала першы раз у палове 1926 году. Па дакладу ўраду Беларусі 4 чэрвеня 1926 г. ЦВК Саюзу прыняў пастанову: „прыймаючы пад увагу складанасьць нацыянальнага пытаньня на Беларусі, дзякуючы рознастайнаму складу, яе насельніцтва, Прэзыдыум ЦВК Саюзу адзначае, што Беларускае ўрад здолеў правільна ў асноўным вырашыць важнейшыя пытаньні нацыянальнай політыкі, аддаючы належную ўвагу пытаньням беларускай культуры, забяспечыўшы яе далейшае разьвіцьцё. Пры гэтым Прэзыдыум ЦВК Саюзу асабліва падкрэсьлівае вялікае значэньне для паказанай мэты Інстытуту Беларускае Культуры, які ў сваім далейшым разьвіцьці павінен ператварыцца ў Беларускаю Акадэмію Навук“.

10 ліпня 1926 г. па дакладу Інстытуту Беларускае Культуры Саўнарком Беларусі прыняў наступную пастанову: „Адначыць узмацненьне ўплыву Інстытуту Беларускае Культуры на ўсю навуковую і даследчую працу ў Рэспубліцы і разам з тым лічыць неабходным з 1926-27 акадэмічнага году надаць Інстытуту Беларускае Культуры напрамак у бок паступовага ператварэньня яго ў Беларускаю Акадэмію Навук“.

2 ліпня 1927 г. Саўнарком Беларусі зацьвердзіў новы статут Інстытуту Беларускае Культуры, які зьяўляецца зусім аднолькавым з статутамі Ўсесаюзнай і Украінскай Акадэміі Навук. Згодна свайму апошняму статусу Інстытут Беларускае Культуры зьяўляецца вышэйшай навуковай дзяржаўнай установай у БССР і знаходзіцца пры СНК Бел. Сав. Соц. Рэспублікі.

У § 2 статуту гаворыцца: „Інстытут Беларускае Культуры мае наступныя задачы:

а) пашырэньне і паглыбленьне навуковых дысцыплін, якія знаходзяцца ў яго кампэтэнцыі, узбагачаючы іх новымі выкрыцьцямі і мэтадамі дасьледваньня;

б) плянавае дасьледваньне Беларусі з боку яе прыродных вытворчых сіл, вывучэньне і дапамога іх выкарыстаньню, народнай гаспадаркі, права, грамадзянскага руху, мовы, літаратуры, гісторыі, этнографіі і іншыя;

в) аб'яднаньне ў гэтых галінах усяе навуковае працы, якая вядзецца навуковымі ўстановамі БССР і аддзельнымі вучонымі;

г) прыстасаваньне навуковых прац і вынікаў навуковых досьледаў да практычнага выкарыстаньня ў прамысловасьці і культурна-экономічным будаўніцтве БССР“.

Такім чынам, дзякуючы кіраўніцтву і працы Компартыі і Савецкай улады ў галіне нацыянальнай політыкі працоўныя масы Беларусі за кароткі тэрмін існаваньня Савецкай Беларусі ў галіне культурнага будаўніцтва дасягнулі таго, чаго яны не маглі мець на працягу стагодзьдзяў свайго гістарычнага існаваньня. Апрача некалькіх дзесяткаў тысяч пачатковых, сярэдніх і вышэйшых навучальных устаноў на роднай беларускай мове, працоўныя масы Беларусі маюць вышэйшую навукова-даследчую ўстанову сусьветнага значэньня—Інстытут Беларускае Культуры, які знаходзіцца напярэдадні ператварэньня яго ў Беларускаю Акадэмію Навук.

Рэарганізацыя ІБК.

Пытаньне рэарганізацыі Інстытуту Беларускае Культуры ва ўстанову акадэмічнага тыпу высунута ўздымам будаўніцтва соцыялістычнае гаспадаркі і культуры ў БССР. На працягу апошніх год мірнага будаўніцтва, галоўным чынам за 1925—27 гады, праца Інбелкульту няўпynна пашыралася і паглыблялася; ужо з пачатку бягучага году паўстала пытаньне аб рэарганізацыі Інбелкульту ў вышэйшую навукова-дасьледчую ўстанову акадэмічнага тыпу.

Да рэарганізацыі Інбелкульт у сваім складзе меў значную колькасць навуковых інстытуцый; у склад яго ўваходзілі тры аддзелы: Яўрэйскі, Польскі і Выдавецкі; 15 асноўных сталых камісій, у лік якіх уваходзіла і Цэнтральнае Бюро Краязнаўства на правах камісіі, і дзевяць сэкцый; прычым у паказаны лік сэкцый уваходзіла Навуковае Т-ва пры Горацкай Акадэміі, Асоцыяцыя Навуковае Організацыі Працы; апрача таго, у склад Інбелкульту ўваходзіла на правах сэкцыі літаратурнае аб'яднаньне „Малядняк“. Некаторыя з сэкцый мелі пры сабе часовыя дапаможныя камісіі: так, напрыклад, Мастоцкая сэкцыя мела тры камісіі, Мэдычная—4, Прыродазнаўчая—6 падсэкцый і г. д. У сваю чаргу нацыянальныя аддзелы мелі ў сваім складзе сталыя камісіі: Яўрэйскі аддзел—тры камісіі, Польскі аддзел таксама тры. Такім чынам, падагульняючы сталыя інстытуцыі Інбелкульту (тры аддзелы, 21 камісія і 10 сэкцый), прыходзіцца адзначыць, што Інбелкульт ужо к пачатку гэтага году перарос у арганізацыйным сэнсе тыя формы, у якія ён укладваўся статутам 1924 г.

Апрача таго, Інбелкульт у сваім разьвіцьці як вышэйшая навукова-дасьледчая ўстанова, перарос і тыя нормы, якія былі вызначаны статутам 24 году для прыняцця новых членаў: на грунце якіх прыём адбываўся. З пачатку 1927 г. у сваім складзе Інбелкульт меў 224 члены; з іх 83 ч. правадзейных, 74 ч. супрацоўнікаў і 67—корэспондэнтаў. У тыя часы, калі Інбелкульт зьяўляўся ня толькі навукова-дасьледчай установаю, але і культурна-грамадзкім асяродкам, навакол якога групаваліся і павінны былі групавацца ўсе лепшыя культурныя і грамадзкія сілы БССР,—тады нормы прыняцця новых членаў ІБК былі жыццёвыя і ніякіх зьмен у сваім зьмесьце не вымагалі.

Але перад Інбелкультам паўсталі новыя задачы; яны дыктаваліся самім жыццём і канкрэтна выліваліся ў адпаведных пастановах ЦВК і СНК. Нормы прыёму новых членаў застарэлі і Прэзыдыум ІБК павінен быў зьмяніць змест статуту 1924 г., апрацаваўшы часовыя правілы ўлетку 1926 г. аб прыёме новых членаў ІБК. Калі гаварыць аб рэарганізацыі Інбелкульту як аб пэрыодзе больш-менш даўгім, то пачатак гэтае рэарганізацыі, правільней, падрыхтоўка да яе, ляжыць яшчэ ў тэй працы, якую веў Прэзыдыум па зьмене правіл прыёма членаў ІБК,

г. зн. з летку 1926 г.; і яно зразумела: тыя правілы ўлічваліся пры пабудове новага статуту Їнбелкульту.

Дырэктыўнаю пастановаю для рэарганізацыі зьяўляліся—пастанова Саюзнага ЦВК ад 4-га чэрвеня 1926 г. і пастанова СНК БССР ад 2-га чэрвеня 1927 г. Гэтымі пастановамі рэарганізацыя і пашырэнне працы Їнбелкульту павінны былі ісці ў бок надання Їнбелкульту тыпу Акадэміі Навук.

Увесь процэс працы па рэарганізацыі неабходна падзяліць на наступныя асноўныя моманты ў іх хронолёгічным разрэзе: а) апрацоўка новага статуту; б) укладаньне арганізацыйнае схэмы паводле асноўных норм статуту; в) штаты паводле арганізацыйнае схэмы і абраньне правадзейных членаў ЇБК; каштарыс і яго ўкладаньне—дэталізацыя рэарганізацыі; яго велічыня і номэнклятура выдаткаў выцякаюць з паказаных трох асноўных момантаў.

Для апрацоўкі новага статуту—асновы ўсяе рэарганізацыі, Прэзыдыум ЇБК сваёю пастановаю ад 27-га студзеня г. г. ўтварыў камісію з трох сваіх сяброў: т. т. Ігнатоўскага, Каранеўскага і Бялугі.

Увесь цяжар працы па ўкладаньні новага статуту ўзяў на сябе т. Ігнатоўскі, іншыя члены камісіі толькі ўзгаднялі прынцыповыя пытаньні. У аснову статуту былі паложаны нормы Саюзнае Акадэміі Навук, Украінскае Акадэміі Навук і практыка жыцця і разьвіцьця Їнбелкульту. Зьмест новага статуту прыстасоўваўся да асаблівасьцяў культурнага разьвіцьця БССР і да ўмоў яе культурнага і нацыянальнага становішча. Укладзены такім чынам статут ужо 31/III, 4-га красавіка быў унесены ў Прэзыдыум ЇБК з тым, каб апрацаваць некаторыя прынцыпы ўнясення статуту на разгляд Навуковае Рады. Першае пасяджэньне Навуковае Рады, скліканае спэцыяльна для разгляду статуту, адбылося 10-га красавіка. Неабходна адзначыць, што члены рады, разглядаючы нормы статуту, прышлі да вываду, што ЇБК паводле новага статуту ў сваіх арганізацыйных формах нічым ня будзе адрозьнівацца ад Акадэміі Навук і што з гэтае прычыны неабходна зьвярнуцца з хадайніцтвам у СНК БССР аб перайменаваньні Їнбелкульту ў Беларускаю Акадэмію Навук.

Новы статут некалькі разоў разглядаўся ў Навуковай Радзе. 2 чэрвеня 1927 г. ён быў, пасля папярэдняга разгляду ў КЗП, зацьверджаны СНК. Новы статут зьявіўся пэўным грунтам для пабудовы арганізацыйнае схэмы рэарганізаванага Їнбелкульту.

Для пабудовы схэмы была ўтворана камісія. У сваёй працы яна выходзіла з практыкі існуючых акадэміяў, з наяўнасьці існуючых інстытуцый ЇБК, магчымасьцяў БССР у сэнсе яе культурных сіл і запатрабаваньняў, з наяўнасьці запатрабаваньняў разьвіцьця гаспадаркі, вывучэньня прыроды і яе вытворчых сілі, падтрыманьня сувязі з шырокімі коламі працоўных мас і г. д. Апошняе пытаньне—сувязь з шырокімі гушчамі працоўных—займала асаблівую ўвагу ў працы камісіі.

Статутам прадугледжана было два асноўныя аддзелы—аддзел гуманітарных навук, аддзел прыроды і гаспадаркі і Цэнтральнае Бюро Краязнаўства. Замест існаваўшых нацыянальных аддзелаў паводле статуту ўтвараліся нацсэктары з тым, аднак, што іх навуковыя інстытуцы—кадэдры, камісіі—будуць аб'яднаць і плянаваць сваю працу з асноўнымі аддзелаў. На падставе ўсяго гэтага, камісія апрацавала арганізацыйную схэму Їнбелкульту, як установы акадэмічнага тыпу, на тры гады.

Чым-жа адрозьніваецца рэарганізаваны Їнбелкульт ад старога? Як

змяніўся твар новага Інбелкульту, рэарганізацыя якога адбываецца на падставе новага статуту і арганізацыйнае схэмы, зацверджанае толькі Дзяржпланам БССР?

Асноўныя аддзелы і нацсэктары—гэта тое новае, чаго ня меў Інбелкульт да свае рэарганізацыі. Апрача таго, кожны аддзел мае сваю стройную сыстэму, якая надае наогул стройнасць усяму ІБК. Аддзел Гуманітарных Навук падзяляецца на дзве клясы: кляса філёлёгіі і кляса гісторыі; у сваю чаргу паказаныя клясы падзяляюцца на катэдры і інстытуты; так, напрыклад, кляса філёлёгіі мае: катэдру гісторыі беларускае мовы, катэдру жывое беларускае мовы, інстытут навуковае мовы, катэдру беларускае літаратурнае мовы. Кляса гісторыі мае: катэдры—сусветнае гісторыі, беларускае гісторыі, гісторыі беларускага права і гаспадаркі, катэдру гісторыі Літвы, Інстытут беларускага мастацтва, катэдра гісторыі народнае гаспадаркі.

Аддзел прыроды і гаспадаркі падзяляецца на дзве клясы—кляса прыроды і кляса гаспадаркі. Кляса прыроды мае: геолёгічны інстытут, катэдры—глебазнаўчай ботанікі, географіі, біолёгіі, сюды-ж уваходзяць: ботанічны сад, зоолёгічны музей, катэдра антрополёгіі. Кляса гаспадаркі мае дзве камісіі. У сваю чаргу паказаныя катэдры двух аддзелаў маюць у сваім складзе камісіі, сюды-ж дадаюцца адпаведныя камісіі нацсэктараў: яўрэйскага сэктару—літаратурная, лінгвістычная, сацыяльна-эканомічная, фольклёрная; польскага—гістарычная, этнографічная, літаратурная.

У гэтай схэме, некалькі няпоўнай (тут не паказаны тыя інстытуцыі, якія ўваходзяць у склад катэдраў), ёсць пэўная сыстэма. Навуковая і арганізацыйная дзейнасць кожнае інстытуцыі ўвязваецца адзіным плянам непасрэдна і ў першую чаргу з тым альбо іншым аддзелам. Плянаванне, а таксама і кіраўніцтва працаю ўсяго аддзелу праводзіцца праз савет аддзелу з яго старшынёю на чале. Праца ўсяго Інбелкульту плянуецца і кіруецца Прэзідыумам і Акадэмічнаю Радаю. Новы статут яскрава акрэслівае правы і абавязкі саветаў аддзелу, Прэзідыуму і Навуковае Рады ІБК.

Апрача гэтага, дзеля накіравання краязнаўчага руху, пры ІБК застаецца Цэнтральнае Бюро Краязнаўства, якое будзе працаваць паводле самастойнага статуту. Праз краязнаўчыя арганізацыі Інбелкульт трымаў і трымае сувязь з гушчамі працоўных, праз краязнаўчыя арганізацыі ён атрымоўваў і будзе атрымліваць багаты матар'ял па фольклёры, жывой беларускай мове, этнографіі, назіраньнямі за зьявамі ў прыродзе; праз гэтыя арганізацыі збіраліся кожны раз матар'ялы масавага характару, калі для працы патрэбны былі дзейныя і актыўныя масы. Так, напрыклад, праз краязнаўчыя арганізацыі быў сабраны матар'ял аб нізавой коопэрацыйнай сетцы, аб бюджэце часу селяніна, аб вывучэнні паселішч, выпраўленне націскаў у назовах паселішч і інш. Ва ўсіх гэтых выпадках краязнаўчыя арганізацыі адыгрывалі надзвычайную ролю. І зразумела, што пры рэарганізацыі Інбелкульту роля краязнаўчых арганізацый не магла ня ўлічвацца. Сувязь з гэтымі масавымі арганізацыямі ня толькі трэба было захаваць, але, наадварот, утварыць такія ўмовы, пры якіх гэтая сувязь магла-б пашырацца і ўзмацняцца. Гэта неабходна было зрабіць і з тае прычыны, што арганізацыйны перыод у жыцці краязнаўчых арганізацый хутка падыходзіць к канцу і што праца навуковая, даследчая, праца па збіраньні матар'ялу і іншая, якую праводзяць арганізацыі, з цягам часу будзе расці і пашырацца. Краязнаўчыя арганізацыі, якія ў круг свайго

жыцця ўцягнулі масы працоўных, ёсць магутная, творчая, дзейная сіла; бяз гэтае сілы некаторым інстытуцыям Інбелкульту ўжо зараз цяжка абыйсціся, а ў будучыне бяз іх было-б яшчэ цяжэй.

Вось чаму перад Прэзідыумам Інбелкульту паўстала ва ўсю велічыню пытаньне: якім спосабам захаваць у рэарганізаваным Інбелкульце такую сувязь з краязнаўчымі організацыямі, каб яна, гэтая сувязь, расла, узмацнялася і каб дзейная і карысная праца краязнаўчых організацый давала неабходны матар'ял для Інбелкульту. І гэта складанае пытаньне было вырашана наступным шляхам: а) Цэнтральнае Бюро Краязнаўства, якое кіруе ўсёю працаю краязнаўчых організацый і дапамагае ім у працы, існуе пры Прэзідыуме ІБК; б) Бюро зьяўляецца досыць самастойнаю організацыяй; узаемаадносіны яго і сувязь з ІБК вызначаюцца нормамі статуту Бюро; в) у сваёй дзейнасьці Бюро, а праз яго і ўсе організацыі, навукова кіруецца непасрэдна Прэзідыумам ІБК.

Гэтыя асноўныя палажэньні лягуць у аснову статуту Бюро; на іх і будзе будавацца тая шырокая праца, якая зьявіцца грунтам для працы Інбелкульту па сувязі з шырокімі працоўнымі гушчамі.

Такім чынам рэарганізаваны Інбелкульт будзе мець наступныя новыя моманты:

- а) ахапленьне большых галін навукі і навуковае дзейнасьці;
- б) дакладную і стройную арганізаванасьць свае структуры;
- в) забесьпячэньне плянавасьці і наладжанай сыстэмы ў кіраваньні навуковае дзейнасьці інстытуцый;
- г) забесьпячэньне магчымасьці весці навукова-дасьледчую працу.

Аналіз пытаньня, звязанага з штатамі рэарганізаванага Інбелкульту, павінен пачынацца з адзначэньня таго, што БССР надзвычайна бедна высакваліфікаванымі навуковымі і культурнымі сіламі. Гэтая акалічнасьць адбіваецца пры канкрэтным разьвязаньні пытаньня аб забесьпячэньні Інбелкульту навуковымі сіламі. Яна-ж у значнай меры адбілася на ўкладаньні новых штатаў. Справа ў тым, што паводле самаго сэнсу рэарганізацыі ІБК, досыць ясна акрэсьленага статутам і схэмаю, на чале навуковых інстытуцый павінны стаяць высакваліфікаваныя навуковыя сілы—правадзейныя члены альбо асобы, якія могуць і будуць выконваць абавязкі правадзейных членаў. Навуковая кваліфікацыя гэтае катэгорыі навуковых сіл акрэсьлена статутам так: „У правадзейныя члены Інстытуту Беларускае Культуры выбіраюцца прадстаўнікі навукі або мастацтва, якія ўзбагацілі навуку або мастацтва ў сваёй галіне працамі высака выдатнага значэньня“ *). І з тае прычыны, што Інбелкульт ставіў і ставіць сваёю задачай у першую чаргу вывучэньне культуры, прыроды, гаспадаркі і інш. Беларусі, кандыдатам у правадзейныя члены, пры іншых роўных умовах, мог у першую чаргу выступаць толькі той „прадстаўнік навукі“, які мае працы выдатнага значэньня па дасьледваньні і вывучэньні БССР. Зразумела, адсюль не выцякае, што ўсе іншыя навуковыя сілы, якія зараз працуюць у БССР, павінны ігнаравацца. Нічога падобнага! Але-ж пры вызначэньні штатных адзінак правадзейных членаў меліся ў першую чаргу на ўвазе палажэньні другога артыкулу статуту, яго падразьдзелы—б, в і г.

І зразумела, што беднасьць БССР прадстаўнікамі навукі ў галіне дасьледаваньня і вывучэньня нашае рэспублікі наладжыла свой адбітак на штаты ІБК. Інакш пры такіх умовах і не магло быць.

* Статут ІБК, арт. 14.

Для апрацавання штатаў ІБК была вылучана спецыяльная камісія, якая ўлажыла штат (папярэдні плян) у 148 штатных адзінак.

Аднак-жа матар'яльныя магчымасці нашае рэспублікі прымусілі скараціць гэтыя штаты ў Штатнай камісіі СНК, давёўшы іх да 115 шт. адзінак. Дзякуючы пашырэнню Інбелкульту, яго штаты ў параўнаньні з мінулым годам былі павялічаны на 26⁰/₀. Павялічэнне адбылося галоўным чынам за лік навуковых працаўнікоў.

Лік правадзейных членаў быў даведзены да 19 асоб, лік навуковых працаўнікоў да 72. Бязумоўна, што паказаны лік правадзейных членаў, як штатных адзінак, у заключнай працы па рэарганізацыі будзе запоўнены часткаю штатнымі адзінкамі, часткаю асобамі, выконваючымі абавязкі правадзейных членаў. Калі-ж адкінуць у бок пытаньне штатнага характару, а браць пад увагу толькі фактычныя даныя для прызначэння правадзейных членаў, то прыдзецца адзначыць, што 19 асоб фактычных правадзейных членаў не набярэцца.

Рэарганізацыя Інбелкульту выклікала павялічэнне і каштарысных выдаткаў; апошні па папярэдніх зацвярджэннях (Дзяржплянам і СНК) павялічаны на 24⁰/₀. Каштарыс яшчэ канчаткова не зацверджаны, з гэтае прычыны лічбы яго па выдатках не дадаюцца.

Процэс рэарганізацыі Інбелкульту хутка будзе скончаны. Усю працу па рэарганізацыі праводзіць сучасны Прэзыдыум, на якога пастановаю СНК БССР ад 26/IX ускладзены гэтыя абавязкі. Праца падыходзіць к канцу. Яе прадзаклучны акорд—прызначэнне СНК першага складу правадзейных членаў Інбелкульту і яго Прэзыдыуму і заключны—утварэнне Навуковае Рады і зацвярджэнне пляну навуковае і арганізацыйнае дзейнасці рэарганізаванага Інбелкульту. Да сьвяткавання дзесяцігодзьдзя Кастрычнікавае рэвалюцыі Інбелкульт прадстане ўжо рэарганізаванаю вышэйшаю навукова-даследчаю ўстановаю акадэмічнага тыпу. Зроблена яшчэ некалькі крокаў ад старога Інбелкульту да Акадэміі Навук. Перамена назова з Інбелкульту ў Акадэмію Навук ня будзе яшчэ апошнім крокам на шляху рэарганізацыйнага процэсу. Былі цяжары і на пройдзеным ужо рэарганізацыйным шляху, але пад ідэёвым кіраўніцтвам Комуністычнае партыі яны пройдзены; пад гэтым-жа кіраўніцтвам яны будуць зьнішчаны і ў будучыне. лепшым залогам гэтае ўпэўненасці ў магутныя сілы Комуністычнае партыі і працоўных гушчаў зьяўляецца 10 гадавіна Вялікае Кастрычнікавае рэвалюцыі.

Краязнаўства ў Беларускім Дзяржаўным Універсітэце.

З моманту свайго заснавання Беларускі Дзяржаўны Універсітэт павінен быў звярнуць асаблівую ўвагу на вывучэнне беларускай краіны ў яе мінулым і сучасным. Дзякуючы таму, што на тэрыторыі Беларусі ня было вышэйшай школы пасля зачынення Віленскага Універсітэту, вывучэнне мінулага і сучаснага Беларусі было аднабаковым. Гісторыяй Беларусі займаліся польскія альбо расійскія вучоныя. І тыя, і іншыя разглядалі мінулае Беларусі з асаблівых пунктаў погляду: палякі—з агульнапольскага, а расійцы—з агульнарасійскага. Бязумоўна, такое вывучэнне Беларусі было вельмі няправільным і не магло даць магчымасці скласці ўражанне аб мінулым Беларусі, як асобнай нацыянальна-культурнай адзінкі. І ў іншых пытаннях па вывучэнні Беларусі зроблена вельмі мала, асабліва з боку прыродазнаўства, а таксама вывучэння вытворчых сіл краіны. Для старога царскага ўраду Беларусь не прадстаўляла асаблівай цікавасці, і на яе вывучэнне розныя ўрадавыя органы звярталі мала ўвагі.

Становіцца ўпаўне зразумелым, што Беларускі Дзяржаўны Універсітэт павінен быў шырока паставіць вывучэнне Беларусі з розных пунктаў погляду. Перш-на-перш гэта знайшло адбітак у складзе програм Факультэту Пэдагагічнага і Факультэту Грамадзкіх Навук, потым рэформаванага ў Факультэт Права і Гаспадаркі. Цэлы шэраг курсаў па гісторыі Беларусі і яе культурным руху, па гісторыі рэволюцыйнага руху на Беларусі, па гісторыі народнай гаспадаркі а таксама гісторыі права былі павінны даць слухачом асноўнае знаёмства з мінулым Беларусі і тым самым увесці іх у вывучэнне сучаснага становішча Беларусі як з боку політычнага, гэтак сама і эканомічнага. Такія курсы, як эканомічная географія Беларусі, эканомічная політыка Беларусі, вывучэнне арганізацыі і становішча Саветкай Беларусі былі павінны азнаёміць слухачоў з статыкай сучаснай Беларусі, што, бязумоўна, зьяўляецца неабходным, каб выпускнікі БДУ маглі быць добрымі працаўнікамі на краязнаўчым грунце.

Трэба таксама сказаць, што на Літаратурным аддзяленні цэлы шэраг курсаў па гісторыі беларускае мовы і беларускай літаратуры павінен быў увесці моладзь у сферу літаратурных пlynняў на Беларусі, а таксама азнаёміць слухачоў Універсітэту з сучасным літаратурным рухам на Беларусі. Цэлы шэраг сэмінарыяў па гісторыі Беларусі, па яе эканоміцы, па гісторыі права, па гісторыі мовы і літаратуры павінен быў азнаёміць студэнтаў з навуковымі метадамі апрацоўкі матэрыялу даследчага характару. Універсітэт меў на ўвазе, каб студэнты пасля сканчэння Універсітэту, добра знаёмыя з навуковым

мэтодам, мелі мажлівасьць весьці дасьледчую краязнаўчую работу на мясцох.

Таксама і Яўрэйская сэкцыя на Пэдагогічным факультэце мела гэткі-ж самы краязнаўчы ўхіл. На Яўрэйскай сэкцыі выкладаліся лекцыі па гісторыі яўрэйства на Беларусі, па гісторыі рабочага руху на Беларусі, па вывучэньні мовы і яўрэйскай літаратуры. Такім чынам і студэнты Яўрэйскага аддзяленьня, як гісторыкі, гэтак сама і мовазнаўцы, атрымлівалі неабходную падрыхтоўку да далейшай самастойнай работы. Цэлы шэраг студэнтаў, якія скончылі Унівэрсытэт па Гістарычнымі аддзяленьні, ужо прадставілі дыплёмныя працы дасьледчага характару. Так т. *Бурдзейка* займаўся вывучэньнем маскоўска-літоўска-беларускіх адносін у канцы XVI і пачатку XVII ст., т. *Забела* займаўся вывучэньнем інвэнтароў XVII ст., на падставе якіх ён даў цікавы малюнак становішча сялянства на Беларусі ў XVIII ст., т. *Кернажыцкі* таксама на падставе інвэнтароў XVII ст. вывучаў вялікакняскія староствы XVIII ст., т. *Гембіцкі* зьвярнуў сваю ўвагу на валочную памеру Бабруйскага староства і на гісторыю беларускіх татар. Урэшце, т. *Сыцяпанаў* напісаў цікавую работу па гісторыі Магілева да ўвядзеньня Майдэборскага права. Усе гэтыя працы зьяўляюцца працамі дасьледчага характару; яны зьяўляюцца ўкладам у навуку, і калі яны будуць надрукаваны, то зоймуць паважнае месца ў навуковай літаратуры гістарычнага характару.

Таксама і дыплёмныя працы студэнтаў Факультэту Грамадзкіх Навук мелі краязнаўчы ўхіл. Цэлы шэраг работ быў прысьвечаны сучаснаму беларускаму праву ўва ўсіх яго праявах.

Студэнтам Экономічнага аддзяленьня *Каракулька* было вывучана пытаньне аб сэrvітутах на Беларусі. Гэта праца была надрукавана. Таксама ў сваёй дыплёмнай працы ён вывучаў пытаньне аб дынаміцы народнай гаспадаркі на Беларусі ў першыя моманты новай эканамічнай політыкі. Урэшце, студэнт *Жук* напісаў цікавую працу на тэму: „Прамысловасьць па пераапрацоўцы сельска-гаспадарчай сыравіны, яе значэньне ў народнай гаспадарцы Беларусі і пэрспэктывы разьвіцьця“.

Прыродазнаўчае аддзяленьне Пэдагогічнага факультэту таксама будавалася на краязнаўчым грунце. Цэлы шэраг курсаў павінен быў азнаёміць студэнтаў з фаўнай і флёрай Беларусі, становішчам яе вытворчых сіл, з організацыяй нашай прамысловасьці з боку хімічнага. Гэтыя курсы павінны былі таксама даць навуковы мэтод для самастойнай краязнаўчай работы.

Цэлы шэраг экскурсій зоолёгічнага і ботанічнага характару, экскурсіі на фабрыкі і заводы Менску, Гомеля і Барысава, пад кіраўніцтвам профэсароў павінны былі азнаёміць студэнтаў з мэтадамі вядзеньня экскурсій краязнаўчага характару.

І на Мэдыцынскім факультэце краязнаўчая праца таксама займала важнае месца. Вывучэньне пашырэньня на Беларусі малярыі, Базэдавай хваробы, вывучэньне раёнаў разьвіцьця рыно-склеромы, а таксама і іншых хвароб, якія вельмі распаўсюджаны між працоўнымі Беларусі, зьвяртала шмат увагі з боку профэсароў і іншых выкладчыкаў Мэдыцынскага факультэту. Доктары, якія скончылі Мэдыцынскі факультэт, былі ўпаўне знаёмы з мэтадамі па вывучэньні спэцыяльных хвароб на Беларусі.

Акрамя гэтага, студэнты-мэдыкі атрымалі неабходныя веды па беларусазнаўству, у тых мэтах, каб яны добра ведалі тую краіну, на якой ім прыдзецца працаваць у якасьці вясковых дактароў.

Навуковая праца профэсароў і выкладчыкаў Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту таксама насіла краязнаўчы характар. Частка гэтых прац надрукавана ў „Працах Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту“. Навуковыя працы *Даўгялы, Дружчыца, Ігнатойскага, Пічэты, Жарынава* былі прысьвечаны вывучэнню мінулага Беларусі з розных бакоў. Работы *Вазьнясенскага, Піотуховіча, Барызеўскага, Замоціна* былі прысьвечаны вывучэнню розных бакоў гісторыі літаратуры і тэатру на Беларусі. *Шчакаціхін* чытаў курсы і займаўся гісторыяй мастацтва на Беларусі. Профэсары і доцэнты па гісторыі беларускай мовы—*Бузук, Лёсік, Воўк-Львановіч, Багдановіч*—надрукавалі цэлы шэраг артыкулаў па гісторыі беларускай мовы, а таксама па вывучэнні жывой беларускай мовы. Профэсары Пэдагагічнага факультэту, Прыродазнаўчага аддзяленьня, як *Фядзюшын, Зьбіткоўскі, Блюдухо, Зубковіч*, надрукавалі альбо падрыхтавалі да друку цэлы шэраг вельмі цікавых прац. Частка надрукавана ў выданьнях Інбелкульту.

Работы профэсароў Мэдыцынскага факультэту друкаваліся ў „Мэдыцынскай Думцы“, органе Нар. Кам. Аховы Здароўя, а таксама і ў „Працах Унівэрсытэту“.

Хімічныя лябараторыі, па даручэнні ВСНГ, займаліся аналізамі розных produkтаў, якія былі прадстаўлены ў хімічныя лябараторыі адпаведнымі органамі.

На факультэце Права і Гаспадаркі працы *Пічэты* па гісторыі Наргаспадаркі Беларусі і па гісторыі беларускага права надрукаваны ў „Працах БДУ“ і часопісе „Полюмя“, і таксама прысьвечаны навуковай працы краязнаўчага характару на факультэце Права і Гаспадаркі. Работы пр. *Грэдзінгера* былі прысьвечаны сучаснаму грамадскаму праву.

Акрамя гэтага, профэсары і выкладчыкі БДУ выступалі з цэлым шэрагам дакладаў у Навуковым Таварыстве пры БДУ, на адпаведных сэкцыях па сваёй спецыяльнасці. Усё гэта сьведчыць аб вялізарным краязнаўчым руху ў мурах БДУ.

Профэсары і выкладчыкі БДУ прымалі таксама значны ўдзел у розных гаспадарчых органах—Дзяржпляне, Інбелкультэце, НКАСьветы і, па мажлівасьці, аддавалі свае сілы на вывучэньне Беларусі ў сучасны момант. Трэба прызнаць, што Беларускі Дзяржаўны Унівэрсытэт зрабіў вельмі многа з боку краязнаўства і падрыхтоўкі моладзі для самастойнай краязнаўчай працы.

Студэнты БДУ з першых крокаў жыцьця БДУ вельмі цікаваліся краязнаўчай работай. Гэта выражалася ў тым, што былі арганізаваны студэнцкія гурткі краязнаўчага характару па спецыяльнасці. На чале такіх гурткоў стаялі выкладчыкі Унівэрсытэту. Аднак, гэтыя гурткі з боку арганізацыйнага мелі шмат недахопаў; яны былі арганізаваны слаба; уся краязнаўчая студэнцкая праца ня мела свайго кіруючага органу, дзякуючы чаму ў краязнаўчай працы студэнцтва было шмат перабояў. Усе гэтыя недахопы прымусілі студэнцкія органы прыступіць да арганізацыі Краязнаўчага Таварыства, якое ставіла сваёй задачай вывучэньне Беларусі ў прыродазнаўчым, географічным, соцыяльна-эканамічным і культурна-гістарычным кірунках, шляхам зьбіраньня краязнаўчага матар'ялу, як індывідуальна, таксама спосабам экспэдыцый, экскурсій.

З другога боку, Краязнаўчае Таварыства ставіла сваёю мэтай распрацоўку сабраных матар'ялаў.

Трэцяй мэтай Таварыства было падрыхтаваць студэнцтва да самастойнай дасьледчай працы на мясцох.

Організацыя таварыства патрабавала шмат напружнасьці, і к пачатку 1927 году Таварыства было канчаткова арганізавана і мела мажлівасьць прыступіць да сваёй працы.

Трэба адзначыць, што профэсары і выкладчыкі, а таксама студэнты з вялікай зацікаўленасьцю аднесьліся да работы Таварыства. Сябры Праўленьня Таварыства павялі шырокую агітацыю сярод студэнцтва. З другога боку на студэнцкіх сходах прымалі ўдзел прадстаўнікі Цэнтральнага Бюро Краязнаўства, прычым т. *Касьпяровіч* зрабіў даклад на тэму: „Студэнцтва і краязнаўства“. Краязнаўчае таварыства падзялілася на сэкцыі. Кожная сэкцыя мела свой прэзыдыум, які нёс адпаведнасьць за ўсю працу сэкцыі.

У працягу мінулага году на Мэдыцынскай сэкцыі былі зроблены наступныя даклады:

1. Д-р *Трамповіч*, на тэму: „Мэты і задачы Мэдсэкцыі ў краязнаўчай рабоце“.
2. Д-р *Цвікевіч*, на тэму: „Мэты і задачы краязнаўчай работы“.
3. Студэнт *Гарбач*: „Як і чым лечыцца наша вёска“.
4. Студэнт *Барыла*: „Вальяк на Менску“.
5. Студэнт *Андрэў* прачытаў даклад на тэму: „Вальяк на Віцебшчыне і Аршаншчыне“.

Акрамя гэтага, студэнтамі *Лагуном* і *Тамковічам* была праведзена дасьледчая праца — санітарна-гігіенічны досьлед Асіпавіцкага раёну; т. *Бараноўскім* — санітарна-гігіенічны досьлед Ізсэрскага Сельсавету на Случчыне, а таксама — „Як адбіліся хваробы на народнай творчасьці“. Студэнт *Дрыява* займаўся пытаньнем аб лекавых травах на Беларусі і іх ужытку ў народнай мэдыцыне. Акрамя гэтага быў прачытаны мэтодычны даклад на тэму: „Як весьці працу ўлетку“, даклад т. *Гарбача* быў надрукаваны ў часопісе „Мэдычная Думка“.

На пасяджэньні Культурна-Гістарычнай сэкцыі былі заслуханы даклады студэнтаў: *Улашчыка*: „Дасьледваньне цяжэньня ракі Сьвіслачы“, т. *Александровіча*: „Гісторыя Маладняка“, т. *Потэса*: „Гісторыя міліцыі“ і „Гісторыя Крымінальнага Вышуку“, т. *Юрашкевіча*: „Батлейка ў Менску“. Акрамя таго быў зроблены даклад аб раскопках у Заслаўі.

У канцы году Соцыяльна-Гістарычная сэкцыя падзялілася на 2 камісіі — Культурна-Гістарычную і Фольклёрна-Дыялекталёгічную.

Соцыяльна-Эканомічная сэкцыя не разгарнула шырока сваёй працы, яна падзялілася на 2 камісіі: Праўную і Эканомічную. У Праўнай камісіі быў зроблены даклад студэнта *Леванчука*: „Дасьледваньне пахаджэньня слова „гвалт“ і студэнта *Янэля*: „Прывілей 1447 году, як крыніца статуту 1529 году“.

Эканомічная Камісія намеціла шэраг дакладаў па вывучэньні гісторыі капіталізму на Беларусі.

Прыродазнаўча-Геаграфічная сэкцыя ўвесь час займалася практычнай працай, якую яна вяла ў лябараторыях і габінэтах БДУ. Вышэйпамянёная сэкцыя падзялілася на 5 камісіі: Зоолёгічную, Ботанічную, Біолёгічную, Фізыолёгічную, Геолёгічную і Хімічную. Найбольш прадукцыйнай была камісія Ботанічная.

Урэшце была арганізавана Яўрэйская сэкцыя, якая займалася арганізацыйнымі пытаньнямі. Асыстэнт *Аляксандраў* зрабіў мэтодычны даклад. Сэкцыя ставіла сваёю мэтай вывучэньне быту, мовы і літара-

туры яўрэяў на Беларусі, але з прычыны таго, што сэкцыя арганізавалася ў канцы году, яна ня мела мажлівасці шырака разгарнуць сваю дзейнасць.

У красавіку месяцы гэтага году Прэзідыум Праўлення Краязнаўчага Таварыства падняў пытаньне адносна арганізацыі экспэдыцыі дасьледчага характару ў Тураўскі раён Мазырскае акругі. Грошы, патрэбныя для экспэдыцыі, былі дадзены часткова Праўленьнем БДУ, часткова—Мазырскім Акруговым Краязнаўчым Таварыствам. У экспэдыцыі прымалі ўдзел усе сэкцыі. Дасьледваньне Тураўскага раёну павінна было весьціся ў напрамку архэолёгічным, культурна-гістарычным, соцыяльна-эканамічным, прыродазнаўча-геаграфічным. Частка здабытых матар'ялаў павінна быць перададзена раённаму таварыству; другая частка павінна легчы ў аснову краязнаўчага музэю.

Удзельнікі экспэдыцыі, на чале з выкладчыкамі БДУ, аднесліся да сваёй мэты з вялікім энтузіязмам. Таксама на мясцох экспэдыцыя была сустрэчана з шчырым прывітаньнем. Сябры экспэдыцыі сабралі на спэцыяльнасьці выдатны матар'ял, які апрацоўваецца ў сучасны момант і які будзе надрукаваны. З другога боку, удзельнікі экспэдыцыі зрабілі на мясцох цэлы шэраг дакладаў па сваёй спэцыяльнасьці і тым самым зацікавілі працамі экспэдыцыі шырокія колы працоўных мас, профэсійнальных і партыйных арганізацый.

Наогул, трэба прызнаць, што экспэдыцыя дала выдатныя вынікі. Мінутая экспэдыцыя паказала неабходнасьць арганізацыі экспэдыцый і ў наступным годзе. Мінутая экспэдыцыя паказала ўсе недахопы арганізацыйнага характару, а таксам высветліла пытаньне аб тым, як трэба арганізаваць экспэдыцыю, каб яна дала найбольшыя вынікі.

Такім чынам БДУ, як навуковая арганізацыя, прымае значны ўдзел ў краязнаўчым руху. Працуючы ў сувязі з Цэнтральным Бюро Краязнаўства і Інбелкультам, БДУ будзе аддаваць усе свае сілы для вывучэньня Беларусі, як у яе мінулым, гэтак сама і ў сучасным.

Апіраючыся на падтрыманьне працоўных мас, Беларускі Дзяржаўны Унівэрсытэт павінен яшчэ шырэй паставіць і распаўсюдзіць сваю краязнаўчую работу.

Краязнаўчая дзейнасць Горацкай С.-Г. Акадэміі імя Кастрычнікавай Рэвалюцыі і Навуковага Т-ва.

Паважнае месца ў краязнаўчай працы БССР займае Беларускай С.-Г. Акадэмія і Навуковае Т-ва па вывучэнні Беларусі, якое знаходзіцца пры Акадэміі. З прычыны таго, што сябрамі гэтага Т-ва з'яўляюцца навуковыя працаўнікі і часткова студэнты Акадэміі, дык зусім магчыма гаварыць адразу аб супольнай працы гэтых дзвюх устаноў.

Кастрычнікавая рэвалюцыя з'явілася эпохай, якая стварыла асабліва спрыяючыя ўмовы і перспектывы для развіцця краязнаўчай справы. Дзесяцігадовы перыод у жыцці СССР, які прайшоў пасля пераходу ўсяе ўлады ад буржуазіі да Саветаў, дае нам зусім ясны малянак бязумоўнага росту, дыферэнцыяцыі і паглыблення краязнаўчай справы як ва ўсім Саюзе, так і ў БССР. Гэтую з'яву можна прасачыць і ў жыцці Беларускай Акадэміі, дзе краязнаўчая праца расла, мацнела і арганізоўвалася за ўвесь час да дзесяцігодззя рэвалюцыі. У 1924 г. арганізавалася Горацкае раённае т-ва краязнаўства, а ў 1925 г. узнікла Навуковае Т-ва па вывучэнні Беларусі.

Краязнаўцамі прынята адрозніваць тры напрамкі краязнаўчай працы: культурна-гістарычны, грамадзка-эканамічны і прырода-геаграфічны. Усе гэтыя напрамкі знайшлі адбітак у працы Акадэміі і існуючага пры ёй Навуковага Т-ва.

Беларуская С.-Г. Акадэмія, якая сваім існаваннем абавязана Савецкай уладзе, адрадзілася там, дзе ў палове мінулага стагодззя была заснавана першая ў Расіі вышэйшая с.-г. школа. Дзякуючы пераважнаму ўваходу ў склад навуковых працаўнікоў Акадэміі агрономаў, лесаводаў, меліоратараў, інжынераў, грамадзка-эканамічны кірунак краязнаўчай працы набыў магчымасць больш моцнага развіцця. На першы плян спецыялістых-практыкаў высоўвала настойная неабходнасць для Соцыялістычнай дзяржавы адшукаць рацыянальныя шляхі да адбудовы разбуранай вайной гаспадаркі. Працы спецыялістых на беларускай тэрыторыі і на падставе мясцовых матар'ялаў натуральна набываюць краязнаўчы характар.

Агрономічная праца праводзілася шэрагам спецыялістых і іх вучнямі па садоўніцтву, палявых культурах, жывёлаводстве і эканоміцы гаспадаркі. Як асноўная ўмова для навуковага разумення і вядзення палявой гаспадаркі, высоўвалася неабходнасць вывучэння хімічных процесаў у глебе і ўзаемаадносін між апошнімі і жыццём раслін (проф. О. К. Кедрэў-Зіхман). Пры вывучэнні мясцовых умоў для вядзення гаспадаркі, між іншым, прыстасаваны і найноўшыя метады даследавання, як напр. вучот *pH* (проф. А. В. Ключароў, Страж,

Мяцельскі). У нядаўны час у практыку Акадэміі ўведзена пладавое вінаробства (проф. М. І. Бурштэйн, Р. С. Гуржы). Наладжана вывучэньне піваварных ячменяў (проф. К. Г. Рэнард). Акадэмія таксама зьвярнула значную ўвагу на сэлекцыйную працу і досьледы (відаў) расьлін (проф. Рэнард), а таксама на пробу с.-г. машын у беларускіх умовах (проф. Ю. А. Вэйс). Неабходна далей адзначыць, што Горацкая с.-г. Дасьледчая Станцыя, якая працуе супольна з Акадэміяй, дае магчымасьць, апрача самой Акадэміі, весьці краязнаўчую працу і студэнтам. Як відаць, напр., са справаздачы К. Г. Рэнарда і Г. Р. Рэго, у вывучэньні беларускіх ячмянёў, аўсоў і інш. прыймала ўдзел 16 студэнтаў, якія працавалі над спэцыяльнымі тэмамі. Студэнты прыймалі ўдзел у працы і другіх аддзелаў станцыі. Роўным чынам пры шмат якіх катэдрах Акадэміі (ня толькі агрономічных) студэнтамі выконваліся дыплёмныя працы краязнаўчага характару. Некаторыя з іх надрукаваны.

Ня маючы магчымасьці даць вычэрпваючы нарыс аб вялікай краязнаўчай працы іншых катэдраў Акадэміі, я абмяжуюся далей толькі кароткімі заўвагамі (пералік прац, надрукаваных С.-Г. Акадэміяй будзе зьмешчаны ў чарговым № „Нашага Краю“). Агрономічнымі катэдрамі па садоўніцтву (проф. М. І. Бурштэйн, Р. С. Гуржы і др.) рабіліся досьледы паасобных садоў і цэлых раёнаў. Па жывёлаводстве (проф. Н. В. Найдзенаў, проф. Н. Н. Пелехаў, С. І. Журык і др.) побач з крайвымі досьледамі высьвятляліся тэарэтычныя і эканомічныя пытаньні. Па лесаводстве побач з вынікамі спэцыяльных мясцовых досьледаў (проф. В. І. Пераход, проф. С. П. Мельнік, Г. І. Несьцярчук і др.) высьвятляліся некаторыя тэхнолёгічныя пытаньні (проф. В. В. Шкацеляў). Па мэліярацыі і зямлябудаўніцтве праводзілася вывучэньне нашых балот з розных пунктаў погляду (проф. А. Д. Дубах, проф. Р. П. Спарро, проф. Н. С. Фралоў і др.) і падрыхтоўвалася глеба для мясцовага земляробаўніцтва (проф. П. А. Хадаровіч). Трэба адзначыць працу І. Т. Салдатава „Мэліярацыйны рух на Беларусі“ (1925 г.). Матар’ял Салдатава, які апрацаваны ў гістарычным, эканомічным і політычным разрэзах і захоўваецца ў архівах, ужо знайшоў свой адбітак у шэрагу пастаноў ЦВК і СНК Беларусі. Асобнай увагі заслугоўвае вялікая па разьмеры і цікавая па зьместу праца проф. Н. С. Фралова па пытаньнях эканомікі мэліярацыі у Мазырскім Палесьсі, якая выддзена ў шэрагу навукова-дасьледчых прац НКЗ БССР.

У галінах блізкіх да прыродазнаўства і агрономіі вяла працу катэдра агрономічнай хіміі (проф. О. К. Кедраў-Зіхман), зьвярнуўшы асабліваю ўвагу на вывучэньне пытаньня аб угнаеньні падзолавых глеб БССР. Па прыродазнаўстве кліматолёгічныя моманты высьветлены ў працах проф. А. І. Кайгародава. У сучасны момант друкуецца кліматычны атлас Беларусі, апрацаваны проф. Кайгародавым у ліку 75 карт. Геолёгія вывучалася проф. Б. А. Мажароўскім, проф. Ф. В. Лунгерсгаўzenам і Б. К. Тэрлецкім. Глебы Беларусі зьявіліся прадметам досьледаў проф. Я. Н. Афанасьева, П. А. Кучынскага, Рагавага і др. Хімічная лябараторыя (проф. І. І. Красікаў, К. Н. Караткоў і др.) дала шмат матар’ялаў па аналізу мясцовых вод і іншых produkтаў вытворчага значэньня. Ботанічная праца сконцэнтравалася ў ботанічным садзе, які арганізаваны проф. І. Г. Васільковым, і ў лябараторыях, прычым вывучалася мясцовая флёра, віды склад сьмецьцякоў, хваробы расьлін і беларускія назвы апошніх (проф. І. Г. Васількоў, М. Н. Мэдзіш, М. Н. Ганчарык, Кесарава). Зоолёгічная праца заключалася ў выву-

чэньні мясцовай фаўны, прычым аддавалася ўвага шкоднікам саду (П. П. Фірсаў), шкоднікам зярна і мукі (Н. К. Навіцкая), шкоднікам лесу і поля, формам патогэнным, як малярыйны камар і паразытныя чэрві (проф. П. Ф. Салаўёў).

У сучасны момант Беларуска С.-Г. Акадэмія заканчвае друкаваньнем 5-ы том сваіх „Запісак“, дзе ёсьць і краязнаўчы матар'ял. Навуковае Т-ва з свайго боку хутка выпускае адначасна 3-ці том, прысьвечаны апісаньню Горацкага раёну (прырода, гаспадарка, гісторыя і быт) і чарговы 4-ы том.

На пасяджэньнях Навуковага т-ва ставіліся цікавыя даклады, якія яшчэ не апублікаваны, як напр. Г. І. Гарэцкага „Нацыянальны прыбытак Беларусі“, проф. І. Г. Васількова „Аб гэрбарным матар'яле беларускіх расьлін“, проф. Н. Н. Пелехава „Аб навуковым архіве Акадэміі“ і інш.

Мінулым летам на сродкі Ўнбелкульту праведзены наступныя працы: Корткаў „Вывучэньне грунтовых вод Горацкага раёну“, Васількоў і Дзянісаў „Дасьледваньне расьлінных згуртаваньняў поймы ракі Проні“, Скандракоў „Дасьледваньне тэхнікі сельскай гаспадаркі“, Савельлеў „Вывучэньне насеньня хлебаў Калініншчыны“, Рэго „Вывучэньне экспартнай беларускай канюшыны“, Бурштэйн „Дасьледваньне садоўніцтва Случчыны і Бабруйшчыны“, Карлсон „Дасьледваньне садоўніцтва Мазыршчыны“, Журык „Вывучэньне макухі БССР“, Кедраў-Зіхман „Вывучэньне фосфарытаў і торфу ў БССР“.

Па катэдрах Беларускай С.-Г. Акадэміі справа знаходзіцца ў такім стане: К. Н. Каратковым і Іванавым сабраны матар'ялы і распачата праца „Гліны Горацкага раёну“. Проф. Н. С. Фраловым закончаны летнія экспэдыцыйныя досьледы па эканоміцы мэліорацый ва ўсіх акругах БССР і ў сучасны момант друкуюцца матар'ялы, якія адносяцца да Бабруйшчыны і Случчыны. Пры катэдры прыватнага земляробства проф. А. В. Ключарова апрацоўваецца матар'ял і падрыхтоўваюцца да друку працы на наступныя тэмы: „Нітратны рэжым вады рэк Саюзу (дасьледваньне вады Дняпра каля Воршы і Бярэзіны каля Барысава)“.

Уплыў росту зернавых траў на рэакцыю глебы. Вопыт па дасьледваньні гатункаў бульбы (Стэбутаўскае поле). Дасьледваньне буфэрных уласьцівасьцей беларускіх глеб і іх уплыў на ўраджай расьлін. Уплыў кісьлёўнасьці глеб на пашырэньне расьлінных згуртаваньняў. Уплыў рэакцыі глебы на выкарыстаньне расьлінамі фосфарнай кіслаты, „фасфарыту“.

Проф. Н. Н. Пелехавым закончаны гістарычныя досьледы аб палажэньні сялян Горацкага раёну ў палове мінулага стагодзьдзя і аб становішчы аўцаводзтва, а таксама сабраны матар'ялы аб разаку вадзяным (*Aloides stratiotes* L.), як корму для свіней. Пад кіраўніцтвам Н. Н. Пелехава праведзена дыплёмная праца студ. Аарона „Гарадзкое каняводзтва б. Магілёўскай, Менскай, Віцебскай і Віленскай губ.“.

Проф. П. Ф. Салаўёў і Н. К. Навіцкая вядуць вывучэньне мясцовага планктону. Б. Я. Ліпкін прыступае да апрацоўкі сабраных матар'ялаў па пытаньні аб аднаўленьні дубу ў Буда-Кашалёўскім лясыніцтве і аб забяспечаньні вясковага насельніцтва Горацкага раёну лясным матар'ялам.

Урэшце, частка навуковых працаўнікоў і студэнтаў зьяўляюцца сябрамі мясцовага раённага краязнаўчага т-ва, робяць даклады аб сваіх працах на сходах т-ва, далі артыкулы для зборніка, які прысьвечан апісаньню Горацкага раёну, прыймаюць удзел у краязнаўчых зьездах і канфэрэнцыях, чытаюць лекцыі на грамадзянскіх сходах і ахвотна дапамагаюць, як толькі ўмеюць і могуць, кожнаму, хто ідзе на заклік т-ва працаваць у т-ве ў напрамку краязнаўства.

НАВУКОВА-ДАСЬЛЕДЧЫЯ С.-Г. УСТАНОВЫ БССР.

Г. Гарэцкі.

Дасьледчая справа па сельскай і лясной гаспадарцы і краязнаўства.

Дасьледчая справа ў галіне сельскай і лясной гаспадаркі і краязнаўства на Беларусі маюць між сабою шмат агульнага. Перш-на-перш агульнае ў *гісторыі*. І дасьледчая справа і краязнаўства разгарнуліся на Беларусі толькі пасля рэвалюцыі. Другое агульнае—у *тэмпі працы*. Краязнаўчы рух, які пачаўся з дзейнасьці невялічкіх гурткоў, шырокаю і шыбкаю хваляю ахапіў усю БССР. Так і дасьледчая справа, пачаўшыся з скромнае працы аднае-дзвюх станцый, дасягнула паступова ўтварэньня 5 раённых і 5 спэцыяльных станцый, а ў апошні год—арганізацыі Навукова-Дасьледчага Інстытуту імя Леніна з шэрагам новых дасьледчых устаноў. І гісторыя дасьледчае справы і тэмп яе ўзросту ў БССР яскрава адбіваюць уплыў рэвалюцыі: буйная хваля краязнаўчага руху тлумачыцца выгукнутаю рэвалюцыяй соцыяльна-клясавай і нацыянальна-культурнай сьвядомасьцю беларускіх рабочых і сялян; уздым дасьледчае справы тлумачыцца ростам і аднаўленьнем нашае сельскае гаспадаркі, тэй вытворчай рэвалюцыяй, якая магла пачацца толькі пасля магутнае аграрнае рэвалюцыі, перажытае нядаўна БССР.

Трэцяе агульнае між краязнаўствам і дасьледчай справай—гэта *зьмест працы*: і краязнаўцы і дасьледчыкі маюць па сутнасьці адзіную мэту—вывучэньне Беларусі; яны супольна зьмываюць цёмную пляму, якую да рэвалюцыі займала Беларусь на сельска-гаспадарчых картах Эўропы. У гэтай вялікай і доўгатэрміновай працы дасьледчыкі і краязнаўцы толькі падзялілі між сабою ролі; дасьледчыкі ўзялі тыя тэмы, якія патрабуюць для свайго вырашэньня складаных і часта дарагіх навуковых прылад і больш складанай навуковай мэтодалёгіі, праца носіць пераважна стацыянарны характар і зьвязана з адпаведна-выбранымі зямельнымі плошчамі; краязнаўцы-ж узялі на сябе тэмы, патрабуючыя больш даступнага масаваму дасьледчыку. Але гэта толькі падзел функцый у вялікай супольнай працы, і гэты падзел вымагае самае цеснае сувязі, контакту краязнаўцаў і дасьледчыкаў.

На жаль, такі сысісны контакт не заўсёды можна было наглядаць у беларускай практыцы дагэтуль. А гэта магчыма растлумачыць тым, што і краязнаўства і дасьледчая справа БССР не дайшлі яшчэ да моманту *колькаснае стабілізацыі*, не перайшлі яшчэ з пары экстэнсыўнага ўзросту да пары інтэнсыўнага разьвіцьця, пары паглыбленьня працы і палепшаньня яе якасьці. Але гэтая пара ўжо блізка, і хутка справа сувязі краязнаўства і дасьледчае працы стане пільнай, безадкладнай.

Кажучы канкрэтна аб гэтай сувязі, можна-б было бачыць яе ў такіх формах:

1. *Монографічныя апісанні дробных раёнаў*—і ў краязнаўчай і ў даследчай практыцы *монографічны* мэтад паступова заняў пачэснае месца, гэта мэтад найбольш пэўнага, дэтальнага і глыбокага вывучэння, да таго-ж зусім даступны масаваму даследчыку; даследчыя станцыі і ўстановы маглі-б дапамагчы краязнаўцам у сэнсе складання програм і плянаў даследвання, краязнаўцы дапамаглі-б у масавым правядзенні даследвання;

2. *Фэнолёгічныя нагляданні*—праца, у якой краязнаўства мае ўжо шмат дасягненняў; трэба-б было надаць гэтай працы больш канкрэтнасці і праз навуковую апрацоўку ажывіць паасобныя назіранні; краязнаўцы дапамаглі-б даследчыкам у павялічэнні колькасці нагляданняў, даследчыкі памаглі-б у навуковай апрацоўцы матар'ялаў, а самы ўдзел у навуковым апрацаванні з боку краязнаўцаў, калі-б яны самі вышуквалі законаўпарадкаванасці і ўзаемасувязі нбы ў разлучаных нагляданнях, ажывіў-бы працу.

3. *Сялянскія досьледы*—у вядомым сэнсе і яны маюць краязнаўчы характар; краязнаўцы маглі-б ня толькі выявіць і падшукаць сялян-даследчыкаў, але і самі праводзіць досьледы на сялянскай гаспадарцы.

4. *Сталыя рахунковыя запісы ў сялянскіх гаспадарках*—гэтай новай працы, у якую беларускае сялянства толькі пачынае ўцягвацца, краязнаўцы маглі-б адыграць вялікую ролю, і шляхам правядзення запісаў, наглядання за іх правядзеннем, і шляхам скарыстання матар'ялаў рахунковасці для пазнання сельска-гаспадарчага жыцця раёну.

5. *Сельска-гаспадарчая корэспондэнцыя*—форма анкетных даследванняў і корэспондэнцый яшчэ надоўга затрымаецца ў практыцы па вывучэнні самых розных галін гаспадаркі; роля краязнаўчых арганізацый тут можа быць вельмі паважнай; т. зв. „эканомічная фэнолёгія“ маглі-б быць цалкам сконцэнтравана ў корэспондэнтаў-краязнаўцаў.

6. *Сельска-гаспадарчая музейная справа*—якая ў БССР толькі што пачынаецца, ня зможа належна разгарнуцца бяз сумеснае працы краязнаўца і даследчыка; без даследчыка раённы сельска-гаспадарчы музей будзе толькі зборам выпадковых прадметаў, без краязнаўцаў—гэта будзе пераважна музей станцыі, а не раёну.

Можна-б было налічыць яшчэ шэраг прац, у якіх дзейнасць даследчыка павінна быць цесна звязана з дзейнасцю краязнаўца. Пералічаны толькі галоўныя.

Сувязь краязнаўства з сельска-гаспадарчай даследчай працай надала-б краязнаўству больш *вытворчы* характар, а тым самым павялічала-б *вытворчае* значэнне краязнаўства БССР.

Даследчая-ж справа Беларусі прыдбала-б у краязнаўстве свайго найбліжэйшага хаўрусьніка, з якім было-б шмат лягчэй дасягнуць даследчым установам іх краязнаўчае мэты.

Дасягненні ў галіне с.-гасп. навукова-дасьледчай справы БССР.

Савецкая Беларусь, у сучасных яе граніцах, да Кастрычнікавай рэвалюцыі амаль што ня мела сваіх навукова-дасьледчых устаноў. У той час, толькі ў галіне культуры балот мы мелі адну Менскую Балотную Дасьледчую Станцыю, існуючую з 1912 г. Па другіх галінах сельскае гаспадаркі мы былі толькі прыкладам „нашого невежства“.

Шпаркае разьвіцьцё дасьледчай справы ў БССР пачынаецца толькі пасля вызваленьня Беларусі ад белапалякаў і пасля 1-2 гадоў мірнага будаўніцтва Савецкага ўраду. Толькі адна Магілёўская Дасьледчая Станцыя Лекавых Расьлін была вызвана к жыцьцю ў 1917 г. умовамі ваеннага часу—неабходнасьць здабыць лекавы сырэц на ўнутраным рынку. Іншыя дасьледчыя ўстановы пачынаюць арганізоўвацца з 1922—25 г.

У сучасны момант мы маем 5 раённых с.-г. дасьледчых станцый—Горацкую, Віцебскую, Менскую, Турскую і Палескую і 6 станцый спэцыяльнага назначэньня—Менскую балотную, Магілёўскую—лекавых расьлін, Менскую—аховы расьлін, Менскую—машынаспробную, Забалацкую балотную гаспадарку і Цэнтральную Лясную Станцыю ў Горках. Для вывучэньня клімату краіны існуе Мэтэаролёгічнае Бюро, аб'яднаючае 22 мэтэаролёгічн. станцыі II разраду, 48 станцый III разр. і 46 вадамерна-дажджамерных пастоў.

Акрамя гэтага, ужо напярэдадні 10 гадавіны Кастрычнікавай Рэвалюцыі, мы маем арганізацыю Беларускага Навукова-Дасьледчага Інстытуту Сельскае і Лясное Гаспадаркі імя У. І. Леніна з дапаможнымі ўстановамі—як Зоотэхнічная, Сьвінаводная і Бульбяная дасьледчыя станцыі (акрамя ўстаноў прынятых ад НКЗ).

Такім чынам, там дзе мы мелі да Кастрычнікавай Рэвалюцыі амаль што „пустое месца“, к 10 гадавіне мы маем значную сетку навукова-дасьледчых устаноў. За гэты час прароблена вялікая арганізацыйная праца, вынікі якой у хуткім часе павінны сказацца, бо навукова-дасьледчыя ўстановы ўсю сваю навуковую думку накіроўваюць на інтэнсіфікацыю і паляпшэньне сельскае гаспадаркі.

Аб тым росьце, які мы маем у галіне с.-г. дасьледчай справы, асабліва яскрава магчыма бачыць паводле асыгнаваньняў за кошт Дзяржавы, якія ў першую чаргу адбываюцца на тэмпе і аб'ёме працы:

Гады: . .	1913 г.	1914 г.	1915 г.	1924—25 г.	1925—26 г.	1926—27 г.*)	1927—28 г.
Асыгнана ў руб. . .	37.087	41.634	39.480	30.796	145.409	каля 300.000	каля 500.000
Лік устаноў . .	1	1	1	9	11	12	14

*) Разам з асыгнаваньнямі Беларускага Навукова-Дасьледчага Інстытуту.

Трэба адзначыць, што навукова-дасьледчая праца па сваім характары, для пэўных вынікаў, патрабуе значнага часу. Некаторыя досьледы вырашаюцца на станцыях у працягу дзесяцігодзьдзяў. Але ўжо ў даны момант па некаторых галінах мы маем дасягненьні. У ўмовах кароткага артыкулу аб гэтым магчыма паведаміць толькі ў самых кароткіх рысах.

Паляводзтва.

У галіне паляводзтва працуюць пяць раённых сельск.-гасп. дасьледчых станцый: Горацкая, Віцебская, Менская, Турская і Палеская. Галоўныя задачы аддзелаў паляводзтва,—гэта распрацоўка і высьвятленьне пытаньняў тэхнікі сельскае гаспадаркі ў адносінах:

- 1) Шуканьня шляхаў інтэнсіфікацыі паляводзтва;
- 2) Кармадабываньня і
- 3) Паляпшэньня глебы, шляхам яе вырабу і ўгнаеньня.

У адносінах інтэнсіфікацыі паляводзтва вывучаюцца розныя інтэнсіўныя культуры, чыстыя і занятыя папары, падсяўныя і пажніўныя культуры, розныя тыпы севазваротаў і г. д.

Для вырашэньня кармавога пытаньня вывучаюцца розныя прапашныя культуры, бабовыя, выкарыстаньне канюшыны на ўкос і здратваньне і інш.

Па пытаньні аб паляпшэньні глебы—вывучаецца ўплыў розных угнаеньняў і вырабу глебы як на глебу, гэтак і на расьліну.

У выніку дзейнасьці станцыі мы маем ужо прыклады значных ураджаяў на дасьледчых палёх. Так, паводле даных за 1926 г. на некаторых дасьледчых дзялянках на станцыях былі ўраджаі, якія перавышаюць у 3—5 разоў сярэднія ўраджаі жыта па БССР і ў 2½ разы па бульбе.

Гэта яскрава відаць з наступнай табліцы ўраджаяў за 1926 г. (у цэнтнерах на гэктар):

Назва культуры.	Сярэднія па БССР	На дасьледчых палёх			
		Горацкая станц.	Менская станц.	Віцебская станц.	Турская станц.
Жыта (зэрно)	6,31	32,0	28,32	26,4	20,0
Бульба (клубн.)	85,73	192,9	202,58	225,9	215,7

Такая вялікая розьніца паміж сярэднімі ўраджаямі па БССР і магчымымі ўраджаямі, прыклады аб якіх даюць дасьледчыя станцыі, тлумачыцца нашай адсталасьцю і старымі прыёмамі гаспадараваньня; а іменна: трохпалёўкай, малым ужываньнем мінеральных угнаеньняў, дрэнным вырабам глебы і дрэннымі машынамі, не ачышчаным і малаўраджайным насеньнем і г. д. Досьледамі станцый СССР устаноўлена, што шматпольлем можна падняць ураджаі на 80—100%, мінеральнымі ўгнаеньнямі на 30—50%, рацыянальным вырабам глебы на 25—40% і сартавым насеньнем на 20—30%.

З работы аўтара данага артыкулу „Вынікі палявых досьледаў з угнаеньнямі па Меншчыне“ таксама відаць, што поўнае мінеральнае ўгнаеньне па Меншчыне павышае ўраджаі жыта на 46,3%, аўсу на 48,1%, ячменю на 41,1% і бульбы на 44,4%.

У тэй-жа рабоце аўтара па Меншчыне атрыманы лічбы па аценцы асобных ўгнаеньяў, якія прыведзены ў наступнай табліцы:

Аплата аднаго пуда ўгнаеньня ў пудох ураджаю.

Тып глебы	Суглінкі					Супясі					
	Сялітра	Суперфасф.	Тамаш.	Калійная соль 30%	Калійная соль 40%	Сялітра	Суперфасф.	Тамашлак.	Фасфарыт.	Калійная соль 30%	Калійная соль 40%
НАЗВА ЎГНАЕННЯ											
Сярэдняя норма ўгнаення ў пуд. на дес.	6 ¹⁾	18	24	10	6	6	20	24	35	10	6 ²⁾
Жыта-зярно	3,5	0,75	0,6	1,0	—	—	1,1	0,9	0,66	1,3	—
„ саломы	11,7	1,3	1,1	1,8	—	—	1,4	0,9	0,9	2,7	—
Авёс-зярно	2,8	0,8	0,5	—	1,8	3,1	1,0	0,5	—	1,2	—
„ саломы	4,0	1,0	1,3	—	1,6	4,7	1,1	0,9	—	2,6	—
Ячмень-зярно	3,0	0,8	0,6	—	1,4	—	0,8	0,6	—	—	1,4
„ саломы	4,0	0,8	0,1	—	1,3	—	0,2	0,3	—	—	2,5
Бульба-клубні	24,1	7,5	4,3	—	18,1	19,1	—	1,2	—	—	11,3

Як можна бачыць з гэтай табліцы, мінеральнае ўгнаенне ў нас добра аплачваецца і можа знайсці сабе „шырокае поле“ ўжывання пры зьніжэнні цаны на ўгнаенне.

Шырокім ужываннем мінеральных ўгнаеньяў разам з іншымі культурнымі спосабамі гаспадаравання, замежныя краіны ў мінулым стагоддзды паднялі ўраджайнасць сваіх палёў на значную вышыню, што можна бачыць з наступнай табліцы ўраджаяў зернавых хлябоў (у цэнтнерах на гектар):

	1770-1780 г.	1885 г.	1895 г.	1905 г.	1913 г.
Данія	—	22,33	23,98	26,68	28,48
Голяндыя	—	18,13	19,63	24,28	—
Нямеччына	6,75	14,99	17,54	19,78	22,78
Францыя	6,75	11,54	13,04	13,34	13,49
Расія	—	5,10	5,85	6,60	6,75

Сэлеക്ഷыя і насенняводства.

У мэтах замены малаўраджайнага і засьмечанага насення ў нас сельніцтва, у апошнія гады НКЗ звярнута вялікая ўвага на разгорт-

¹⁾ Пад бульбай 9 пуд.

²⁾ „ „ 11,25 пуд.

ванье работ па селекцыі і насенняводству. Селекцыя ці вывядзеньне новых лепшых сартоў с.-г. расьлін сконцэнтравана ў нас па дасьледчых станцыях. Так Горацкая станцыя займаецца сортавывучэньнем усіх збожжавых расьлін, а таксама лёну і канюшыны, Віцебская станцыя—сортавывучэньнем гародных расьлін, Турская—лугавых і Менская бульбяная дасьледчая станцыя павінна заняцца вывучэньнем сартоў бульбы.

Праца па вывядзеньні новых сартоў патрабуе значнага часу, сіл і сродкаў. Каб хутчэй мець вынікі ў справе насенняводства ў сучасны момант асабліва ўвага зьвернута на апрабаваньне сартоў, выведзеных дасьледчымі станцыямі РСФСР, Украіны і за межамі Саюзу. Досьледы ў гэтым напрамку дазволілі нам выдзеліць для далейшага размнажэньня жыта „Пяткускае“, авёс—„Пабеду“—для больш цяжкіх глеб і „Залаты Дождж“—для больш лёгкіх глеб, зімовую пшаніцу „Высокалітоўскую“, ячмень „Ганна-Ганхен“ і „Лебядзіную шэю“, бульбу „Вольтман“ і „Сылезію“.

Гэтыя сарты ўжо размнажаюцца ў дзяржаўнай насеннай культуры і некаторыя з іх, як „Залаты дождж“, ужо размножаны да дзесяткаў тысяч пудоў.

Практычнае насенняводства арганізавана такім чынам, што матэрыялы расаднікі пры вышэйпамянёных дасьледчых станцыях (па яе спецыяльнасьці) даюць сотні пудоў таго ці іншага сорту для далейшага размнажэньня Дзяржаўнай Насеннай Культурой. Гэтая Дзяржнасенкультура арганізавана з 4-х саўхозаў—Райцы, Межава, Козечкі і Вусьце—каля Воршы на больш цяжкіх глебах і з 4-х саўхозаў—Ачэс-Рудня, Іванаўскае-Дземянікі, Закружка і Навасёлкі—каля Гомеля на больш лёгкіх глебах. Дзяржнасенкультура размнажае перададзены ёй сорт да тысяч пудоў і перадае ў саўхозы, якія ў сваю чаргу размнажаюць да дзесяткаў тысяч пудоў і перадаюць у насенняводныя таварыствы. Ад насенняводных таварыстваў, калі гэты сорт размножаны да соцень тысяч пудоў, ён паступае к насельніцтву, бо толькі пры такой колькасьці можна спадзявацца, што размножаны сорт ня так хутка страціць сваю моц і ня так хутка будзе засораны іншымі шкадлівымі прымешкамі.

У сучасны момант ідзе накапленьне сартавога насення ў пералічанай сетцы па насенняводству і толькі з 1929 г. насельніцтву будуць перададзены першыя партыі палепшанага сартавога насення.

Для контролю за захоўваньнем якасьці сартавога насення з 1927 г. мы маем 4 Контрольна-Насенныя Станцыі—у Менску, Гомелі, Віцебску і Горках—якія кожны год праводзяць прызнаньне сортнасьці пасаваў як на корані, гэтак і ў сьвірнах з сартавым насеннем.

Садоўніцтва.

Аддзел Садоўніцтва Горацкай С.-Г. Дасьледчай Станцыі асноваў у 1922 г. Аддзел пачаў дасьледчую працу з спрабаваньня падвой, вывучэньня і ўстанаўленьня сартымэнтаў плодовых дрэў, метадаў закладкі дрэвастанаў, а галоўнае—з разьвязваньня пытаньня рэгулярнага пладанашэньня плодовага дрэва.

Аддзелам садоўніцтва, шляхам абсьледваньня ўстаноўлены наступны асартымэнт плодовых дрэвастанаў для паўночна-ўсходняй часткі Беларусі: антонаўка (большасьць), штрэйфлінг, бабушкіна, рудое пярэстае, пуцімка, кальвіль пахучы, ружовае, дэлявара вінтэр і інш.

Досьледамі па апылканьні выяўлена, што чыстыя дрэвастаны аднэй антонаўкі, альбо бабушкіна, ці рудога пярэстага, амаль што не пладаносяць, дзякуючы ў значнай частцы бесплоднасьці пры самаапылканьні і каб сад пладаносіў, патрэбна мець у ім асартымэнт дрэў, названы вышэй.

Наглядаць за 25 сартамі буйнаплоднай садовай суніцы паказалі, што найлепшымі для ўмоў станцыі зьяўляюцца сарты: „Юкунда“, „Пабедзіцель“, „Дырэктар Юльке“, „Рошчынская“, „Альфонс“, „Абрыкос“ і „Рэйнскае золата“.

Досьлед 1926 г. з спрабаваньнем усходжасьці насеньня яблыкаў паказаў, што высушваньне насеньня надта зьніжае ўсходжасьць і за гэтым сьвежа дабытае насеньне неабходна хутка страціфікаваць.

Адносна таго, што патрэбна ці не патрэбна абрэзка дзічак пры пасадцы ў гадавальнік, станцыя па досьледах Р. Гуржага вырашае, што „рэзка дзічак пры пасадцы ў гадавальнік пры нашых умовах бязумоўна неабходна, яна павінна быць значнай: зразаць трэба палову дзічка... Пакідаць дзічок абрэзаны ніжэй 5 вяршкоў ня трэба дзеля таго, што ўбочныя парасткі ў гэтым выпадку будуць замінаць акуліроўцы. Пры пасадцы дзічак у восень, рэзку трэба рабіць вясной“.

Досьледы Р. Гуржага з зімовым захоўваньнем яблык паказалі, што ў БССР амаль што няма сартоў яблык, прыгодных для доўга-тэрміновай лёжкі ўзімку. Агульна распаўсюджаная ў нас „антонаўка“ найбольшы процант на капітал (20,5%) дала пры рэалізацыі яе (у ўмовах досьледу 1926 г.) у лютым месяцы. Найлепшым па лежкасьці і даходнасьці (154% на капітал), аказаўся сорт „бабушкіна“, але пакуль што спрэчным зьяўляецца пытаньне адносна яго ўраджайнасьці. Гэта пытаньне захоўваньня плоду ў зіму, пры пабудове пладааховальнікаў, павінна сыграць паважную ролю ў разьвіцьці нашага садоўніцтва.

У Горках-жа таксама распачаты досьледы па пераробцы плоду і ягад у віно.

Г а р о д н і ц т в а .

Па гародніцтву з 1923 г. вядзе працу Віцебская Станцыя. Галоўная яе ўвага была зьвернута на сартаспрабаваньне гародных расьлін і кораньплодаў.

Па досьледах станцыі з капустай за 4 гады, на першым месцы стаіць па ўраджайнасьці капуста „Копенгагенская рыначная“, якая дае 50,96 тон качаноў на гэкт., але качаны яе рыхлыя, затым „Брауншвайская“ (50,43 тон на гэкт.), „Слава“, 47,73 тон, і „Сабураўка“, 43,45 тон на гэкт. Вялікі ўраджай і добрай якасьці дае капуста „Беларуская“, але з ёй трэба весьці сэлекцыйную працу супроць капуснай кілы, якая часам яе псуе.

З розных сартоў кармовых буракоў найлепшы ўраджай даў буррак „Экендорфскі чырвоны“.

З сартоў бруквы найлепшым па ўраджайнасьці аказалася „Краснасельская“, а з сартоў морквы—„Белая зялёнагаловая“.

Да размнажэньня насеньня гэтых сартоў Станцыя ўжо прыступіла.

З сартоў таматаў па досьледах Беларускага Аддзяленьня Усесаюзнага Інстытуту Прыкладной Ботанікі і Новых Культур у Лошыцы найлепшым па скарасьпеласьці і якасьці аказаўся сорт „Арліана“.

Л е к а в ы я к у л ь т у р ы .

Работамі Магілёўскай Дасьледчай Станцыі лекавых расьлін, якая вачала працу з 1917 г. магчыма лічыць устаноўленым, што культура палярыяны, напярсыянікі, белядоны, шалфея, алтэчнай рамашкі, дур-

ману, карыянды і інш. зьяўляецца прыгоднай для ўмоў Беларусі, а напярэдні падлік выдаткаў і прыбыткаў па гэтых культурах паказвае іх значную даходнасць і вялікую працаёмкасць.

Так, сярэднія даныя ўраджайнасці найбольш нашыраных культур па Станцыі даюць наступны малюнак:

Магілёўская Станцыя мае ўжо вялікую патрэбу ў прасоўванні культуры лекавых траў у сялянскую гаспадарку і пакуль што толькі матар'яльныя магчымасці не дазваляюць станцыі шырака развіцця працы ў гэтым напрамку і гэтым самым зьменшыць нашу залежнасць ад замежнага рынку.

	Ураджай у пуд. з 1 дзес.	Цана 1 пуд.	Валавы прыбытак
Валярыяны . . .	30 пуд. су- хога караня	16 руб.	480 руб.
Чырвоная Напяр- сыянка . . .	100 пуд. сухога лісту	14 руб.	1.400 руб.

Культура балот.

Досьледы па культуры балот вядзе Менская Балотная Дасьледчая Станцыя з 1912 г. і Забалацкая Балотная Дасьледчая Гаспадарка з 1923 г. За гэты час Менскай Балотнай Станцыяй здабыта шмат цікавага матар'ялу па культуры балот Беларусі. Значная частка гэтага матар'ялу ўжо надрукована ў выданнях Станцыі.

Каб каротка ахарактарызаваць дасягненні Менскай Балотнай Станцыі за гэты час, трэба прывесці ўраджайныя даныя гэтай Станцыі па розных культурах, сярэднія за 11 год, з падлікам таго агульнага даходу, які можа мець ад гэтых культур сялянская гаспадарка (без найму рабочых рук¹⁾).

№№ чаргі	НАЗВА КУЛЬТУР	Ураджай з 1 дзес. ў пудох		Кошт пуда 2)		На суму		Матар' яльныя затраты за год на куль- тур. 3)		Агульны даход за вылічэннем матар'яльных затрат	
		Зярна ці корань- клубень плодоў	Сена ці саломы								
				р.	к.	р.	к.	р.	к.	р.	к.
1	Бульба	1.123	—	—	23	370	59	76	14	294	45
2	Капуста	1.830	—	—	21	384	30	100	18	284	12
3	Бручка стал.	2.000	—	—	17	340	—	77	74	262	26
4	Кармавая рэпа	3.000	—	—	10	300	—	64	74	235	26
5	Кармавая морква	1.800	—	—	13	234	—	63	74	170	26
6	Авёс: 1) Зярна	116	—	1	16	185	86	57	86	127	—
	2) Саломы	—	270	—	19	—	—	—	—	—	—
7	Ячмень: 1) Зярна	116	—	1	18	164	81	60	36	104	45
	2) Саломы	—	147	—	19	—	—	—	—	—	—
8	Канюшына, цімаф. (3-х гадов. луг)	—	334	—	48	160	32	56	24	104	08
9	Жыта азімае:	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1) Зярна	110	—	—	18	162	10	60	36	101	74
	2) Саломы	—	190	—	17	—	—	—	—	—	—
10	Віка-авёс на сена	—	332	—	40	132	80	66	24	66	56
11	Жыта яравое:	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1) Зярна	70	—	1	18	103	68	61	54	42	14
	2) Саломы	—	124	—	17	—	—	—	—	—	—

¹⁾ Бюлетэнь № 1 Менскай Балотнай Дасьледчай Станцыі за 1926 г.

²⁾ Сярэднія цэны па ўсёй БССР за 1924-25 г.

³⁾ У графу матар'яльных выдаткаў увашлі выдаткі на штучнае ўгнаенне, гадзінная каштоўнасць карыстання інвэнтаром і каштоўнасць пасеўнага матар'ялу.

На фоне наших 40-50 пудовых уроджаяў на мінеральных глебах, гэты ўраджай робіць надзвычайнае ўражаньне.

Па іншых галінах таксама ёсць дасягненні, але яны патрабуюць яшчэ часу для праверкі.

Наогул-жа дасьледчымі станцыямі з году ў год сумуецца навуковы матар'ял па досьледах у сельскай гаспадарцы, які дазволіць нам у бліжэйшыя гады будаваць нашу гаспадарку на навуковых падставах.

М. Макарэўскі.

Мэтэаролёгічная сетка БССР к дзесяці- годзьдзю Кастрычніка.

Першай і асноўнай умовай правільнага разьвіцьця і нормальнае пастаноўкі народнай гаспадаркі ва ўсіх яе галінах зьяўляецца веданьне, якое грунтуецца на навуковых досьледах прыродна-гістарычных і фізычна-геаграфічных асаблівасьцяў краіны. Мы ўсе ведаем, колькі гора, расчараваньняў і матар'яльных страт робяць чалавеку такія зьявы, як засушша, дажджы, навальніцы, градабіцьці, завеі, паводкі і г. д. Але мы разам з тым упэўнены, што дасканалае вывучэньне гэтых грозных зьяў, іх прыроды, сіл, якія іх выклікаюць—бязумоўна дапаможа нам знайсці ня толькі пэўныя сродкі барацьбы з імі, але і правільныя шляхі да іх эксплёатацыі. У найхутчэйшым зьдзяйсненьні гэтых магчымасьцяў—парука далейшага эаномічнага разьвіцьця чалавецтва. Гэта першы, але правільны шлях і да камунізму. Глыбака справядліва сказаў У. І. Ленін: „Камунізм—гэта савецкая ўлада плюс электрыфікацыя“. Савецкая ўлада і максымальныя дасягненьні ў рацыянальным скарыстаньні сіл прыроды—вось той шлях і праграма, якія нам паказаў правадыр пролетарыяту.

Святакуючы дзесяцігодзьдзе існаваньня Савецкай улады, зусім сваячасна падлічыць усё тое, што мы ўжо маем у БССР у галіне вывучэньня сіл прыроды і параўнаць нашу працу і дасягненьні ў гэтым кірунку з тым, што было зроблена да замацаваньня ў нас улады саветаў.

Калі абмежавацца толькі тымі зьявамі прыроды, якія абумоўлены чыннасьцю атмасфэры, дык прыходзіцца сказаць, што дасягненьні ў гэтай галіне ёсьць, але ня зусім здавальняючыя. Мы яшчэ і сягонья ня можам сказаць, што вывучылі і ведаем кліматычныя ўмовы сваёй краіны.

Прычынай гэтага ёсьць выключна тое, што мы атрымалі ад дэрэволюцыйнага пэрыоду вельмі небагатую спадчыну. А для таго, каб вывучыць клімат краіны: вылічыць нормальныя вялічыні мэтэаролёгічных элемэнтаў (ціск і тэмпература паветра, колькасьць ападкаў, сілу і кірунак ветру, колькасьць цяплыні, якую бярэ зямля ад сонца і г. д.), паказаць паўторнасьць гэтых элемэнтаў і магчымыя адхіленьні ў той ці іншы бок ад нормы, а таксама і шэраг іншых законамернасьцяў у іх руху і разьвіцьці—неабходна для ўсяго гэтага мець пад рукамі нагляданьні выстарчаючай колькасьці мэтэаролёгічных станцый, якія працавалі без перабою на працягу досыць доўгага (30—35 г.) пэрыоду часу. А якраз такога матар'ялу ў нас па адных пытаньнях—мала, а па другіх і зусім няма: яго не пакінула нам дэрэволюцыйная эпоха. Царскі ўрад мала цікавіўся пытаньнямі вывучэньня клімату краіны, а таму і не вызначаў неабходных на гэта сродкаў і не пад-

трымоўваў ініцыятыву тых асоб, якія за свой кошт адчынялі мэтстанцыі. А такія ўмовы натуральна, зусім ня спрыялі ні колькаснаму росту сеткі мэтстанцый, ні забяспечаньню станцый прыладамі, а галоўнае—не гарантавалі супакойную і працяжную працу кожнай станцыі.

Вывучаючы гэтае пытаньне па архіўных і іншых матар'ялах, прыходзіцца толькі дзівіцца, наколькі ў старыя гады няспрыяючыя і ненормальныя былі ўмовы для правільнай пастаноўкі і рэгулярнага вядзеньня мэтэаролёгічных нагляданьняў. Амаль штогодна наглядаўся адзін і той самы малюнак: у адных мясцох зачыняліся мэтстанцыі, пражыўшы ўсяго 3—5 гадоў, а ў другіх, наадварот, адчыняліся, але хутка і іх засьцігаў той-жа ганейны лёс. Наколькі мала была раней сетка мэтстанцый, якія нормальна працавалі, можна бачыць з таго, што сучасны дасьледчык клімату БССР можа карыстацца нагляданьнямі толькі 5 станцый II разраду з пэрыодам існаваньня больш 20 гадоў і 30—35 станцый III разраду з пэрыодам існаваньня ад 10 гадоў і вышэй.

Не багата была наша краіна ў дарэволюцыйны час лікам мэтстанцый, ня можам мы пахваліцца і тым, каб апошнія былі абсталяваны належным чынам. Толькі на адзін з іх (Новае Каралёва) быў поўны комплект самапісных прылад (барограф, тэрмограф, гігрограф і омброграф), мала было на сетцы гэліографуў, глебавых тэрмомэтраў і зусім адсутнічалі акціномэтры.

Цяпер-жа з моманту замацаваньня ўлады пролетарыяту шпаркім тэмпам пачала разьвівацца і мацнець народная гаспадарка, а ў сувязі з гэтым пачала хутка расьці і сетка мэтэаролёгічных станцый.

Сродкі на гэтую справу пачалі даваць: галоўная геофізычная абсэрваторыя РСФСР, Наркамшляхоў СССР і, галоўным чынам, Наркамзем БССР, які ў мэтах належнай пастаноўкі справы геофізычнага вивучэньня краіны ў канцы 1924 году заснаваў пры Дасьледчым аддзеле „Мэтэаролёгічнае бюро“.

Організоўваючы свой рэспубліканскі мэтэаролёгічны цэнтр, Наркамзем зрабіў зусім правільна, прыняўшы пад увагу момант і насыпную неабходнасьць гэтага. Мэтбюро неабходна было для таго, каб унесці дакладнасьць, яснасьць і плянаваць як у працу мэтстанцый, так і ў справу разьвіцьця сеткі гэткіх.

Сваю працу мэтбюро пачало з таго, што спачатку зрабіла поўны і ўсебаковы падлік усяго таго, што ўжо было зроблена да гэтага часу ў мэтах вивучэньня геофізычных асаблівасьцяў краіны, а менавіта:

1. Мэтбюро выявіла лік і месцазнаходжаньне ўсіх існаваўшых тады ў рэспубліцы мэтстанцый, падлічыла іх абсталяваньне, высветліла, куды станцыі адсылаюць арыгіналы сваіх нагляданьняў і кім апошнія апрацоўваюцца і захоўваюцца.

2. Высветліла, дзе і ў якім выглядзе знаходзяцца нагляданьні тых станцый, якія калі-небудзь раней існавалі на тэрыторыі, якая ўвашла ў склад БССР.

3. Выкрыла і, па магчымасьці, сабрала тыя навуковыя працы і досьледы, з якіх можна атрымаць весткі аб клімаце краіны.

Калі была праведзена гэтая падрыхтоўчая праца, мэтбюро магло пачаць арганізацыйную дзейнасьць. У гэтых мэтах яно:

1. Склала перспэктыўны плян паступовага пашырэньня сеткі мэтстанцый з такім разьлікам, каб яна, задавальняючы патрабаваньні кліматолёга, магла таксама задавальняць патрэбы наркаматаў і дзяржаўных устаноў рэспублікі.

2. Дагаварылася з галоўнай геофізычнай абсерваторыяй і Наркаматам Шляхоў зносін адносна атрымання арыгіналаў нагляданняў тых мэтстанцый, якія знаходзяцца на ўтрыманні гэтых устаноў, а таксама адносна адчынення імі новых станцый на тэрыторыі БССР. Па гэтым пункту дагаварыліся, што геофізычная абсерваторыя і Наркамшлях будуць наперад узгадняць пытаньне аб адчыненні новых станцый з нашым мэтбюро, каб, такім чынам, ня ставіць станцый там, дзе яны ёсць.

3. Пашырыла і паступова пашырае за свой кошт сетку станцый III разр. (дажджамерна-сьнегамерных), якія вядуць падлік асядкаў—элементу вельмі зьменнага ў часе і прасторы, а таму патрабуючага для свайго падліку і вывучэння магчыма большай колькасці станцый.

4. З сваіх-жа сродкаў папоўніла абсталяваньне станцый II разр., забяспечыўшы іх тымі прыладамі, якіх яны да таго часу ня мелі ці якія па пэўных прычынах вышлі з ужытку. Дзякуючы гэтаму цяпер амаль на ўсіх станцыях II разр., якія ўтрымоўвае НКЗ БССР і галоўная геофізычная абсерваторыя, ёсць геоліграфы, на шмат якіх—глебавыя тэрмомэтры, нэфоскопы, барографы і тэрмографы, ёсць на сетцы 4 омбрографы, некалькі акціноскопаў Араго-Дэві, і нядаўна атрыманы першы ў БССР акціномэтр Міхельсона.

5. Наладзіла і вядзе сваечасовую праверку і апрацоўку матэрыялаў нагляданняў, якія паступаюць са станцый, складае на падставе гэтага месячных агляды надвор'я па БССР, інструктуе і інспэктуюе наглядальнікаў мэтстанцый.

Зацікаўленасьць Савецкай улады ў вывучэнні прыродна-вытворчых сіл краіны для правільнай пастаноўкі і разьвіцця народнай гаспадаркі выклікала хуткае пашырэнне сеткі мэтэаролёгічных станцый. Аб гэтым гаворыць добра той факт, што на 1 лістапада 1927 г. на БССР лічыцца:

Станцый II разр.	22
„ III „	48
вадамерна-дажджамерных пастоў	39
вадамерных	7

Другімі славамі за час існавання Савецкай улады лік мэтстанцый у БССР узрос:

II разр. на	440%
III „ „	800%

а паказаная сетка вадамерна-дажджамерных пастоў ёсць выключна дасягненне Кастрычніка, бо яна зьявілася ў апошні пяць год.

Адначасна з лічбовым ростам сеткі мэтстанцый, павялічэннем і палепшэннем абсталявання іх, пачала паступова пашырацца і праграма іх працы. Гэта зьявілася непасрэдным вынікам новых запатрабаванняў гаспадарчага жыцця краіны. Цяпер ужо амаль усе мэтстанцыі II і III разр. апрача агульнамэтэаролёгічных нагляданняў вядуць у той ці іншай меры і спецыяльныя сельска-гаспадарча-мэтэаролёгічныя нагляданні. І трэба прызнаць, што гэтая праца мэтстанцый, ня гледзячы на тое, што яна вядзецца ў нас першы раз, паспела ўжо даць зусім пэўныя і дадатныя вынікі.

Кажучы аб працы мэтбюро і мэтсеткі, неабходна асабліва падкрэсліць працу настаўнікаў-краязнўцаў. Калі ў нас у БССР цяпер існуе значная сетка дажджамерна-сьнегамерных станцый, дык гэтым мы ў значнай меры абавязаны энэргіі, адданасці і замілаванню да гэтай справы паказаных працаўнікоў. Атрымаўшы ад мэтбюро пры-

лады і інструкцыі, яны ўвесь час вядуць нагляданьні бясплатна і ў той-жа час вельмі акуратна і добрасумленна.

Гэтая праца настаўнікаў-краязнаўцаў набывае асаблівае значэньне ў сувязі з тым, што яны адначасна зьбіраюць і пасылаюць багаты матэрыял для меркаваньня аб ходзе надвор'я і ўплыве апошняга на сельскую гаспадарку, чым вельмі дапамагаюць цэнтральным установам рэспублікі пры орыентоўцы і складаньні апошнімі кон'юнктурных плянаў.

Вядуць нашы краязнаўцы-настаўнікі і фітофэналёгічныя нагляданьні. Лік пунктаў па вядзеньні такіх нагляданьняў пачаў прыметна расьці з канца мінулага лета, калі пры ЦБК Інбелкульту было арганізавана фэналёгічнае бюро, якое пачало ўжо выконваць думку аб заснаваньні сталай, увесь час працуючай сеткі фэналёгічных станцый.

Такім чынам, ёсьць у нас у БССР досыць шырокая сетка мэтстанцый, наладжваецца сетка станцый па вядзеньні фітофэналёгічных нагляданьняў, трэба яшчэ закончыць арганізацыйную працу па вывучэньні геофізычных асаблівасьцяў краіны шляхам стварэньня свайго вышэйшага навуковага геофізычнага цэнтру—галоўнай геофізычнай абсерваторыі БССР, у якім кірунку прыняты неабходныя меры.

Падрахоўваючы ўсё сказанае, прыходзіцца толькі парадавацца тым магчымасьцям і дасягненьням, якія прынёс нам Кастрычнік. А цяпер у нас досыць моцная сетка мэтстанцый і ствараецца вышэйшы для яе навуковы цэнтр—абсерваторыя. Так, пролетарская ўлада здзяйсняе хутка, сьмела і мэтазгодна ўсё тое, што неабходна для разьвіцьця і ўмацаваньня народнай гаспадаркі.

МУЗЭЙНАЯ І АРХІЎНАЯ СПРАВА НА БЕЛАРУСІ.

В. Ластоўскі.

Беларускі Дзяржаўны Музей.

I.

Будова музеяў у Менску—справа зусім новая; пэрыод яе росквіту прыпадае на апошнія пяцідзеці—на час мірнага эканомічна-культурнага будаўніцтва Савецкай Беларусі. Менск у гістарычнай мінуўшчыне ніколі ня быў паважным культурным цэнтрам. Спаміж гарадоў БССР далёка большай культурнай мінуўшчынай могуць пахваліцца,—акром Полацка і Турава,—Слуцк, Магілёў і Віцебск. Аб якіх-коледы зборах культурных і гістарычных каштоўнасьцяў у Менску ня чуваць ад апошняй чвэрці XIX ст. У 1870—1880 г. г. паяўляецца тут зьбірач-аматар старасьветчыны Татур, які злажыў даволі значныя музэйныя колекцыі, сабраныя ім па манастырох, кляштарх, цэрквах, касцёлах і маёнтках. У яго зборах быў значны лік гістарычных партрэтаў, абразоў, зброі, тканін, нумізматыкі і сфрагістыкі, а таксама рукапісных і старадрукаваных кніг. Татур сабранымі рэчамі гандляваў. Збываў ён краёвую старасьветчыну ў Петраградзе, Маскве, Кіеве і Варшаве. Пасьля яго сьмерці (у пачатку—XX ст.) колекцыі разьвеяліся бяссьледна, калі ня лічыць нязначных астаткаў, якія былі выратаваны Іванам Луцкевічам і вывезены ў Вільню.

Гэтакім чынам, значныя Татурскія колекцыі нельга лічыць Менскім музэем, хутчэй гэта было свайго роду гандлёвае прадпрыемства краёвай старасьветчынай.

Першым у Менску быў „Царкоўна-Археалёгічны Музей“, які заснаваўся ў 1907 годзе. Назоў гэтага музэю і часы яго існаваньня гавораць аб заданьнях, якія ён меў на мэце, а імя:—пропаганду праваславія і самадзяржавія на Беларусі. За 7 гадаў існаваньня, гэты музей сабраў 1.363 экспанаты краёвай царкоўнай старасьветчыны і каля 1.900 томаў усякіх кніг. лепшыя колекцыі Царкоўна-Археалёгічнага Музэю былі ў пачатку імперыялістычнай вайны вывезены ў горад Разань, адкуль пасьля доўгіх клопатаў вярнуліся ў цэласьці,—акром прапаўшых рэчаў у часе перавозак, у Менск у траўні 1922 году.

Другім быў „Музей Менскага Таварыства Аматараў Прыродазнаўства, Этнографіі і Археалёгіі“, які хутка пасьля свайго заснаваньня (1912 год) лёг у аснову Менскага „Гарадзкога Музэю“. Гарадзкі Музей утрымліваўся на кошт гораду,—закончыў сваё існаваньне таксама ў пачатку вайны, праіснаваўшы два гады.

Прыродазнаўчыя колекцыі гэтага Музэю і значная частка ацалёвай бібліятэкі цяпер знаходзяцца ў Менскім Пэдагэгічным.

Урэшце, 20-га студзеня 1919 году, быў адчынены ў Менску трэці Музей: „Беларускі Абласны Музей“.

Лепшыя экспонаты гэтага Музею, сабраныя ў пачатку яго заснавання, былі ў 1920 годзе вывезены адступаўшымі з Менску палякамі.

У верасні 1921 году Абласны Музей зачыніўся.

31 жніўня 1922 году была прынята пастанова аб адкрыцці Беларускага Дзяржаўнага Музею. У аснову яго паложаны былі рэшткі колекцый раней існаваўшых у Менску музеяў. Музей збіраўся ў маленькім памяшканні на Савецкай вуліцы, д. № 46. Там ішла падрыхтоўка да ўрачыстага адчынення Беларускага Дзяржаўнага Музею.

У выніку падрыхтоўчых работ, 19 лістапада 1922 году, быў адчынены Беларускі Дзяржаўны Музей (Чырвонаармейская в., д. № 3).

II.

Сьпершапачатку БД Музей змяшчаўся ў двух пакоях з выставачай плошчай у 26 кв. сажняў. Складалі Музей некалькі дзесяткаў абразоў і партрэтаў, крыху зброі, няшмат парцэляны і старасьвецкіх мэбляў.

Дапоўніліся гэтыя скромныя колекцыі найперш рэшткамі экспанатаў вернутага з Разані Царкоўна-Археалёгічнага Музею. Пасьля колекцыямі этнографічнага характару, сабранымі экспэдыцыяй Наркамасьветы, арганізаванай у 1921 годзе для вывучэньня старасьветчыны і быту Случчыны.

Менскае Таварыства Гісторыі і Старасьветчыны перадала рэчы, здабытыя ў 1921 годзе з раскопак каля Заслаўля.

З быўшага Менскага Гарадзкога Музею перасланы былі ацалелыя рэшткі рэчаў гістарычнага і этнографічнага характару, а таксама крыху бібліотэчнай старасьветчыны.

Замгандаль перадаў Музею колекцыю монэт (75 экз.).

Наркамзем—ацалелыя ў савецкіх гаспадарках абразы, партрэты, зброю і інш.

Цэнтральны Выканаўчы Камітэт Беларусі перадаў каштоўны альбом, у склад якога ўваходзіць невялікая колекцыя залатых, сярэбраных і мядзяных монэт і некалькі сот усялякіх папярковых грашовых знакаў.

Саўнарком ахвяраваў БД Музею цэнную колекцыю мастацкіх акварэляй, краёвых і замежных майстроў 1840—1860-х гадоў.

З Менскага жаночага манастыра ўзята ў БД Музей рэштка рэчаў ад быўшай у Менску ў 1917 годзе „Выстаўкі Краёвай Старасьветчыны і Мастацтва“.

Чынную сталую дапамогу ў складанні БД Музею робяць Інбелкульт і краязнаўчыя арганізацыі, накіроўваючы ў Музей усякія архэалёгічныя выкапкі, знаходкі грашовых скарбаў, этнографічныя і мастацкія рэчы і інш.

Яшчэ было шмат дробных паступленьняў як ад дзяржаўных і грамадзкіх устаноў, так і ад прыватных асоб.

Апрача таго ўвесь час Музей папаўняецца праз закупкі і раскопкі, якія робяцца на кошт Музею і экспанатамі, якія дасылаюцца Цэнтральнымі музейнымі ўстановамі СССР.

Гэтак, дзякуючы энэргічнай дапамозе Ўраду БССР, урадавых і грамадзкіх устаноў, а таксама разбуджаных да новага жыцця працоўных мас, на працягу пяці год утварыўся Бел. Дзярж. Музей, які к дзесяцігодзьдзю Кастрычнікавай рэвалюцыі налічвае звыш 30.00 экспанатаў.

Плошча БД Музею з 26-ці кв. сажняў у пачатку організацыі павялічылася—лічачы з выкарыстанай пад экспазытыву плошчай сьцен—да 400 кв. мэтраў. Цяперашнія паўгадовыя паступленьні ў БД Музей перавышаюць аснаўны фонд, які меўся пры яго адкрыцьці. Прыкладам, за летні час,—ад 1-га траўня да 15-га верасня 1927 г.,—паступіла ў БД Музей 2.899 экспонатаў. На жаль, вёска пакуль што абмяжоўваецца толькі дасылкай скарбаў, якія выкапваюцца з зямлі. Каштоўныя-ж для Музею рэчы народнага мастацтва, у паняцьці нашага сялянства, яшчэ ня лічацца падыходзячымі экспонатамі для Музею, чым тлумачыцца слабы доплыв іх у Музей.

III.

У бягучы момант БД Музей распарадкаваны на аддзелы.

Аддзел Археалёгічны. Асноўным і надзвычайна каштоўным у гэтым аддзеле зьяўляюцца першыя ў гісторыі архэалёгіі канкрэтныя знаходкі на Беларусі палеоліту (старакаменнага веку), адкрытыя архэалёгам Палікарповічам, у парэччы Сожу, каля в. Бярдыж. Знаходкі складаюцца з касьцей маманта, груба аббіваных крэмневых прылад і вугалькоў—рэштак вогнішча. Гэта паказвае на яўныя сьляды чалавека, які жыў на нашай зямлі адначасна з мамантам дзiesiąткі тысяч гадоў таму назад.

Археалёгічны аддзел БД Музею мае таксама даволі значныя калекцыі каменных прылад нова-каменнага веку (неаліту). Тут бачым каменныя сякеркі, малаткі, клінцы, нажы, скрабкі, наканечнікі да стрэл, шылы і іншыя каменныя вырабы. У процівагу вырабам стара-каменнага веку, прылады новакаменнага веку добра апрацаваны, гладкія, шліфаваныя, а некаторыя маюць мастацка вырабленыя формы.

Раскопкі курганоў-валатавак і гарадзішчаў даюць чысленныя знаходкі гравень, бранзалетаў, завушніц, пацерак і інш. Некаторыя з курганных і гарадзішніх знаходак сьведчаць аб культуры жыхароў нашага краю за тысячы і болей гадоў таму назад. У гэтых далёкія часы людзі нашага краю ўмелі і любілі хораша аздабляць дробныя рэчы з бронзы і серабра. Усе гэтыя рэчы сабраны выключна на абшарах Беларусі.

Аддзел Нумізматычны і сфрагістычны—(грошы, мэдалі і пячаткі) налічае звыш 10.000 экспонатаў. Сабраны гэты аддзел выключна са скарбаў знойдзеных на Беларусі. Калекцыя Нумізматычнага аддзелу налічвае 3.000 экзэмпляраў, рэшта—дублікаты, прызначаныя на абмен з іншымі музэямі, у першую чаргу з нашымі краязнаўчымі музэямі.

Монэты паказваюць, скульп і якія чужаземныя таргоўцы і як даўно прыжджалі на Беларусь. Мы тут бачым монэты старой Грэцыі, Рыму, Сярэдняй Азыі. Грэцкія, рымскія і Сярэдня-Азіяцкія монэты адносяцца да вельмі даўніх часоў: да II стагодзьдзя перад нашай эрай і да XI стагодзьдзя нашай эры. Далей ідуць ужо монэты з захаду—нямецкія, чэскія, голяндэрскія, гішпанскія, польскія, і з усходу—маскоўскія. Даволі багатая і цікавая калекцыя монэт кн. Літоўска-Беларускага. Таксама сабраны монэты б. Расійскай імперыі і папярэвыя грошы, якія выходзілі ў часе імперыялістычнай вайны.

Мастацкі аддзел—вельмі абшырны; ён складаецца з малюнкаў алейнымі фарбамі на палатне і дрэве, з акварэляй маляваных на паперы і пэргаміне, гравюр, скульптуры выкананай у мармуры, бронзе, дрэве і гліне. Аддзел займае некалькі пакояў. Найбольшы пакой заняты новачасным мастацтвам Беларусі. Тут бачым арыгінальныя творы

мастакоў ураджэнцаў Беларусі: Сьлендзінскага, Рустэма, Арлоўскага, Гарэцкага, Рублеўскага, Ясінскага, Катарбінскага, Рушчыца, Багда-нава-Бельскага, Богуш-Састрэнцэвіча, Полазава, Вэйсэнофа, Філіпо-віча, Станюты і інш.

Старое мастацтва Беларусі пакуль што прадстаўлена выключна гістарычнымі портрэтамі. Ёсць тут портрэты князёў—Слуцкіх і Ра-дзівілаў, ваяводаў віленскіх і менскіх, гэтманаў, маршалкаў кн. Літоўска-Беларускага, а таксама цікавыя старасьвецкія дамскія портрэты.

Два пакоі запоўнены арыгіналамі расійскай мастацкай школы; тут ёсць работы расійскіх мастакоў з вялікімі імёнамі; Тропініна, Брюлова, Рэпіна, Серова, Макоўскіх, Айвазоўскага, Шышкіна, Леві-тана, Ярошэнкі, Семірадзскага, Машкова, Каровіна, Саврасова, Якобі, Лагоріо і інш.

Саля старога заходня-эўрапейскага мастацтва мае цікавыя арыгі-налы голяндзкіх, нямецкіх, ангельскіх, італьянскіх, і французскіх ма-стакоў.

Царкоўна-Архэалёгічны аддзел складаецца выключна з ікон піса-ных на Беларусі і па сваёй стылёвай цэльнасьці прадстаўляе вельмі ці-кавы збор. Ц. аддзел выяўляе скрысталізаваную школу беларускай іконапісі. Асаблівай рысай беларускага старасьвецкага іконапісаньня зьяўляецца раньняе яго набліжэньне да захаду. Найстарэйшы абраз (ікона пр. Ёльлі) у гэтым аддзеле адносіцца да 1447 году. Далей ідуць іконы канца XVI, XVII і XVIII ст. Да цікавых належыць ікона з над-пісам: „Гэты абраз Пакрава малявалі мужыкі вёскі Шалаеўкі: Якуб Кот з сынам Варфаламеем, году 1750“, абраз выкананы ня горш та-гочасных заходня-эўрапейскіх гэтага роду работ.

Аддзел Этнографічны займае найбольшую салью ў Музэі. Тут саб-раны мастацкія тканіны-дываны, капы, посьцілкі, набожнікі і інш., а каля іх унізе стаяць кросны, калаўрот, прасьніца, сукала, бёрды і ўсякі іншы рыштунак, які служыць да прадзівя і ткацтва. З другога боку салі, у вітрынах, прыгожыя жаночыя вопраткі—андаракі, гарсэцікі, са-рочкі, шнуры караляў. Далей верхняя мужчынская і жаночая воп-ратка—чорныя і белыя сьвіткі, паясы і паяскі, дзягі з калітамі і ша-бэтамі. Ганчарны куток мае ганчарскае кружала, а каля яго фотогра-фіі, з якіх відаць увесь процэс вырабу палівы. Тут-жа разьмешчана і сама паліва нашых барысаўскіх, аршанскіх, віцебскіх і слудцкіх ганча-роў. Асобны куток займаюць сьціпныя вырабы нашых вясковых бан-дароў. Куток бытавых рэчаў уключае ў сябе ад калёс і саней увесь гаспадарскі рыштунак—мяліцы, бодні, кублы, корабы, кошыкі, рэшаты і г. п. Са зьнікшага быту маецца ў Музэі драўляная саха, лучнік, сьветака, батрацкія жорны і шмат іншага.

Сярэднюю нішу салі займае сялянская хата з усімі яе прына-лежнасьцямі і з адзетымі манэкамі гаспадара і гаспадыні і дзіцем на ложку.

Насупроць вялікай салі з сялянскім бытам, для параўнаньня ўла-джаны аддзел гарадскога і памешчыцкага быту. Тут сабраны вельмі цікавыя вырабы старасьвецкіх цэхавых майстроў, — шафы, ложка 1679 г., цыновыя начыньні—талеркі, міскі, вазы, кубкі XVII ст.; на сьцянах вісяць gobelény і кілімы работы XVIII ст.

І, урэшце, у абсідэе, зьмяшчаецца аддзел „Стары Менск“. Тут знойдзем харунгі цэхаў: кравецкага, ткацкага, шапавальнага, шкляр-скага, маслабойнага, кушнерскага. На сьцяне, у раме, вісяць граматы ў беларускай мове, пісанья на пергаміне ў канцы XVI ст. і ў пачатку

XVII ст. На 5-ці табліцах разьмешчаны выкапкі з ракі Нямігі, між якімі маюцца нажы, відэльцы, ці як даўней у нас звалі іх—грабцы, падковы, замкі і інш. Далей ідуць рысаваныя і маляваныя відокі старога Менску.

Аддзел Старабеларускай Вайсковасьці—нядаўна пачаў будавацца. У ім знаходзяцца шчыты, каваныя са сталі, зброі, бярдышы, галыбарды, гэлмы і місьюркі, кальчугі, самапалы, пісталеты і інш.

Яўрэйскі Аддзел апошнімі часамі пераарганізаваны і займае 2 пакоі, у якіх прадстаўлены яўрэйскі быт і мастацтва. Тут маецца вельмі цікавае сабраньне стылёвых яўрэйскіх ханэкаў, блях, партрэтаў; яўрэйскія рукапісныя кнігі на пергамяне, старадрукі, пінкосы (летапісы) усякіх асоцыяцый, амулеты, вышыўкі, торы, таласы, ярмолкі і інш. У аддзеле мастацтва сабраны яўрэйскія тыпы, партрэты, малюнкі, зарысоўкі, скульптура.

Архіў БД Музею мае рукапісныя кнігі, старадрукі, дакумэнты, фотографіі, зарысоўкі, плякаты і інш. Да цікавейшых належаць—Тураўская Мінэя 1523 г., Слуцкае Эвангелье пісанае рукой слускага князя Юрага Алелькавіча, друк Швайпольта Фіоля 1491 г., Беларускі слоўнік Памвы Бэрынды, друкаваны ў Кутэйне ў 1653 годзе.

Бібліотэка БД Музею мае звыш 2.200 томаў прац аб мастацтве, архэолёгіі, гісторыі, нумізматыцы, этнографіі, іконаграфіі, каталёгаў усякіх музеяў і выставак і пэрыодычных навуковых выданьняў.

Дзякуючы значнай мастацкай і гістарычнай цэннасьці БД Музей наведвае значны лік працоўных. У сярэднім у месяц праходзіць праз Музей ад 1.000 да 1.200 чалавек.

IV.

У 1926 годзе БД Музей пастановай Саўнаркому залічан у склад Цэнтральных Рэспубліканскіх устаноў, а раней існаваўшыя музеі ў Віцебску, Магілёве і Гомелі падпарадкаваны, на правах філій (аддзяленьняў), Цэнтральнаму БД Музею.

Гэткім чынам, апроч цэнтру ў Менску, БД Музей мае яшчэ 3 аддзяленьні. Пакуль што падпарадкаваньне Цэнтральнаму Музею яго аддзяленьняў чыста тэарэтычнае, але ў найбліжэйшы час будзе апрацавана асобная інструкцыя, якая цясьней звязжа аддзелы БД Музею з яго цэнтрам. У бягучы момант кожнае з аддзяленьняў уяўляе сабой самастойную ўстанову.

Па цэннасьці сабраных колекцый аддзяленьні ідуць у гэткім парадку:

Гомельскае аддзяленьне—гэта Музей—Палац. Колекцыі яго злажыліся са скарбаў мастацтва, сабраных у палацы б. князёў Паскевічаў. Маюцца там высокай мастацкай вартасьці мармуровыя статуі, gobelены, абразы (пераважна партрэты), мініятуры, парцеляна, мэблі, бронза і, урэшце, вялікае сабраньне касьцей маманта. Пры Музеі—бібліотэка, якая налічае да 20.000 томаў кніг, пераважна ў чужаземных мовах.

Віцебскае аддзяленьне мае багаты нумізматычны кабінэт, сабраньне гем, пячатак, пярсцёнкаў, зброі, ікон; зачаткі галярэі абразоў, этнографічны аддзел, архэолёгічны, колекцыю масонскіх знакаў. Пры Музеі ёсьць бібліотэка, якая налічае да 15.000 кніг.

Магілёўскае аддзяленьне мае вялікае сабраньне царкоўнай стасьветчыны, этнографічны аддзел, аддзел фізычных, значную бібліотэку.

Бязумоўна Беларускі Дзяржаўны Музей мае шмат недахопаў: у ім яшчэ няма поўнага адбітку нашага мінулага і бадай зусім адсутнічае аддзел сучаснай прамысловасці і сельскай гаспадаркі. Задачай Беларускага Дзяржаўнага Музею ў бліжэйшай будучыне з'яўляецца знішчэнне паказаных недахопаў. Дзеля далейшага развіцця Музею ёсць вялікія перспектывы: шпаркі ўзрост прамысловасці і сельскай гаспадаркі, культурнага будаўніцтва і развіццё шырокай грамадзкасці працоўных—усё гэта пад ідэёвым кіраўніцтвам Компарты павінна дапамагчы шырокаму разгортванню музейнай справы.

Ю. Сацункевіч.

Музей рэвалюцыі к дзесяцігодзьдзю Кастрычніка.

Адчыненне Музею рэвалюцыі БССР адбылося 2 траўня 1926 г. Ідэя арганізацыі музея зарадзілася яшчэ ў пачатку 1925 г., калі ў сувязі з падрыхтоўкай да сьвятаваньня 20 гадавіны 1905 году ўдалася сабраць шмат надвычайна каштоўных гістарычных матар'ялаў і докумэнтаў, якія адбіваюць тую ці іншую эпоху ў рэвалюцыйнай барацьбе, паасобныя моманты з жыцця і гісторыі розных партый, якія працавалі як у Расіі, так у прыватнасьці і на Беларусі,—розных проклямацый, часопісаў, плякатаў, лістовак, фотографій і г. д.

Перад гістпартам ЦК КП(б)Б, які кіраваў гэтай працай, паўстала пытаньне аб неабходнасьці захаваць і распрацаваць увесь гэты багаты матар'ял, тым самым даючы магчымасьць шырокім працоўным масам азнаёміцца і вывучаць яго.

Такім чынам, падрыхтоўчая праца да адчынення музея вялася ў двух напрамках:

Папершае, і надалей вялося зьбіраньне гістарычна-рэвалюцыйных матар'ялаў і докумэнтаў, якія могуць характарызаваць гісторыю рэвалюцыйнага руху і жыцця партыі. Гэта праца надвычайна ўскладнялася тым, што дзякуючы шматлічным эвакуацыям і окупацыям большасьць матар'ялаў была вывезена з Беларусі ў РСФСР і шмат з іх загінула. Для адшуканьня вывезеных з БССР матар'ялаў было наладжана некалькі камандыровак у гарады, галоўным чынам, у Маскву і Ленінград (гэтыя камандыроўкі мелі яшчэ той вынік, што практыка маскоўскага і ленінградзкага музеяў рэвалюцыі ў значнай меры была прынята пад увагу і скарыстана).

Значныя цяжкасьці былі звязаны з працэсам зьбіраньня матар'ялаў, якія знаходзіліся ў паасобных таварышоў—удзельнікаў рэвалюцыйных падзей; гэтыя матар'ялы спачатку паступалі вельмі слаба.

Падругое, падрыхтоўчая праца вялася па лініі падліку экспонатаў, якія ўжо былі, іх апрацоўкі і прывядзеньня ў належны парадак.

Да дня адчынення музея было апрацавана для выставкі звыш тысячы экзэмпляраў розных экспонатаў, што складала вельмі нязначную частку ўсяго сабранага матар'ялу. За год працы музею колькасьць экспонатаў грандыёзна ўзрасла і ў сучасны момант дасягае да 10.000; праца па падліку матар'ялаў, якія набыты за апошні час, яшчэ ня скончана.

Матар'ялы музею даволі поўна адбіваюць рэвалюцыйны рух, пачынаючы з эпохі дэкабрыстых і канчаючы паслякастрычнікавым пэрыодам. Прадстаўлена таксама эпоха Пугачова і Сьцяпана Разіна.

Прыводзім сысьлюю характарыстыку матар'ялаў, якія ёсьць у музеі.

Па гісторыі дэкабрыстых: партрэты ўдзельнікаў руху, літаратура,

якая змяшчае падрабязныя біяграфічныя весткі аб дэкабрыстых, аб іх праграме, судзе над імі, аб іх жыцці і ссылцы.

Портрэты і літаратура аб петрашэўцах; портрэты і літаратура аб народніках, у тым ліку і некаторыя друкаваныя проклямацыі.

Матар'ялы, якія высвятляюць пачатак соцыял-дэмакратычнага руху ў Расіі: фотографіі і портрэты правадыроў „Чорнага перадела“, „Южно-русского рабочего союза“, „Северно-русского рабочего союза“, групы „Освобождение труда“, „Группы борьбы за освобождение рабочего класса“, рабочыя камітэты ў Кіеве, Ленінградзе, Маскве і г. д. Ёсць некаторыя проклямацыі і іншая падпольная літаратура, якая выдавалася гэтымі арганізацыямі.

Фотографіі і портрэты рэвалюцыйных дзеячоў 1905 г. і падпольная літаратура гэтай эпохі.

Ёсць шмат матар'ялаў аб жыцці і дзейнасці ў. і. Леніна: фотографіі, портрэты, мастацкія малюнкi, творы Ільіча і аб Ільічу; наогул, ленінскі аддзел параўнальна багата прадстаўлены ў музеі.

Сабрана шмат ілюстрацыйных і літаратурных матар'ялаў, якія характарызуюць эпоху лютаўскай і асабліва Кастрычнікавай рэвалюцыі.

У Беларускам аддзеле музею мы маем: фотографіі народнікаў, якія працавалі на Беларусі; фотографіі, проклямацыі і падпольныя выданні, якія характарызуюць эпоху зараджэння яўрэйскага рабочага руху ў Заходнім краі і працу „бунду“; фотографіі і портрэты найбольш выдатных рэвалюцыйных дзеячоў Беларусі з моманту лютаўскай рэвалюцыі да гэтага часу і іх біяграфіі, і цэлы шэраг архіўных матар'ялаў эпохі лютаўскай і Кастрычнікавай рэвалюцыі на Беларусі; далей музей мае жандарскія справы па Віцебскай губ. з пачатку 900-х гадоў да 1917 г. і копіі жандарскіх зводак па Менскай, Магілёўскай, Горадзенскай, Віленскай губ. за 1905 г.; матар'ялы, якія характарызуюць працу бальшавікоў на Заходнім фронце ў перыяд лютаўскай рэвалюцыі; протоколы з'ездаў і канфэрэнцый КПБ (на жаль, ня ўсё ўдалася сабраць); урэшце, комплекты газет (таксама няпоўныя), якія выходзілі на Беларусі ў перыяд 1917—21 г.г.

Ёсць дакумэнты і матар'ялы аб працы нацыянальных арганізацый: соцыял-рэвалюцыйнага, беларускай соцыялістычнай грамады, с.-д. польскай партыі, латыскай с.-д. партыі, ёсць фотографіі і дакумэнты, якія адбіваюць партызанскі рух на Беларусі; ёсць матар'ялы, малюючыя „працу“ белагвардзейцаў на Беларусі, адозвы, фотографіі зьверскай расправы белагвардзейцаў і г. д.

Урэшце ўдалася сабраць матар'ялы, якія ілюструюць савецкае будаўніцтва на Беларусі.

Мы маем у музеі 10 мастацкіх малюнкаў вялікага разьмеру і галерэю портрэтаў правадыроў рэвалюцыі.

Нядаўна набыт малюнак „прарыў Будзённым польскага фронту“. У бліжэйшы час, магчыма, будзе набыт твор мастака Кустодзіева „Праддзвер'е Кастрычніка“.

Наогул праца па папаўненьні музею гістарычнымі дакумэнтамі, матар'яламі і мастацкімі экспанатамі праводзіцца бязупынна. Перад музэем стаіць яшчэ заданьне пабудавань шэраг куткоў: профэсійна-нальнага руху, моладзі, Чырвонай арміі, жаночага руху, камуністычнага руху на Захадзе і Ўсходзе і г. д. У гэтым кірунку неабходна завастрыць увагу. На гэта паказваюць і навадальнікі музею ў „кнізе запісаў уражаньняў“.

Так, напр., вучні фабзавуча поліграфвытворчасці заўважаюць: ...ёсць і недахопы: няма спецыяльнага кутка руху моладзі, ня відаць, які ўдзел прыймала моладзь у рэвалюцыйным руху*...

Політэмігранты Заходняй Беларусі і Польшчы пішуць:

...«мала матар'ялаў аб працы Компартыі Заходняй Беларусі, адсутнічаюць матар'ялы аб яе дзейнасці на тэрыторыі, захопленай беларусамі; мала матар'ялаў аб контррэвалюцыйні і бандытызме на Беларусі*»...

Чырвонаармейцы, якія наведваюць музей, таксама лічаць, што мала матар'ялаў аб окупаванні Беларусі палякамі і г. д.

Але, пры абмяркоўванні пытання аб пашырэнні музея ці адчыненні якіх-небудзь новых аддзелаў, мы сустракаем шэраг перашкод, і самай галоўнай з іх з'яўляецца вельмі малы размер памяшкання. Мы стаім перад фактам, калі нова набытыя экспанаты абсалютна няма дзе захоўваць. На гэта неабходна звярнуць увагу і паставіць пытанне аб адшуканні памяшкання.

З гэтай самай прычыны пры музеі дагэтуль няма габінэту, дзе магчыма было-б сыстэматычна вывучаць рэвалюцыйны рух і займацца навуковай апрацоўкай сырых гістарычных матар'ялаў, якія будучы музейнай рэдкасцю, ні ў якім разе ня могуць быць узяты з музея. Адсутнасць навуковага габінэту робіць іх покуль што недаступнымі для выкарыстання і навуковай апрацоўкі. Пры музеі нават няма вольнага пакою, які можна было-б скарыстаць для архіву, а між тым колькасць архіўных матар'ялаў расце з кожным днём. Усё гэта кажа за тое, што пытанне аб пашырэнні памяшкання музея стаіць вельмі гостра; з пашырэннем яго бязумоўна будуць знішчаны недахопы ў працы, якія цяпер галоўным чынам упіраюцца ў недастачу памяшкання.

Такім чынам, адным з галоўных заданняў музею на бліжэйшы час ёсць пашырэнне памяшкання і ў сувязі з гэтым адчыненне новых аддзелаў і папаўненне старых большай, па магчымасці, колькасцю матар'ялаў.

Трэба сказаць, што ў гэтых адносінах музею неабходна дапамога грамадзянства. Мы лічым, што шырокія масы рабочых і сялян павінны прыняць самы актыўны ўдзел у збіранні гістарычных матар'ялаў і документаў нашай эпохі. Музей чакае і патрабуе ад шырокіх працоўных мас беражлівых і сьведомых адносін да такіх документаў.

Ня менш цікавы для музея матар'ялы, якія адбіваюць савецкае будаўніцтва на Беларусі і нашы дасягненні на гаспадарчым фронце, усякія фотоздымкі ці мастацкія зарысоўкі падзей, якія маюць грамадзкае значэнне ці малююць найбольш важныя моманты нашага політычнага, грамадзкага і гаспадарчага жыцця. Цяпер я дазволю сабе спыніцца на другой, ня менш важнай працы музея, — гэта на задачы прыцягнення ўвагі шырокіх рабоча-сялянскіх мас, чырвонаармейцаў і вучнёўскай моладзі да таго багатага матар'ялу, які адбівае шматвяковую барацьбу прыгнечаных за сваё вызваленне; перад намі было заданне даць магчымасць працоўным навочна азнаёміцца з гісторыяй гэтай вызваленчай барацьбы, лепш уявіць той ці іншы этап гэтай барацьбы.

Наведванне музея ў першы год яго існавання было параўнальна вялікае; у летнія месяцы г. г. у сувязі з перарывам яно некалькі знізілася, але за апошнія паўтары два месяцы зноў можна заўважыць ажыўленне. З часу адчынення музея яго наведвала звыш 15.000 чалавек, у большасці выпадкаў групамі (каля 500 экскурсій),

хоць досыць значны лік быў адзіночнага наведвання музэю. У пераважнай большасці экскурсантаў—рабочыя арганізацыі, чырвонаармейцы і вучнёўская моладзь. За ўваходу музэй бярэцца плата: з адзіночак па 15 к., з экскурсантаў па 10 к. Рабочыя арганізацыі звычайна плацяць з сум культфонду. Ад платы вызваліліся толькі чырвонаармейцы і вучні, якія прыходзілі ў музэй арганізаваным парадкам. Усяго за гэты час было вызвалена ад платы 13.000 наведальшых музэй і толькі 2.000 чалавек наведала музэй за плату, што дало зусім нязначную суму ў 200 руб., г. зн. фактычна нічога рэальнага для музэю. А між тым, практыка паказвае, што ўстанаўленьне платы, хоць і такой нізкай, часта зьяўляецца сур'ёзнай перашкодай да наведвання музэю; з прычыны гэтага, прыдзецца, здаецца, паставіць пытаньне аб мэтазгоднасьці ўстанаўленьня платы за наведваньне.

Групы, якія наведваюць музэй, абслугоўваюцца двума навуковымі працаўнікамі, якія даюць неабходныя тлумачэньні па кожным адзеле, адказваючы адначасна на пытаньні, якія вынікаюць у слухачоў.

Усе, хто наведваюць музэй, адзначаюць яго дадатныя і адмоўныя бакі ў спэцыяльна для гэтага заведзенай кнізе.

Цікава прывесць некаторыя вытрымкі з гэтае кнігі, якія сьведчаць, што музэй за кароткі час працы пасьпеў стварыць вакол сябе пэўны погляд пролетарскай грамадзкасьці, заваяваць сымпаты шырокіх мас рабочых і сялян. Вось найбольш яскравыя:

Экскурсанты-сяляне Падгайскага і Сеньніцкага с. с. у ліку 20 чалавек пішуць:

„Агульнае ўражаньне добрае, асабліва спадабалася адбіваньне эпохі прыгону—эпохі найвялікшай эксплёатацыі сялян. Яна нам вельмі блізка і зразумела. З захапленьнем прасачылі барацьбу працоўных. Яе паасобныя этапы затартоўваюць нас на новую барацьбу за вызваленьне нашых братоў—заходніх сялян ад прыгнёту буржуазіі“.

Рабочыя дрожжа-вінакурнага заводу „Пролетары“ падкрэсьлілі:

„Уражаньне ад музэю добрае. Музэй практычна паказвае шлях да вывучэньня гісторыі рэволюцыйнага руху і гісторыі партыі. Пажадана наладжваць пабольш такіх экскурсій, яны рабочаму шмат чаго даюць“.

Рабочая моладзь фабзавучу поліграфвытворчасці піша:

„Нам, маладым рабочым, музэй навочна паказаў, як рос і шырыўся рабочы рух у Расіі, як зараджалася кампартыя, як яна разьвівалася. Яскрава адбіт захват улады рабочымі пад кіраўніцтвам бальшавікоў. Той матар'ял, які быў нам знаём у раскіданым выглядзе, цяпер пры наведаньні музэю сыстэматызаваўся і аформіўся.“

Чырвонаармейцы N палка:

„Музэй добра малюе факты рэволюцыйнага руху ў Расіі і на Беларусі. Экскурсія дала нам багата ў нашай палітвучобе“.

Працаўніцы Беларускага Дзяржаўнага Унівэрсытэту:

„Засталіся вельмі задаволенымі абстаноўкай музэю. Некаторыя працаўніцы гаварылі, што музэй перанёс іх у тую гарачую эпоху дзейнасьці рэволюцыйнага і як-бы даў перажыць усе этапы рэволюцыі. У агульным і цэлым уражаньне самае добрае“.

Вучні 2-ой вячэрняй школы:

„Матар'ялы цікавыя. Наша моладзь з вялікай зацікаўленасьцю глядзела і слухала. Ёсьць і недахопы: сьвет асьвятляе толькі сярэдзіну пакою, бакавыя малюнкі і аддзелы застаюцца ў цені, неабходны баковыя ляпачкі. Скульптуры мала. Групаводы добрыя“.

Політэмігранты Заходняй Беларусі і Польшчы адзначаюць наступнае:

„Музэй дае поўны малюнак гісторыі рэволюцыйнага руху ў Расіі. Недахопы: 1) адсутнасьць статыстычных і навуковых матар'ялаў па вывучэньні гэтага руху; 2) адсутнічаюць матар'ялы аб дзейнасьці кампартыі Заходняй Беларусі і Польшчы; 3) мала матар'ялаў аб контррэволюцыі і бандытызьме на Беларусі (беларускі народны ўрад, Балаховіч і інш.). Тлумачэньні некалькі павярхоўныя“.

Піонэры атраду нархарч:

„Наогул спадабалася ўсё, але больш усяго: ленкуток, арыгінальны партрэт

Маркса, Леніна і Троцкага. Спадабаліся малюнкi паўстанняў 1863 і 1905 г.г. Прыцягваюць увагу: куток паліткатаржаніна, ланцугі і ручны падпольны друкарскі варштат".

Можна прывесці яшчэ шмат запісаў, якія яскрава сведчаць, наколькі сваечасовы пастаўлены музей заданні, але і вышэйпрыведзеных зусім досыць, каб з упэўненасцю сказаць, што музей добра выканаў гэтыя заданні і правёў вялікую працу па пашырэнні сярод шырокіх працоўных мас рабочых і сялян ведаў аб гэраічнай барацьбе рабочае класы і па гісторыі кампартыі, пад кіраўніцтвам якой пролетарыят узяў уладу ў свае рукі.

У сучасны момант музеем прароблена вялікая праца па падрыхтоўцы да святавання дзесяцігодзьдзя Кастрычнікавай рэвалюцыі. У гэтых мэтах быў адрамантаваны шэраг пакояў, абсталявана выстаўка матар'ялаў па гісторыі Кастрычнікавай рэвалюцыі, для чаго куплены плякаты, фотоматар'ялы і г. д.

У святаванні Кастрычніка Музей рэвалюцыі паставіў сабе заданнем па магчымасці шырэй разгарнуць працу па вывучэнні і высьвятленні падзей, якія адбыліся ў сувязі з Кастрычнікавым пераваротам у 1917 годзе.

Г. Аляксандраў.

Краязнаўчыя музэі і дзесяцігодзьдзе Кастрычнікавай Рэвалюцыі.

Краязнаўчая праца, якая разгарнулася за апошнія гады, выклікала на мясцох патрэбу ў арганізацыі краязнаўчых музэяў. Апошнія ўзьніклі і разьвіваліся не па ініцыятыве зьверху, а па ініцыятыве самых месц, што лепш за ўсё сьведчыць аб іх неабходнасьці і сьвечасовасьці. Ня толькі акруговыя цэнтры, але і раённыя ўжо заклалі фундамэнт для краязнаўчых музэяў.

У пачатку бягучага году па вестках ЦБК існавалі на тэрыторыі БССР наступныя музэі:

Акруга:	Музэі:
1. Аршанская	3
2. Бабруйская	3
3. Віцебская	1
4. Калінінская	3
5. Магілёўская	1
6. Мазырская	3
7. Менская	2
8. Полацкая	1
9. Слуцкая	1

У паказаных 18 музэях знаходзіцца да 12.000 розных экспонатаў.

Належным чынам арганізаваць і наладзіць музэйную справу немагчыма з прычыны адсутнасьці памяшканьняў. Музэі, дзякуючы гэтаму, ня могуць выканаць сваё назначэньне і экспонаты іх недаступны для агляду і вывучэньня.

Музэі, якія зьяўляюцца краязнаўчымі па сваім назначэньні і зьместу,—ня толькі кунсткамэры, але перш за ўсё ўстановы, якія дапамагаюць насяленьню разабрацца ў акаляючых абставінах і вывучыць іх. З гэтага боку музэі зьяўляюцца падсобнымі ўстановамі для нашых працоўных школ.

Вытворчы ўхіл асабліва рэльефна выявіўся ў Бабруйскім і Магілёўскім музэях, у якіх сабраны модэлі мясцовых фабрык і заводаў, выяўлены процэсы вытворчасьці і г. д. Бязумоўна, вызначаны ўхіл мае ўсе шансы для далейшага пладатворнага разьвіцьця.

Захоўваючы і зьбіраючы ўсе найбольш важныя факты і падзеі мясцовай эканомікі і культуры, краязнаўчыя музэі павінны ўзяць на сябе заданьне—арганізаваць вучот, зьбіраньне і захаваньне матар'ялаў, якія зьвязаны з 10 гадавінай Рэвалюцыі. Тут перад нашымі музэямі высоўваецца шэраг чарговых задач. Дзесятая гадавіна Кастрычнікавай рэвалюцыі павінна выявіць з аднаго боку нашы дасягненьні ў розных галінах гаспадарчага і культурнага жыцьця за мінулае дзесяцігодзьдзе;

з другога боку—выкрыць тыя магчымасці, якія забяспечваюць наша далейшае развіццё па шляху гаспадарчага і культурнага будаўніцтва. З гэтага пункту погляду нашы краязнаўчыя музеі павінны падыйсці да вывучэння і захавання вынікаў мінулага дзесяцігоддзя.

Нязлічмы цяжкасці і этапы, праз якія прайшла наша барацьба за мірную працу, але гэта дзесяцігоддзё ўжо ззаду; тым больш трэба нам, удзельнікам і сведкам гэтых гадоў, зафіксаваць іх у найбольш рэльефнай форме для будучых пакаленняў. Гэта задача ляжыць на краязнаўчых музеях, якія павінны ня толькі захоўваць, але перш за ўсё вучыць.

Імпэрыялістычная і грамадзянская вайна прайшлі як па ўсёй тэрыторыі БССР у цэлым, так і па асобных яе мясцовасцях і раёнах. Кожны горад, вёска, мястэчка маюць шмат слядоў мінулай барацьбы як у документах, так і ў памяці грамадзян. Газеты і лістоўкі, проклямацыі і плякаты, загады і дыркуляры, удзел у партызанскай барацьбе, гвалты ў перыяд окупацыі—усё гэта неабходна самым акуратным спосабам збіраць, запісваць і захоўваць. Гэтая праца ўжо часткова праводзіцца ў нашых буйных цэнтрах; неабходна, каб яна ахапіла і нашы „геаграфічныя“ нізы—вёскі і мястэчкі, неабходна ўцягнуць у яе актыўныя мясцовыя сілы.

Перыяд вайсковага камунізму і грамадзянскай вайны выклікаў пэртурбацыі ва ўсім народна-гаспадарчым арганізме нашай Рэспублікі. Перыяд будаўніцтва і аднаўлення нашай гаспадарчай моцы выклікаў да жыцця мясцовыя сілы і закладзеныя ў іх творчыя магчымасці. Абодвы гэтыя перыяды, надзвычайна важныя, як навочны вопыт выяўлення сацыяльнай энергіі, павінны знайсці свой адбітак у зафіксаванай форме.

Становішча сельскай гаспадаркі раёну і акругі за гэтыя гады, прайскненне машыны на вёску, рост мясцовай і дзяржаўнай прамысловасці, развіццё коопэрацыі, дробная саматужная прамысловасць—усё гэта ў дакументальнай форме павінна быць сабрана, падлічана і захавана. Справаздачы дзяржаўных устаноў і органаў, якія звязаны з мясцовай гаспадаркай,—Наркамзём, СНГ, Белкоопсаюз і інш., іх органаў на мясцох,—у гэтых матар'ялах павінен знаходзіцца ў мясцовым краязнаўчым музеі.

Тое самае трэба сказаць і адносна нашага культурнага росту. Шырака разгарнутая сетка асветных і медыцынскіх устаноў—ад прымітыўнай школы і хаты-чытальні да вышэйшых навучальных устаноў, ад фэльчарскага пункту да даследчага медыцынскага інстытуту—усё гэта ў форме карт, дыяграм, павінна быць зафіксавана ў мясцовым краязнаўчым музеі.

У першую чаргу павінен быць сабран і захован матар'ял, які непасрэдна выклікан сьвяткаваннем 10 гадавіны рэвалюцыі на мясцох. Усё тое, чым у гэтай іншай форме будучы выяўляць мясцовыя ўстановы і арганізацыі свае адносіны да сьвята—усё гэта павінна быць сабрана ў адным кутку музея. Спецыяльныя выданні, плякаты, фотграфіі, корэспондэнцыі аб правядзенні сьвята і г. д.—усё гэта неабходна збіраць і заховаць.

Мы думаем, што для правядзення ўсёе гэтае працы неабходна пры мясцовых краязнаўчых т-вах арганізаваць спецыяльныя камісіі з прадстаўніцтвам зацікаўленых устаноў. Гэтыя камісіі павінны быць арганізаваны цяпер-жа, каб ня страціўся каштоўны матар'ял, каб яго

не засьціг сумны лёс іншых гадавін і памятных момантаў у гісторыі нашай эканомікі і культуры.

Мы ўжо маем на ўвазе спробу французскага „Т-ва вывучэння французскай рэвалюцыі“, якое разгарнула шырокую працу па вывучэнні Вялікай рэвалюцыі ў паасобных дэпартаментых, комунах і г. д. Наша задача куды шырэй. Для нас Кастрычнікавая рэвалюцыя—не застыгшая гісторыя, а жывая сучаснасць; тым шырэй павінны быць тыя пласты насяленьня, якія зацікаўлены ў фіксацыі і захаванні яе матар’ялаў.

Добра будзе, калі мясцовыя краязнаўчыя т-вы, якія абапіраюцца на актыўныя элементы мясцовага грамадзянства, прымуць высунутую задачу, як актуальную і прыступяць да яе тэрміновага выканання.

Архівы БССР за 10 год Кастрычніка.

Кастрычнікавая рэвалюцыя застала архівы Беларусі ў самым беспарадавым становішчы. Толькі старадаўныя архіўныя матар'ялы ў дарэвалюцыйны час былі сабраны ў Беларусі і зьмешчаны ў Віленскі Цэнтральны Архіў старадаўных актаў і часткай адпраўлены ў Маскву і Ленінград. Архівы-ж XIX стагодзьдзя знаходзіліся ў веданні тэй установы, ад якой яны адлажыліся. Ня было ніякага спэцыяльнага органу, які-б ведаў усімі архіўнымі матар'яламі і, вядома, у часы рэвалюцыі і окупацый Беларусі архівы шмат пацярпелі, застаўшыся нікому невядомым матар'ялам, раскіданым часткамі па гарадох і мястэчках Беларусі.

Кастрычнікавая рэвалюцыя, замацаваўшы савецкую ўладу, дала штуршок да арганізацыі архіўнай справы. 1 чэрвеня 1918 г. быў падпісаны У. І. Леніным дэкрэт аб утварэнні галоўнай архіўнай управы і правядзеньні цэнтралізацыі архіваў. Па прынцыпах гэтага дэкрэту пачалося ўпарадкаваньне архіваў на Віцебшчыне і Магілёўшчыне, якія тады ўваходзілі ў склад РСФСР. На Меншчыне, дзе да 1920 году ішла грамадзянская вайна, архівы заставаліся бяз усякага ведама і больш іншых былі разбураны. З аднаўленьнем БССР у 1920 г. пачынаецца архіўная праца і на Меншчыне. Была ўтворана архіўная сэкцыя пры НКАсьветы, якая правяла значную працу па ахове архіваў. Але сэкцыя гэта ня мела ні адпаведнага памяшканьня пад архівы, ні сродкаў, каб павясьці плянамерную арганізаваную працу па ўпарадкаваньні архіваў.

У студзені 1921 году СНК БССР, у мэтах аховы архіваў, выдаў пастанову, па якой усе дзяржаўныя савецкія ўстановы павінны былі прыняць крокі да таго, каб спыніць зьнішчэньне архіваў, якія знаходзіліся ў іх. Па гэтай пастанове нагляд за архівамі даручаўся Наркамасьветы, але гэтая пастанова ня дала рэальных вынікаў дзеля таго, што ня было сродкаў для яе ажыццяўленьня. Архівы ўсё яшчэ заставаліся раскіданымі па сырых сутарэньнях і іншых мясцох, дзе яны псаваліся.

Сталая праца па ўпарадкаваньні архіваў пачалася толькі з выданьнем ЦВК БССР 12-га верасьня 1922 году Палажэньня аб Цэнтр-архіве БССР. Па гэтай пастанове Цэнтрархіў перайшоў у непасрэднае ведама ЦВК БССР, было арганізавана Архіўнае Кіраўніцтва, якое стала ведаць усімі архівамі ў БССР. Ставілася ў абавязак у кожным павеце ўтварыць павятовы архіў.

З гэтага часу пачынае арганізоўвацца архіўная праца і канцэнтраваньне архіўных матар'ялаў ў адпаведных архівах. Усе архіўныя матар'ялы бяруцца на строгі вучот і здаюцца пад ахову і адказнасьць тэй установы, у будынку якой знаходзіўся гэты архіў. Сьстэматычна пры ўдзеле міліцыі, вылаўліваюцца архіўныя матар'ялы, якія за гэты час папалі на рынак гандляром, і вінаватыя прыцягваюцца да адказ-

насьці па суду. Былі зроблены захады да адводу пад цэнтральныя архівы неабходных памяшканьняў і іх абсталяваньня. Было прыступлена безадкладна да перавозкі архіўных фондаў у архівасховы Цэнтрархіву. Гэтую паспешную працу вымушан быў Цэнтрархіў рабіць яшчэ і дзеля таго, што з утварэньнем Цэнтрархіву БССР савецкія ўстановы, у веданьні якіх знаходзіліся архіўныя матар'ялы, настойліва запатрабавалі ад Цэнтрархіву забраць ад іх гэтыя архівы і аслабаныя ім памяшканьне.

У Менску былі адведзены пад архівы два былых манастыры. Адзін з іх быў заняты ўжо архівамі старых судовых устаноў, які ў далейшым быў пашыраны і арганізаваны ў Менскі Гістарычны Архіў, у якім зараз разьмешчаны ўсе губэрскія і некаторыя павятовыя дарэволюцыйныя архівы Меншчыны. У другім манастыры згрупаваны архівы пасья Кастрычнікавай рэволюцыі, галоўным чынам цэнтральных устаноў і зараз арганізаваны ў Цэнтральны Архіў Кастрычнікавай Рэволюцыі.

Неабходна было ў паведах утварыць архіўныя філіялы і павясыці на месцы працу па ўпарадкаваньні архіваў на павеце, дзеля таго, што тут знаходзіліся каштоўныя ў навуковых і практычных адносінах архіўныя матар'ялы. На паведах складаліся валасныя архівы, якія зьмяшчалі веды да эканомікі быту і права беларускага сялянства. Па былых панскіх маёнтках знаходзіліся архівы, якія давалі нам даныя аб гаспадарцы панскіх эканомій. Па старых манастырох і цэрквах знаходзіліся матар'ялы, якія сьведчылі нам аб рэлігійнай барацьбе, аб зямляўладаньні гэтымі манастырамі і царквамі і інш. У самым павятовым горадзе ад павятовых устаноў дарэволюцыйнага часу заставаліся архіўныя матар'ялы, якія маглі мець ня толькі гістарычную значнасьць, але і практычную. Апроч гэтага вельмі каштоўнымі былі архівы першых савецкіх устаноў, дзе адбілася і грамадзянская вайна і рэволюцыйнае будаўніцтва. Усё гэта неабходна было выявіць, зрабіць вучот, перавезьці у адно месца і прыводзіць іх у належны парадак. У самым канцы 1922 і з пачатку 1923 году выдзецца арганізацыя пры прэзыдыумах павятовых выканаўчых камітэтаў архіўных аддзяленьняў, даюцца інструкцыйныя прадпісаньні аб значэньні і задачах архіўнай працы на паведах і г. д.

Умацоўваючы сваё палажэньне, павятовыя архівы пачынаюць прыводзіць у парадак архівы, забясьпечваюць за сабой памяшканьні пад архівы, абсталяваюць іх паліцамі і пачынаюць звозіць туды архіўны матар'ял, як дарэволюцыйных часоў, так і першых гадоў савецкіх устаноў. Разам з гэтым звярочваецца ўвага ня толькі на самыя гарадзкія павятовыя архівы, але і на раскінутыя па валасьцях. У першую чаргу Цэнтрархіў БССР распрацаваў самую дэталёвую анкету для выяўленьня і вучоту старых валасных архіваў. Па гэтай анкеце былі зроблены абсьледваньні амаль што ўсіх валасьцей і паложаны канец зьнішчэньню валасных архіваў, якія яшчэ ўцалелі да гэтага часу.

У гэты-ж самы час былі прыняты захады да зьбіраньня памешчыцкіх архіваў, якія засталіся на Беларусі. Як вядома, шмат хто з беларускіх шляхты ўладаў каштоўнымі архіўнымі зборамі. Архівы Любамірскіх, Радзівілаў, Храптовічаў, Хмараў, Ельскіх і іншыя мелі ў сабе цікавейшыя першакрыніцы да гісторыі гаспадаркі, сялянскага быту, часоў прыгонаў і інш.

На жаль, у першыя гады рэволюцыі архівы гэтыя былі страчаны; частка з іх была ўвезена самімі ўладарамі за рубяжы Беларусі, частка была расцягнута сялянамі і парабкамі, частка проста зьнішчана,

як непатрэбная папера. Цэнтрархіў прымае крокі, каб знайсці і захаваць у цэласці архівы былых двароў, праз існаваўшую тады пры Наркамземе БССР управу савецкімі гаспадаркамі (Упнарым), што ў некаторай частцы і ўдалася.

Як толькі з'явілася першая магчымасць перавазіць архіўныя матар'ялы ў архівасховы, зараз-жа было прыступлена да канцэнтрацыі архіваў з розных месц па ўсёй БССР. За час з 1923—25 г. г. было перавезена ў арганізаваныя архівы: у Менскі 237 арх. фондаў, у Віцебскі—86, у Магілёўскі—56, у Клімавіцкі—64, у Барысаўскі—89, у Бабруйскі—130, у Мазырскі—60, у Слуцкі—92, у Полацкі—37 і ў Аршанскі—60.

З далучэннем у 1924 годзе да БССР Віцебску і Магілеву, а ў 1926 г. і Гомельшчыны дзейнасць Цэнтрархіву значна пашырылася. Пад загад Кіраўніцтва Цэнтрархіву адышлі архівы Віцебшчыны і Магілёўшчыны. Неабходна было надаць аднолькавы від і аднолькавы ўхіл працы ва ўсіх архівах БССР. Трэба было падагульніць праробленую працу, праверыць яе і намеціць шляхі для працы ў будучыне, у звязку з гэтым 12 мая 1924 году ў Менску адчынілася першая ўсебеларуская нарада архівістых з удзелам прадстаўнікоў: ад Інбелкульту, Гістпарту ЦК КП(б), БДУ, Цэнтрархіву РСФСР, і РСІ. На нарадзе было разгледжана 15 пытанняў, якія галоўным чынам датычыліся арганізацыйнага боку і практычнага ўпарадкавання архіваў.

Заслуханыя і абгавораныя даклады на нарадзе архіўных працаўнікоў Беларусі і вынесеныя па іх рэзолюцыі, падраўнялі архіўную справу, ідэёва аб'ядналі беларускіх архівістых, расчысцілі і высветлілі тыя шляхі, па якіх павінна ісці на бліжэйшы час творчая праца ў Беларускіх архівах.

Дзеля ўдасканалення архіўнай справы ў БССР і яе юрыдычнага афармлення, ЦВК і СНК БССР было выдана некалькі пастановаў. Апроч памянёнай пастановы ад 12 верасня 1922 году варты адзначыць пастанову (інструкцыю) ЦВК БССР ад 22 снежня 1922 году, аб парадку здачы ўстановамі сваіх архіваў Цэнтрархіву БССР. Была выдана пастанова аб здачы ў архівы ўсіх матар'ялаў асоб царскай фаміліі і эмігрантаў з Беларусі; аб парадку выдачы грамадзянам даведак і документаў з архіваў і аб адзіным дзяржаўным фондзе. Зараз распрацаван праект аб цэнтральным архіўным кіраўніцтве і яго органах. Апроч гэтага ЦВК БССР былі зроблены захады аб забяспечанні архіваў адпаведнымі памяшканнямі і аб здачы ў архівы ўсіх архіўных матар'ялаў за першыя гады Кастрычніка.

За гэты час усе архівы забяспечаны каменнымі памяшканнямі, з якіх 6—былыя царкоўныя будынкі. Апісана і праверана, каля паўмільёна спраў, прагледжана паверачнай камісіяй Цэнтрархіву і прызнана да знішчэння каля 80 тон. архіўнай макулатуры. Пабудована новых стаяліц толькі у Менскіх архівах каля 6 кілёмэтраў, і перабудована старых каля 600 мэтраў.

Структура архіваў за гэты час прыняла пэўную стройную форму. У кожнай акрузе ёсць акруговы архіў, куды змяшчаюцца ўсе архівы акругі. У Менску, Віцебску і Магілеве ўтвораны гістарычныя архівы, дзе сабраны архівы царскіх устаноў губэрскіх і некаторых ліквідаваных павятовых устаноў. Арганізаваны Цэнтральны Архіў Кастрычнікавай Рэвалюцыі, дзе змяшчаюцца важнейшыя матар'ялы цэнтральных устаноў БССР.

На чале ўсіх архіўных устаноў стаіць Цэнтральнае Архіўнае Кіраўніцтва БССР, якое падпарадкавана Прэзыдыуму ЦВК БССР.

Фактычна архівы БССР памянёную працу правялі на працягу пяці апошніх гадоў з часу выдання дэкрэту аб архівах 12 верасня 1922 г. Першыя пяць гадоў рэвалюцыі былі ў нас вельмі неспягаднымі для працы над архіўнымі матар'яламі.

Кастрычнік у Баларусі даў поўную магчымасьць працы над матар'яламі нашае гісторыі. Заданьнем на будучае дзесяцігодзьдзе ў архіўнай галіне павінна стаць прасоўваньне ў працоўныя масы тых ведаў з мінулага Беларусі, якія застаюцца скрытымі ў агромністым ліку архіўных докумэнтаў. І гэтую працу зараз павінны павясяці на месцах нашы архівісты разам з гісторыкамі-краязнаўцамі.

КРАЯЗНАЎСТВА І НАЦМЕНШАСЬЦІ.

Г. Аляксандраў.

Краязнаўчая праца сярод яўрэйскага насяленьня БССР.

Асаблівыя ўмовы разьвіцьця яўрэйскага насяленьня паклалі свой адбітак на характар і тэмп краязнаўчай працы сярод яго. З тае прычыны, што яўрэйская народнасьць не займае пэўнай тэрыторыі, а раскідана сярод іншых народаў, праца па вывучэньні яе гісторыі, эканомікі, быту і г. д. натуральна зьявілася падзеленай па розных тэрыторыях, на якіх сконцэнтраваны больш-менш значныя групы яўрэйскага насяленьня. З другога боку спэцыфічныя ўмовы політычнага і эканамічнага разьвіцьця яўрэяў у царскай Расіі мала спрыялі разьвіцьцю краязнаўчай справы. Зусім новыя задачы паўсталі ў гэтай справе пасьля Кастрычнікавай рэвалюцыі. Вызваліўшыся ад векавога ўціску, яўрэйскія працоўныя масы адчулі сябе часткай дзяржавы працоўных. Дзякуючы гэтаму, уся праца па ўзьяняцьці эканомікі і культуры яўрэйскіх мас зьявілася часткай працы ўсяе пролетарскае дзяржавы, і разам з гэтым—грунтоўна зьмяніўся і напрамак працы па вывучэньні яўрэйскага насяленьня. Інстытут Беларускае Культуры арганізаваў Яўрэйскі аддзел, які паставіў сабе задачу ўсебаковага вывучэньня эканомікі, гісторыі, мовы, літаратуры, быту яўрэйскага насельніцтва. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства за апошні год узмацніла краязнаўчую працу сярод яўрэйскіх мас. Паколькі яўрэйская навука яшчэ ня мела краязнаўчых традыцый, патрэбна было ў першую чаргу ўтварыць краязнаўчую зацікаўленасьць. Былі вызначаны і выкананы заданьні па вывучэньні эканомікі паасобных груп яўрэйскага насяленьня, мясцовых дыялектаў, зьбіраньне фальклёру і г. д. Гэта было неабходна з мэтай утварэньня шэрагу такіх краязнаўчых прац, на якіх мясцовыя працаўнікі маглі-б вучыцца і набываць практыку.

Краязнаўчая аснова была цалкам пакладзена ў грунт дзейнасьці соцыяльна-эканамічнай камісіі Яўр. Адзелу ЁБК. Яна сабрала і зараз публікуе (у II-м нумары „Цайтшыфт“) наступныя працы: І. Угорскага — „Яўрэйскае земляробства ў БССР“, агронома Каза — „Яўрэйскія колёніі ў БССР“, Г. Аляксандрава — „Яўрэйскае насяленьне ў гарадох і мястэчках Беларусі“, д-ра Эйнгорн — „Яўрэйская рабочая моладзь у БССР“. Такі характар прац зьяўляецца ў нас зусім новым і сьведчыць аб глыбокай зацікаўленасьці да проблем мясцовай эканомікі.

Соцыяльна-эканамічнай сэкцыяй таксама было праведзена дэталёнае абсьледваньне двух мястэчак—Лапіч Асіпавіцк. р. Бабр. акр. і Нароўлі, Мазырск. акр.

Разгарнулася значная праца па зьбіраньні яўрэйскага фальклёру. Зараз Яўрэйскі аддзел мае цэлы шэраг колекцый па розных разьвіліках фальклёру, часткова ўжо надрукаваных, часткова падрыхтаваных да друку. Апрача колекцый, прыказак і пагаворак нябожчыка З. Храп-

коўскага (да 5.000 нумароў), неабходна адзначыць калекцыі анэkdотаў (т. Фрыдман—Менск, Бэйзін—Іркуцк) народных песень (Шымшалевіч—Менск, Бэрлін—Гомель), паданьняў і апавяданьняў (Хацкелевіч), дзіцячых песень (Набумоўскі—Днепрапятроўск), мянушак-прозьвішч (Саламянскі, Фінкель—Менск).

Праца па выданьні акадэмічнага яўрэйскага слоўніка, якая вядзецца пад кіраўніцтвам т. М. Вайнгера, выклікала неабходнасьць сувязі з мясцамі, і працаўнікі апошніх выяўляюць у гэтай справе значную ініцыятыву. Асобна трэба адзначыць працу яўрэйскіх школ па зьбіраньні слоў (м. Чашнікі, м. Пятрыкоў) тэрмінолёгічных калекцыі т. Слуцкага (тэрмінолёгія кравецкага рамяства), Душмана (тэрмінолёгія мясаўнікоў), стылістычную калекцыю параўнаньняў (т. Волобранскага, Менск), дыялектычныя матар'ялы т. т. Скалінай (Чарэя), Пячэрскага (Чавусы).

Гістарычнай камісіяй яўрэйскага Аддзелу, пад кіраўніцтвам т. І. Сосіса, скончаны працы па падліку і апісаньні яўрэйскіх дакумэнтаў Менскага Яўрэйскага Кагалу і былога Беларускага генэрал-губэрнатарства (т. т. Г. Аляксандраў і А. Палеес).

Усе пералічаныя працы сьведчаць аб тым, што краязнаўчая праца сярод яўрэйскага насяленьня БССР, набыла ўжо навуковы базыс. Неабходна, каб уперад—у будучай працы—мясцовыя працаўнікі кіраваліся атрыманымі дасягненьнямі.

Бліжэйшая задача—арганізацыйнае афармленьне яўрэйскай краязнаўчай працы. На мясцох (у цэлым шэрагу акруговых і раённых пунктаў) вылучаны яўрэйскія сэкцыі крязаўчых арганізацый. На бліжэйшы час намечана ўзмацненьне кіраўніцтва імі праз расылку інструкцый, жывое інструктаваньне ў час выездаў і г. д. Дасягнутыя за апошнія два гады вынікі даюць поўную падставу спадзявацца, што ініцыятыва месц будзе ў далейшым пасьпешна разгортвацца.

Краязнаўчая праца сярод польскай нацыянальнасці.

Адзін з заваёў Вялікага Кастрычніка зьяўляецца правільнае вырашэнне нацыянальнага пытання на ўсім абшары быўшай Расійскай імперыі. Сотні прыгнечаных нацый, дзякуючы Кастрычніку, пачалі будаваць сваю культуру, а некаторыя пачынаюць з самага пачатку, з устанаўлення альфабэту. Польская культура на Беларусі,—культура паноў і абшарнікаў, прыгнечанай ня была і да Кастрычніка: пан вучыў свабодна сваіх дзяцей і ніхто не перашкаджаў яму мець гувэрнантак і гувэрнёраў, якія вучылі яго дзяцей папольску. Польская мова для працоўных была забаронена, і толькі праз падпольныя школы маглі яны атрымаць асвету на роднай мове. Вялікі Кастрычнік цалкам змяніў гэты стан: зараз працоўныя палякі маюць самыя шырокія магчымасці вывучэння і паглыблення свае культуры на тэрыторыі су-польнай бацькаўшчыны—Беларусі. Савецкая ўлада БССР дае сродкі, каб як-мага шырэй разгарнуць гэтую працу, як па лініі асветы: школы пачатковыя, сямігодкі, тэхнікумы, так і па лініі навуковай распрацоўкі пытанняў польскай культуры ў Польскім Сэктары Інстытуту Беларускае Культуры. У краязнаўчай арганізацыі БССР таксама працоўныя палякі прымаюць удзел у краязнаўчай працы. Польская мова—адна з дзяржаўных моваў на Беларусі і ў большых асяродках польскага насельніцтва мае свае дзяржаўныя ўстановы: сельсаветы і суды на польскай мове.

Організацыйная структура і праца польскіх культурных устаноў, каротка пералічваючы, наступная:

Польскае Бюро Народнага Камісарыяту Асветы кіруе 115 пачатковымі школамі, 10 сямігодкамі і 1 пэдтэхнікумам.

Польскі Сэктар Інстытуту Беларускае Культуры мае тры сталыя камісіі: 1) Гістарычную, 2) Мовы і Літаратуры і 3) Этнографічную. Кіруе Сэктарам рэктар Комуністычнага Універсітэту *Сьцяпан Гальтман*, намеснікам яго і старшынёю Гістарычнае камісіі зьяўляецца *Я. Віткоўскі*—кіраўнік катэдры гісторыі Беларусі ў Комуністычным Універсітэце.

У сучасны момант, у сувязі з рэарганізацыяй Інбелкульту, Польсэктару дадаткова дадзены 2 навуковыя адзінкі: правадзейнага члена, для якога будзе арганізавана катэдра, і навуковага аспіранта. Усяго Польскі Сэктар ІБК мае 7 штатных адзінак.

Гістарычная Камісія Польсэктару распрацоўвае пытаньне з гісторыі Беларусі XIX-XX ст. Чаргова працуе над тэмай: „1863 год на Беларусі“. Тэма, ня гледзячы на тое, што шмат аб ёй пісалася ў адносінах да Беларусі, цалкам навукова не распрацавана. Па гэтым пытаньні вывучаны архівы: Менскі, Віцебскі і цэнтральныя—Маскоўскі і Ленін-

градзкі. Сабраны матар'ялы, належачыя да губ.: Менскай, Віцебскай, Магілёўскай, Віленскай і Горадзенскай, а таксама і часткі Смаленскай. Вышаў з друку першы том гэтае працы „63 rok na Mińszczyźnie“ 22 аркушы друку. Зданы ў друк: „63 rok na Witebszczyźnie“ да „Rólcznika prac Sektoru IBK“ і войдзе ад камісіі тры монографіі: „63 na Mińszczyźnie“, „Sprawa włosciańska w powstaniu 63 roku“, „Rys oświaty polskiej na Białorusi“.

К 10 гадавіне Кастрычнікавай рэвалюцыі камісія выдае вялікую працу „Udział polaków w Rewolucji Październikowej“ пад рэдакцыяй т. т. *Краснага і Гэльтмана*.

У цэнтральных архівах узяты на вучот справы, якія адносяцца да гісторыі Беларусі XIX ст. у ліку 11.000 картак-спраў.

Камісія па вывучэнні мовы і літаратуры працуе над практычна-навуковым слоўнікам: беларуска-польскім і польска-беларускім (2 часткі) у ліку 120.000 слоў: кожная частка па 60.000 слоў. Таксама члены камісіі распрацоўваюць монографіі, напрыклад: „Włedy ięzykowe na Białorusi“ і „Twórczość polska rewolucyjna“ і г. д.

Этнаграфічная камісія працуе ў сувязі з Цэнтральным Бюро Краязнаўства, дзе мае свайго сталага працаўніка—інструктара па краязнаўству. Камісія апрацоўвае польскі фальклёр на Беларусі, а таксама шэраг монографій, як напрыклад: „Pieśń weselna na Białorusi“ і г. д.

Краязнаўчую працу Польскі Сэктар вядзе праз свайго інструктара пры ЦБК, праз польскія сэкцыі пры акруговых таварыствах краязнаўства, якія кіруюць працай польскіх гурткоў пры польскіх школах і сельсаветах, а таксама ў агульных гуртках, дзе прымаюць удзел польскія краязнаўцы. Цэнтральнае Бюро Краязнаўства мае спецыяльных польскіх карэспандэнтаў у ліку 14 асоб, якія працуюць па даручэнні і пад кіраўніцтвам Этнаграфічнае камісіі Польскага Сэктару. Мэтай Этнаграфічнай камісіі пры ЦБК зьяўляецца ўсебаковае вывучэнне быту і фальклёру, а таксама і этнаграфічных асаблівасцяў польскага і польска-беларускага насельніцтва. Сёлетняя экспедыцыя, якая адбылася на працягу 23 дзён, у складзе т. т.: *Дамброўскага і Даўкшы* ў Асіпавіцкі раён Бабруйскае акругі—ёсць першы крок у гэтым напрамку. Багатыя матар'ялы, сабраныя экспедыцыяй, увойдуць часткай як справаздача ў „Rólcznik prac Sektoru Polskiego IBK“, а часткай распрацоўваюцца ў Этнаграфічнай камісіі.

Друкаваным органам Польскага Сэктару зьяўляецца паўгадовае выданьне: „Rólcznik prac Sektoru Polskiego IBK“, першы нумар якога хутка выйдзе з друку.

У выніку пералічанага мы бачым, што, ня глядзечы на цяжкія ўмовы культурнага будаўніцтва на Беларусі ў сувязі з імперыялістычнай вайной і окупацыямі, польская культурная праца на Беларусі пачалася і к дзесяцігодзьдзю Кастрычнікавае рэвалюцыі мае ўжо свае сталыя арганізацыйныя формы і даволі значныя дасягненні ў вывучэнні роднага краю.

Масавое настаўніцтва ў навукова-краязнаўчай працы.

Вялікі Кастрычнік адкінуў існаваўшы да рэвалюцыі погляд, што навука і навуковая праца—зьяўляецца справай толькі навуковых працаўнікоў і спэцаў у адпаведных навуковых галінах. Навука спусцілася да шырокіх працоўных мас і знайшла сярод іх многіх сьвядомых і адданных ёй працаўнікоў, якія пачалі адбудоўваць сваю краіну на падставе ўсебаковага і дасканальнага дасьледваньня і вивучэньня яе.

Толькі масы, прасякнутыя ідэямі Кастрычніка, могуць здолець і выканаць гэтую справу. Толькі гэтым тлумачыцца сучасны грамадзкі рост краязнаўчага руху ў нашай краіне.

Пераважную большасьць сяброў краязнаўчых аб'яднаньняў у БССР—складаюць настаўнікі, галоўным чынам на вёсках,—іх звыш 70%, ці больш 6.000 агульнага ліку. Настаўніцтва, якое добра разумее неабходнасьць і важнасьць краязнаўчай працы, скарыстоўвае вынікі яе ня толькі дзеля непасрэдных мэт і задач школьных заняткаў,—яно ў цэлым вядзе краязнаўчую працу навуковай вартасьці, вынікі якой маюць і практычнае значэньне для ўсёй дзяржавы. Гэтая навукова-краязнаўчая праца нізавога настаўніцтва выяўляецца галоўным чынам у зьбіраньні розных матар'ялаў і правядзеньні прасьцейшых дасьледваньняў па заданьнях і па праграмах аддзелаў і сэкцыяў Інбелкульту праз ЦБ Краязнаўства. Самастойныя досьледы і зьбіраньне матар'ялаў па ўласным імкненьні паасобных працаўнікоў-краязнаўцаў вядома,—за рэдкімі выпадкамі,—ня могуць набыць навуковай вартасьці, бо справа апрацоўкі сабраных матар'ялаў—клясыфікацыя, сыстэматызацыя іх, навуковыя вывады і вызначэньні—можа праводзіцца толькі ў спэцыяльных абставах навуковымі спэцыялістамі.

Можна сказаць, што масавое настаўніцтва БССР прыняло ўдзел і ўжо выявіла сябе ва ўсіх галінах навукова-краязнаўчай працы: грамадзка-эканамічнай, культурна-гістарычнай і прыродна-геаграфічнай.

На першым месцы—па колькасьці сабраных матар'ялаў, па якасьці іх і па выніках (апрацоўка і надрукаваньне)—стаіць праца настаўніцтва па зьбіраньні слоў для слоўніка жывой беларускай мовы, што, да рэчы, вымагалася як школьнай справай, так іходам беларусізацыі. Паасобнымі настаўнікамі і гурткамі іх сабрана за 2 гады звыш 150.000 слоў-картак,—пры гэтым некаторыя зьбіральнікі запісалі і падалі па некалькі тысяч слоў-картак, як напрыклад: Вашына К.—2.950 к., Шашалевіч А.—2.915 к., Ваўчок Л.—2.200 к., Вінаградаў І.—1.320 к. і інш. (З артыкулу М. Байкова). „Што зроблена ў справе зьбіраньня слоўнікав. матар'ялу за 1926 г.“—„Наш Край“ № 1—1927 г. Выданы Віцебскім акруговым Т-вам Кр-ва „Віцебскі краёвы слоўнік“, які зьмяшчае 9,700 слоў з ліку 32.914 слоў-картак, сабраных галоўным

чынам вязковымі настаўнікамі (да 200 асоб), прозьвішчы якіх зьмешчаны ў прадмове да паказанага слоўніка. Подобная-ж праца зараз праводзіцца на Мазыршчыне, дзе сабрана ўжо звыш 20.000 картак-слоў,— у б. Калініншчыне, у Чэрвенскім раёне, у Бабруйску, у Воршы і інш. мясцох. Частка гэтага матар'ялу апрацоўваецца ў Слоўнікавай каміс. па ўкл. слоўніка жывой мовы ў Інбелкульце,—частка сыстэматызуецца і падрыхтоўваецца да друку—на мясцох. Наогул, слоўніковая справа зьявілася найбольш даступнай і блізкай настаўніцтву—і таму ўдзел у ёй прыймала і прыймае да 60% агульнага ліку ўсіх настаўнікаў-краязнаўцаў.

Другая навуковая справа—зьбіраньне народнага беларускага і яўрэйскага фальклёру таксама прыцягнула і прыцягвае да сябе значны процант (32%) настаўнікаў, а калі пад'агульніць сабраны і дасланы ў ІБК фальклёрны матар'ял, дык на першым месцы як па колькасьці, так і па якасьці сабранага стаіць настаўнік-зьбіральнік. Найбольш выдатныя зьбіральнікі (амаль што ня ўсе настаўнікі) адзначаны ў артыкуле Ал. Шлюбскага „Год зьбіраньня фальклёрнага матар'ялу“, зьмешчаным у №№ 1 і 2 „Наш. Кр.“-за б/г.

Цэлы шэраг іншых прац навуковага значэньня праведзены на настаўнікамі-краязнаўцамі па заданьнях ЦБК і акругов. т-ваў: монаграфічнае апісаньне паселішч, абсьледваньне хатніх рамэстваў і саматужнай прамысловасьці, вывучэньне бюджэту часу селяніна, вывучэньне прыродных фарб Беларусі і інш.

Мэтэаролёгічныя і фэнолёгічныя назіраньні ў БССР вядуцца галяўным чынам настаўнікамі. Па Мазырскай акрузе з 23 фэнопунктаў ў 22 назіральнікі—настаўнікі. (Прозьвішчы іх зьмешчаны ў фэнолёгічнай табліцы—сводцы, якая выпушчана пры 8—9 № „Наш. Кр.“ б/г.).

Калі прагледзець дасланыя ў ЦБК краязнаўцамі-настаўнікамі карткі падліку краязнаўчай працы, дык можна ўявіць, якую разнастайную працу па зьбіраньні і досьледах вядзе настаўніцтва. Апрача зьбіраньня слоў і фальклёру, апрача мэтэаролёгічных і фэнолёгічных назіраньняў, тут адзначаюцца (у п. 10) шмат іншых прац.

Сабраны біолёгічныя колекцыі сухіх расьлін (Шубадзераў),

„ гэрбары расьлін, колекцыю казурак (Кляшчук),

„ сыстэмац. колекц. жукоў Віцебшчыны (987 экз.).
(205 экз.)—(Радкевіч).

„ шмат выпісаў па гістор. стракоз Мазыршчыны (Бандарэнка).

„ Прылады старажытнай культуры: малаткі, монэты і інш.
(Многаў).

Дасьледваў гліны і інш. (Былінскі).

З прагледжаных (на выбар) 123 „картак падліку краязн. працы“, дасланых настаўнікамі, заўважваецца, якая праца прыцягвае большасьць краязнаўцаў-настаўнікаў.

1. Зьбіраньне слоўнікав. мат. (43.000 сл.)	. 77ас.	61%.
2. „ фальклёру і этногр. мат.	. 46 „	37%.
3. „ гістарычн. помнікаў і матар'ялу	. 51 „	41%.
4. „ мат.прыроды (зельнікі і колекцыі)	. 22 „	18%.
5. Мэтэор. і фэнолёг. назіраньні	. 40 „	32%.
6. Дасьлед. па эканоміцы	. 21 „	17%.
7. „ па географіі	. 16 „	13%.
8. Розныя апісаньні	. 19 „	15%.

Вядома, што гэтыя лічбы і 0/0 0/0 толькі прыблізна паказваюць характар і кірунак краязнаўчай працы настаўніцтва,—але-ж яны адпавядаюць і жывым уражаньням пры спатканьні (на зьездах, канфэрэнцыях, пры аб'ездах) з масавымі працаўнікамі.

Яшчэ адна значная праца праводзіцца многімі настаўнікамі: гэта апісаньні—раёнаў, сельсаветаў, мястэчак, вёсак, вазёр, і інш. На першым месцы ў гэтай справе стаіць настаўнік А. Немцаў (Асіпав р. Бабр. акр.), які падаў вельмі дакладныя апісаньні Замоскага і Зборскага с. с. Асіп. р. (першае надрукавана ў № 6-7 „Н. Кр.“ б/г.).

Наогул, навукова-краязнаўчая праца, якая з кожным годам у БССР пашыраецца, базуецца галоўным чынам на настаўніцтве. Чарговыя заданьні бягучага году:—дасьледваньне асаблівасьцяй беларускіх гаворак (паводле праграмы, распрац. Некрашэвічам і пр. Бузуком,—разасланай 1000 настаўнікам), сыстэматычнае вядзеньне фэнолёгічных назіраньняў (у 100 пунктах), складаньне архэолёгічнай карты, працяг зьбіраньня слоўнікавага і фольклёрнага матар'ялаў (асабліва ў далучанай Гомельшчыне) і інш.—усё гэта разьлічана галоўным чынам на краязнаўца-настаўніка.

І можна спадзявацца і быць упэўненым, што нашы настаўнікі-краязнаўцы—як у горадзе, так і ў вёсцы,—узяўшыся за краязнаўчую працу сьвядома і добраахвотна,—будуць праводзіць яе з такой-жа шчырасьцю, добрасумленнасьцю і посьпехам,—як гэта было дагэтуль у многіх раёнах. Распачаўшы, настаўніцтва ня сойдзе ўжо з гэтай сьцежкі, якая прывядзе краіну працоўных да лепшага жыцьця, вызваленага Кастрычнікам. Няхай 10 гадавіна яго яшчэ больш замацуе краязнаўчую працу ва ўсіх куточках Беларускай ССР, як і ўсяго Саюзу ССР.

Краязнаўчы друк на БССР к 10 гадавіне Кастрычніка.

Краязнаўчы друк на БССР прыкметна пачынае расці толькі з 1924 году, калі для Савецкай Беларусі з'явілася фактычная магчымасць культурнага і эаанамічнага будаўніцтва. Але і за гэты кароткі тэрмін, к дзесяцігодзьдзю Кастрычнікавай рэвалюцыі лік краязнаўчых выданняў у нас ужо вельмі значны і нават самы беглы агляд іх у невялікім артыкуле зьяўляецца заданнем цяжкім. З гэтае прычыны, для зручнасці разгляду, мы краязнаўчыя выданні БССР падзелім на дзве групы: 1) краязнаўчыя выданні такіх навукова-аўтарытэтных устаноў, як Інстытут Беларускае Культуры, Горацкага С.-Г. Акадэмія, Дзяржаўны Беларускі Універсітэт, Дзяржплан і г. д. і 2) выданні масавых краязнаўчых арганізацый—акруговых таварыстваў краязнаўства і Цэнтральнага Бюро Краязнаўства пры Інстытуце Беларускае Культуры.

Для нас вельмі цікава другая група краязнаўчых выданняў, бо яны выдаюцца сьведчаць аб значных дасягненнях нашых масавых краязнаўчых арганізацый у рэалізаваанні сваёй даследчай працы. З прычыны гэтага, адносна краязнаўчых выданняў першай групы (навуковае краязнаўства) мы абмяжоўваемся толькі пералікам іх, а больш падрабязна будзем гаварыць аб популярна-краязнаўчых выданнях на БССР перад дзесяцігодзьдзем Кастрычнікавай рэвалюцыі.

Навуковае краязнаўства на Беларусі за гэтыя гады мае значныя дасягненні. У галіне вывучэння прыроды Беларусі і яе паасобных раёнаў неабходна паказаць такія выданні Інбелкульту: 1) матар'ялы да геалёгічнага і глебазнаўчага вывучэння Беларусі. Працы Першае Усебеларускае Глебазнаўчае Конфэрэнцыі 16-17 красавіка 1924 г. Выданьне 1926 г. стар. 130, цана 1 р. 50 к. У зборніку змешчана больш дзесятку нарысаў па геалёгіі і глебазнаўству Беларусі, з іх асабліва каштоўнымі зьяўляюцца арт. проф. Я. Афанасьева („Акрышчэвыя пароды Беларусі“), проф. Тэрлецкага („Геалёгічныя досьледы на Беларусі ўлетку 1923 г.“) і проф. В. Касаткіна („Аб глебах Беларусі“). 2) Працы Навуковага Т-ва па вывучэнні Беларусі пры

Беларускай Дзяржаўнай Акадэміі С. Гаспадаркі ў Горках, т. I і II, выданьне 1926 і 1927 г. У зборніках шэраг навуковых прац па досьледах сельскай гаспадаркі. Выразна-краязнаўчы характар маюць артыкулы: проф. Салаўёва („Фэналёгічныя назіранні ў 1925 г.“), проф. М. Бурштэйна („Матар'ялы да вывучэння садоўніцтва Беларусі“ і „Вынікі 50 гадовае дасьледчае працы Я. Мароза ў садоўніцтве“), Е. Кесаравай („Нарыс расьліннасьці Чаплянскага балота), проф. С. Мельніка („Стары Парк“ пры акадэміі), проф. А. Ключарова („Спраба вывучэння мясцовых паліных культур“), М. Ганчарыка („Беларускія назовы расьлін“ ч. I) і інш. 3) Зборнік прац па вывучэнні флэры і фаўны Беларусі. Выданьне 1927 г. У зборніку змешчаны працы трох прыродазнаўцаў Беларусі: А. Фядзюшына („Падарож на Пціч і матар'ялы для вывучэння орнітофаўны Беларусі“ і „Вынікі фаўністычнай экспэдыцыі па Віцебшчыне і на Дняпро ў 1924 г.“), І. Зьбіткоўскага („Справздача аб дасьледаваньні Слуцкае акругі ў 1925 г.“) і О. Палянскай („Геа-ботанічны нарыс Мазырскае акругі“).

Археалёгія, архэаграфія і гісторыя Беларусі прадстаўлена за апошнія гады такімі зборнікамі: 1) Працы Першага Зьезду Дасьледчыкаў Беларускае Археалёгіі і Археаграфіі 17-18 студзеня 1926 г., выданьне 1926 г. цана 1 р. 50 к. У зборніку артыкулы проф. М. Доўнар-Запольскага, З. Даўгялы, М. Ялешкі, А. Ясенева і В. Дмітрыева аб архіўных фондах на Беларусі і за яе межамі; 2) Юбілейны зборнік „Чатырохсотлесьце беларускага друку“—спэцыяльныя артыкулы па пытаньнях беларускага гуманізму і гісторыі друку; 3) „Беларускі архіў“—зборнік актаў, XVII-XVIII ст. выданьне 1927 г. 4) Гістарычна-археалёгічны зборнік № 1, выданьне 1927 г. У зборніку досьледы вядомых гісторыкаў і архэалёгаў Беларусі: Доўнар Запольскага, М. Шчакаціхіна, У. Пічэты, В. Дружчыша, З. Даўгялы, А. Ляўданскага („Нэалітычныя стаянкі ў Смаленскай губэрні“), І. Сербана („Археалёгічныя раскопкі ў аколіцах Менску ў вясну 1925 г.“) і Харламповіча („Монэтыя скарбы Бел. Дзярж. Музэю“); 5) Rok 1863 па Minszczyznie, Zbiór mate-

riłow odds. III Dep. Polycyi) — выданье Польскага аддзелу IBK.

У галіне даследавання мовы Інстытутам Беларускае Кальтуры выдадзены некалькі брошур і зборнікаў: 1) А. К. Сержпутовскі. Отчет о поездке в Гомельскую губ. в 1926 г.; 2) Ант. Полевой. О языке населения Новозыбковского у. Гомельской губ.; 3) П. Бузук. Да характарыстыкі паўночна-беларускіх дыялектаў. Гутаркі Невельскага і Віліскага паветаў. 4) П. Расторгуев. Говоры восточных уездов Гомельской губернии в их современном состоянии. 5) Расторгуев. Северско-белорусские диалекты. 6) А. Сержпутоўскі. Зборнік беларускіх народных казак. Мы пералічылі найбольш суцэльныя навукова-краязнаўчыя выданні. Зразумела, імі не абмяжоўваецца беларуская навукова-краязнаўчая літаратура за апошнія гады. Па аддзельных пытаннях шмат змяшчалася краязнаўчых матар'ялаў у час „Савецкае Будаўніцтва“ за 1926-27 г. (1/4 прыблізна артыкулаў час. маюць краязнаўчы характар). Таксама перыядычна можна заўважыць працы краязнаўчага характару ў працах Бел. Дзярж. Універсітэту, асабліва №№ 6-7 і 12 за 1926 г. (В. Пичета. Крестьянское движение в Белоруссии в 1905 г.). Ня мала краязнаўчых матар'ялаў змяшчалася ў час. „Полымя“, „Маладзнік“, асабліва па гісторыі рэвалюцыйнага руху (гл. бібліяграфію па гэтым пытанні ў арт. У. Ігнатюскага, зьмешчаным у гэтым № „Нашага Краю“).

Разглядаючы краязнаўчую прадукцыю, якая выдадзена сіламі нашых масавых краязнаўчых арганізацый, неабходна заўважыць, што толькі 4 акруговыя краязнаўчыя т-вы здолелі закладць грунт для сваёй выдавецкай чынасыці, а раённыя т-вы яшчэ не набраліся моцы для гэтага.

Барысаўскае акруговае Т-ва Краязнаўства, якое цяперка, дзякуючы ліквідацыі Барысаўскай акругі, злілося з Менскім Акруговым Т-вам Краязнаўства, выдада яшчэ ў 1925 г. толькі адну кніжачку „програм для вывучэння раёну“.

Аршанскае Акруговае Т-ва Краязнаўства выдада ў 1926 г. невялікі (34 стар.), але каштоўны зборнік па апісанні Аршаншчыны. У зборніку змешчаны працы проф. Лунгерстаўэна „Нарыс геалёгічнае пабудовы Аршаншчыны“, проф. Салаўёва „Фаўна Аршаншчыны“, Кіпрыянца „Балотныя абшары Аршаншчыны“, П. Фірсава „Галоўныя школьнікі саду ў 1925 г.“ і нарыс Д. Васілеўскага „Краязнаўчая справа на ўсходзе Беларусі“. Зразумела, вышэйпамяненныя артыкулы не даюць поўнага малюнку па зачэпленых пытаннях, але затое даюць першую спробу параўнавага навуковага апісання. Віцебскае Акруговае Т-ва Краязнаўства за 1925-26-27 гады наладзіла шырокую выдавецкую чынасыць, якая справядліва выкідала вялікі лік газетных і часопісных заметак і рэцэнзій ня толькі ў Саюзным (расійскім і ўкраінскім), а нават і ў замежным друку. Т-ва выдада каля

дзясятка брошур, адзін вялікі зборнік і краёвы слоўнік жывой мовы. Брошурны выдадзены гэтакі: 1) Аўхімель Л. Эканомічны нарыс БССР. Сяню, 1925 г. 16 ст. 2) Багдановіч А. Новая беларуская літаратура. Віцебск, 1925 г. 26 ст. 3) Касцяніровіч М. Беларуская-расійскі слоўнічак. Віцебск., 1925 г. 56 ст. 4) Іпэль, А. Беларускае мастацтва. Пераклад з нямецкае мовы. Віцебск, 1925 г. 26 ст. 5) Касцяніровіч М. Беларускае архітэктура. Віцебск, 1925 г. 52 ст. 8 мал. 6) Фурман І. Крашаніна, матар'ялы да гісторыі яе ў Віцебшчыне. 1 і 2 выданні, 1925 г. 64 ст. 15 мал. 7) Фурман І. Віцебск у гравіорах Юдовіна. Віцебск, 1926 г. 8) Шлюбскі, А. Крашаніна (набіванка). Віцебск, 1926 г. 13 мал. 32 ст. 3 пералічаных брошур тры першыя ня маюць нічога агульнага з краязнаўствам і выдадзены т-вам як відаць у мэтах беларусізацыі. Брошурны 4, 5 на прыкладах народнага мастацтва і архітэктуры Віцебшчыны ўмела прапагандуюць неабходнасьць вывучэння мастацкага мінулага і сучаснага Беларусі. Брошурны Фурмана і Шлюбскага, А. зьяўляюцца каштоўнымі і цікавымі краязнаўчымі выданнямі. Так напр., „Матар'ялы да гісторыі крашаніны ў Віцебшчыне“. І. Фурмана мелі 2 выданні і з вялікай увагай былі адзначаны час. „Этнографія“ (выд. Усесаюзнай Акадэміі Навук) і замежнымі беларускімі выданнямі („Крывіч“, „Жыццё беларуса“ і г. д.). Гэтую канешне спрыяла і тое, што брошур І. Фурмана выдадзена надзвычайна добра з мастацкага боку. Другая праца І. Фурмана „Віцебск у гравіорах Юдовіна“ зьяўляецца цікавым доследам краязнаўчай тыпізацыі ў творах аднаго з найбуйнейшых іўрэіскіх мастакоў.

Зборнік „Віцебшчына“ т. I, які выдада Віцебскае Акруговае Т-ва, рэдагаваўся М. Касцяніровічам і мае 220 ст. Вышаў з друку ў 1925 г. На Беларусі гэта першы краязнаўчы зборнік ва ўласным сэнсе слова. Ён ахапляе ўсе галіны жыцця Віцебшчыны (апрача рэвалюц. руху, народнай творчасці і мовы). Плян зборніка вызначаецца паўнатаю і можа быць узорам. Па зьместу зборнік не пазбаўлены значнай цікавасці. Найбольш каштоўнымі і даючымі нешта новае зьяўляюцца змешчаныя ў зборніку: 1) Пасьмертны твор А. П. Сапунова „Кароткі нарыс гісторыі Віцебску“, які чытаецца за поэтычны твор; 2) М. Шчакаціна „Матар'ялы да гісторыі беларускага малярства XVIII ст.“—навуковае апісаньне збору Віцебскага Дзяржаўнага Музею. 3) Г. Крэсьнінскага „Музейныя помнікі рамесніцкіх арганізацый старага Віцебску“; 4) Проф. Брэжжэ „Архівы і Архіўная праца ў Віцебшчыне“; 5) Багародзкі „А. П. Сапуноў“—характарыстыка. Другія артыкулы зборніка вельмі малы па разьмеры. У зборніку змешчана шмат інструкцыйнага матар'ялу (больш 10 програм і інструкцый, з іх неабходна падкрэсьліць праграмы проф. Лунгерстаўэна для вывучэння вазёр, рэк і г. д.). Апрача ўсяго

гэтага, зборнік дае бібліяграфію Віцебшчыны і хроніку мясцовага культурнага жыцця.

Наогул, зборнік „Віцебшчына“ наводна падкрэслівае, якія вялікія перспектывы і магчымасці адчыняюцца перад акруговымі т-вамі краязнаўства, калі яны згуртуюць мясцовыя культурныя сілы, накітаваць таго як гэта зроблена ў Віцебску.

У самы апошні час, больш як праз два гады пасля пачатку працы, вышла новае выданне Віцебскага Акр. Т-ва. Гэта „Віцебскі краёвы слоўнік“—М. Каспяровіча. Слоўнік мае каля 400 старонак і наводна паказвае, наколькі пладатворна калектыўная краязнаўчая праца. У ім каля 40.000 слоў, а самім аўтарам запісана каля 11.000 слоў, усё іншае ў сырым выглядзе сабрана звычайнымі пачынаючымі краязнаўцамі. Слоўнік—колёсальная праца, якая магла быць выканана толькі дзякуючы надзвычайна шпаркаму тэмпу жыцця і плянава організаванай сетцы краязнаўчых ячэяк Віцебшчыны. Віцебскі слоўнік—выданне, якім акруговае т-ва можа ганарыцца. На жаль цана яго (3 р. 50) не пад сілу пачынаючым краязнаўцам, якія захацелі-б на вопыце слоўніка навучыцца працаваць у гэтым кірунку.

Магілёўскае Акруговае Т-ва Краязнаўства ў палове гэтага году выдала свой зборнік „Магілёўшчына“. Гэта досыць паважная (па надворным выглядзе) кніжка—180 ст. У зборніку ёсць усе разьдзелы: прырода, гісторыя, эканоміка, але толькі аддзелы гісторыі і часткова эканомікі складзены ўдала і ня выклікаюць здзіўлення. Другія аддзелы носяць адбітак рэдактарскай няўмеласці. Некаторыя памылкі друку і няўдалыя звароты выклікаюць дасад. Самы няўдалы аддзел этнографіі, за выключэннем заметкі В. Гарбацэвіча „Аб слаўнікавых асаблівасцях Магілёў-

шчыны“, якая зьвяртае на сябе ўвагу. У аддзеле „краязнаўства“ (?) ёсць цікавы артыкул І. К. Мацьвяёнка „Магілёўшчына, як аб'ект краязнаўчага вывучэння“.

Ня глядзячы на значныя недахопы, зборнік „Магілёўшчына“ дае свой каштоўны ўклад у краязнаўчую літаратуру. Ня толькі краязнаўцы Магілёўшчыны, але кожны, хто цікавіцца жыццём Беларусі, перачытае артыкулы І. М. „Нарысы з мінулага Магілёўшчыны“, Я. Сушынскага „Аб гандлі людзьмі на Магілёўшчыне“, І. Мацьвяёнка „Сялянскі рух на Магілёўшчыне ў 1905 г.“ і др. Канешне краязнаўцы Магілёўшчыны скарыстаюць і бібліяграфію Магілёўшчыны, якая зьмешчана ў зборніку. Праўда, неабходна мець на ўвазе, што гэта бібліяграфія далёка ня поўна.

Неабходна сказаць і аб выданнях ЦБК. Пачынаючы з 1925 году ЦБК выдала два зборнікі „Прац І і II Усебеларускіх Краязнаўчых Зьездаў“, якія адбыліся ў 1926 і 1927 г. і рэгулярна выдае краязнаўчы штомесячнік „Наш Край“, поўны комплект якога за гэтыя гады складае тоўсты том (80 аркушаў—1.300 ст.). У часопісе зьмешчана шмат новага і цікавага аб розных кутках Беларусі, але галоўнае значэнне часопісу ў тым, што ён зьмяшчае вялікі лік програм, анкет, інструкцый, схэм і г. д., адным словам усяго таго, на чым вучацца працаваць нашы краязнаўцы.

Такім чынам беларускае краязнаўства, якое толькі з канца 1924 г. пачала рэалізаваць сваю працу ў краязнаўчых выданнях, цяпер, к дзесяцігодзьдзю Кастрычнікавай рэвалюцыі, можа спадзявацца, што ў далейшым яму забяспечаны буйны росквіт. Парукай гэтага зьяўляецца падтрыманьне Савецкай уладай і Комуністычнай партыяй выдавецкай чыннасьці нашых краязнаўчых арганізацый.

Інструкцыйна-краязнаўчая літаратура, выддзеная Ц. Б. Краязнаўства.

Да гэтага часу ў часоп. „Наш Край“ і „Працах I і II Усебел. Краязн. Зьезду“ надрукавана інструкцый, програм, анкет і іншага інструкцыйнага матар'ялу 72 №№; з іх па вывучэнні прыроды і географіі краю — 32; па грамадзка-эканамічным вывучэнні 15, па культурна-гістарычным 12; па школьных краязнаўству і арганізацыйных пытаннях 13. Разабрацца ў такой колькасці інструкцыйнага матар'ялаў часта бывае цяжка для пачынаючага краязнаўца, тым больш, што па адным пытанні можа быць некалькі програм, нясходных між сабою. А таму разгляд усяго надрукаванага да гэтага часу інструкцыйнага матар'ялу прадстаўляецца нам сваячасовым і карысным.

Для зручнасці карыстання ўвесь інструкцыйны матар'ял „Нашага Краю“ дзеліцца згодна прынятым аддзелам краязнаўчай працы.

1. Прыродна-геаграфічнае вывучэнне краю.

(Ботаніка, зоолёгія, анатомія, геолёгія, мэтаролёгія, фэолёгія, географія, экскурсіі).

Проф. Васількоў. Як збіраць расліны „Наш Край“. № 1 за 1925 г. стар. 34—37.

Інструкцыя каштоўна тым, што паказвае сціслую сувязь вывучэння расліннасці краю з геабатанічнымі даследамі. Яна намячае два асноўныя віды краязнаўчай працы ў галіне ботанікі: 1) Фэолёгічныя нагляданні над раслінамі (набраванне, поканне пучкоў на дрэвах, усходы траў, красаванне і г. д.); 2) Збіранне калекцый засушаных раслін (прыняццё правільнага збірання раслін). Інструкцыя не дэталізавана і для больш дасканальнага ўразумення спосабаў працы з раслінамі спасылалася на кнігу проф. С. Растоўцава „Как составлять гербарий“, Москва. Госиздат. 1924 г. цена 30 к.

М. Зьбіткоўскі. Аб морве і гадюлі шаўкоўнага вусеня ў Слуцкай акрузе. „Наш Край“, № 1 (4), 1926 г. стар. 29.

Морва—тутавае дрэва. На Беларусі зусім добра яно расце, а значыць магчыма разьвіваць шаўкоўніцтва. Аўтар, каб дапамагчы высьвятленьню пытання аб морве на Беларусі, зьямяшчае анкетку аб пасадках гэтага дрэва ў нашай краіне.

О. Полянская. Аб удзеле краязнаўчых арганізацый у справе геабатанічнага даследавання Беларусі. „Наш Край“, № 1 (4), 1926 г. стар. 30—32.

Артыкул мае характар інструкцыі па складанні флёрыстычных картак для дрэўных парод таго ці іншага раёну. Неабходна заўважыць, што для плянавай працы згодна гэтай інструкцыі неабходна папярэдняе хача павярхоўнае знаёмства з расліннасцю свайго раёну і прычыламі вывучэння раслінных згуртаванняў.

М. Зьбіткоўскі. Аб зборы лекавых траў. „Наш Край“, № 4—5 (7—8), 1926 г., стар. 20—25.

На Беларусі налічваецца больш сотні лекавых раслін. Некаторыя з іх ужываюцца не толькі ў народнай, але і ў навуковай мэдыцыне. Артыкул пералічае хоць ня ўсе віды лекавых раслін на Беларусі, але затое дае інструкцыю, як збіраць, сушыць і захоўваць лекавыя травы. Прыведзена яшчэ апісанне трох найбольш папулярных лекавых раслін—падбела, дмухаўца і лантуша майскага.

М. Зьбіткоўскі. Настаўленне да збірання раслін і назіранняў над ім. „Наш Край“, № 5 (20) і 6—7 (21-22) 1927 г., стар. 35-63 і 91-108.

На беларускай мове гэта самы поўны падручнік па метадыцы і тэхніцы збірання раслін. Такія пытанні, як паляпшэнне культуры сувязі з вывучэннем расліннасці, экскурсіі, морфолёгічныя калекцыі, апрацоўка сабраных раслін, сушка іх, монтыроўка гэрбарыя, азначэнне раслін і г. д.—усе гэтыя пытанні дасканальна распрацаваны. Паказана ўся бягучая літаратура па пытаннях аб зборы раслін.

Проф. С. П. Мельнік. Да пытання аб апісанні паркаў Беларусі. „Наш Край“, № 4 (19) 1927 г. стар. 53-57.

Даследаванні і апісанне быўшых пясчых гнёздаў на Беларусі яшчэ не распачыналася. У артыкуле высветлена пытанне і прыкладная праграма, па якой гэтыя даследы трэба рабіць.

Аб укладанні географічнага слоўніка. „Наш Край“, № 12 (15), 1926 г. стар. 63-66.

Географічны слоўнік дае матар'ял для вывадаў па гісторыі, этнографіі і мове і зьяўляецца настольнай даведкай кнігай для кожнага, хто вывучае з таго ці іншага боку Беларусь. [Праца па складанні слоўніка надта адказная, вялікая і разьлічана на доўгі тэрмін. Гэтая інструкцыя зьяўляецца першым крокам у гэтай галіне і не прэтэндуе вы-

старчаюча высветліць усе бакі гэтай новай справы.

Я. Б. Кавалёнак. *Да культуры хмелю на Беларусі.* „Наш Край“, № 5 (20), стар. 18-20.

Спраба зарэгістраваць пітомнікі хмелю на Беларусі.

Проф. Б. К. Тэрлецкі. *Кароткая інструкцыя да збірання вестак аб некаторых глінах, пяскох і каменных Беларусі.* „Наш Край“, № 2-3, 1925 г. стар. 31-42.

Інструкцыя карысна для тых краязнаўцаў, якія ўжо маюць элементарныя веды з геалёгіі. Для тых, хто толькі прыступае да вывучэння карысных выкапняў Беларусі, інструкцыя рэкомэндуе цэлы шэраг падручнікаў, якія лёгка набыць ці знайсці ў бібліятэцы. Да інструкцыі прыкладзены апытальны ліст для атрымання адказаў аб карысных выкапнях Беларусі.

Природныя фарбы Беларусі. „Наш Край“, № 8-9, (11-12) 1926 г. стар. 33.

Природазнаўчая сэкцыя ІБК апрацавала невялікую анкету па рэгістрацыі прыроднага матар'ялу, які ўжываецца на Беларусі для афарбоўкі тканін і інш. рэчаў. У анкеце вызначаны толькі самыя простыя і нескладаныя запцытанні і адказы на іх вельмі лёгка кожнаму краязнаўцу.

М. Грамыка. *Геалёгічныя матар'ялы краязнаўчых гурткі.* „Наш Край“, № 6-7 (9-10), 1926 г. стар. 38-44.

Як збіраць геалёгічныя матар'ялы. Спосабы геалёгічнай экскурсіі. Інструкцыя складзена для найбольш моцных краязнаўчых гурткоў.

Інструкцыя да збірання беларускіх народных тэрмінаў па анатоміі жывёл (апрацавана Зоалёгічнай падсекцыяй Природазнаўчае сэкцыі Інбелкультуры) — „Наш Край“ № 1 (4), 1926 г. стар. 47—53.

Добра паказан шлях і спосаб збірання народных слоў, што адносяцца да анатоміі жывёл. Інструкцыя ілюстравана 7 малюнкамі, якія высвятляюць сутнасць гэтай галіны краязнаўства.

Проф. П. Салаўёў. *Аб вывучэнні малярыі.* „Наш Край“, № 2-3 (5-6). 1926 г. стар. 39-40.

Заметка аб важнасці вывучэння малярных камароў на Беларусі змяшчае і інструкцыйныя заўвагі, як збіраць камароў і куды іх накіроўваць.

Проф. П. Салаўёў. *Вывучэнне рыбных багаццяў Беларусі.* „Наш Край“, № 1 (16), 1927 г. стар. 62-64.

Да гэтай заметкі далучана анкета па вывучэнні рыбных багаццяў Беларусі і інструкцыя для збірання рыб. Першая для свайго запаўнення не вымагае ніякай асаблівай падрыхтоўкі, апошняя мае на ўвазе тых краязнаўцаў, якія жадаюць заняцца гэтым пытаннем больш дакладна і глыбей.

Проф. Яцанкоўскі. *Аб збіранні шасціногіх у пачатку вясны.* „Наш Край“, № 2-3 (5-6), 1936 г., стар. 41-43.

Коротка і вельмі популярна падаюцца асноўныя правілы збірання мясцовай фаўны, і кожны, хто мае хоць невялікую зацікаўленасць да прыроды, павінен пазнаёміцца з інструкцыяй.

Аб распаўсюджанні стронгі (форэлі) на Беларусі. „Наш Край“, № 6-7 (9-10), 1926 г. стар. 69.

Распаўсюджанне ручаёвай форэлі на Беларусі ня вывучана. Природазнаўчая сэкцыя ІБК падае кароценькую анкету, каб больш-менш высветліць гэтае пытанне (месца, дзе сустракаецца форэль, у якім ліку, спосаб лоўлі, час лоўлі, меры аховы).

Проф. П. Салаўёў. *Аб пералётах птушак.* „Наш Край“, № 2 (17), 1927 г. стар. 24-29.

У артыкуле прыводзіцца праграма назіранняў над пералётам птушак і намечаны шэраг пытанняў (анкетнага характару) аб гнёздаванні іх. Рэкомэндуецца даступная кожнаму краязнаўцу літаратура ў гэтай галіне, праўда, троху ўстарэлая.

Да пытання аб шляхах пралётаў птушак. „Наш Край“, № 3 (18), стар. 58.

Кароценькая і вельмі простая схэма вестак, якія даюцца краязнаўцамі па пытанні аб шляхах пралёту птушак.

Інструкцыя да збірання матар'яла па вывучэнні чмялёў. „Наш Край“, № 4 (19), стар. 63-64.

Чмялі—галоўныя апылкавачы канюшыны. С.-Г. сэкцыя ІБК змяшчае анкету па вывучэнні чмялёў і дае маленькую інструкцыю да яе.

Месца прыродазнаўства ў краязнаўчай працы. 36. „Працы І Усебелар. Краязн. З'езду“ стар. 45-48.

Даклад А. Фядзюшына. Паказаны заданні асноўныя спосабы краёвага даследавання прыроды.

Анкета для абследавання пытання аб стане аховы прыроды ў БССР. „Наш Край“, № 12 (15), 1926 г. стар. 67.

Анкета мае мэтай высветліць стан аховы прыроды ў розных раёнах Беларусі, лік асоб, якія зацікаўлены гэтай справай і даныя аб помінках прыроды. Кожны аматар прыроды вельмі мала затраціць часу на адказы па гэтай анкеце.

Проф. А. У. Фядзюшын. *Ахова прыроды і школа.* „Наш Край“, № 8-9 (11-12), стар. 5-18.

Высветлена значэнне школы ў справе аховы прыроды і тых канкрэтных мерапрыемстваў, якія павінны ўжыць школа, каб здзяйсніць ідэі аховы прыроды.

Анкета для выяўлення стану экскурсійнае справы. „Наш Край“, № 4 (19), 1927 г. стар. 60.

Мэта кароценькай анкеты—статыстычна падлічыць на Беларусі экспедыцыі, экскурсіі, падарожжы і вандраванні і скарыстаць даследчую працу іх.

Парадак разбору матар'ялу экскурсій

(першыя крокі энтомолёга). „Наш Край“, № 4-5 (7-8), стар. 77-78.

Натаккі, што рабіць з матар'яламі, якія сабраны на энтомолагічных экскурсіях.

М. Алесін. *Падарожжы па Беларусі*. „Наш Край“, № 2 (17), 1927 г. стар. 30-36.

Мэтоды і маршруты (12) падарожжаў па Беларусі. Артыкул вельмі каштоўны тым, што па кожным маршруце паказана літаратура, якая неабходна для папярэдняй падрыхтоўкі падарожжы. Па кожным маршруце літаратура вызначана асобна.

Мінімальная праграма фэналогічных назіранняў (паводле праграмы, апрацаванай асаблівай камісіяй пры расійскім т-ве аматараў сьветазнаўства)—„Наш Край“ № 1 за 1925 г. стар. 54.

Праграма-анкета намячае асноўныя фэналогічныя зьявы, але не падае ніякіх тлумачэньняў і заўваг адносна мэтодаў назіраньня гэтых зьяў.

Інструкцыя для асноўных нагляданьняў над сьнегавым насыцілам, над мяцеліцамі і над узьніманьнем і замярзаньнем рэк. „Наш Край“, № 10-11, (13-14) 1926 г. стар. 51-60.

Навуковае і практычнае значэньне гэтых нагляданьняў вылікае: яны пры правільнай пастановцы даюць магчымасьць плянаваць народную гаспадарку. Інструкцыя ў популярнай і сьціслай форме дае ўсё, каб гэтыя нагляданьні вяліся правільна. Да інструкцыі далучаны 4 ўзоры дакладных запісаў мэтаролёгічных нагляданьняў.

Проф С. Мельнік. *Фэналогічныя нагляданьні над дрэўнай расьлінасьцю* (з праграмай нагляданьняў і кароткай інструкцыяй). „Наш Край“, № 3 (18), 1927 г. стар. 40-57).

Аўтар даводзіць, што вельмі цяжка, а часам нават немагчыма весьці фэналогічныя назіраньні паводле праграм, якія ёсьць, бо кожны наглядальнік добра ведае толькі адну групу нагляданьняў, а праграмы вельмі абцяжараны вялікім лікам аб'ектаўнасьцяй. Гэта азначае, што адзін краязнаўца можа дасканала весьці нагляданьні над садовымі дрэвамі, другі над птушкамі, трэці над палювымі расьлінамі і г. д. Згодна гэтаму аўтар дае праграму фэналогічных нагляданьняў над дрэвамі і кустамі і невялікую інструкцыю, як іх рабіць. Аўтар адмоўна адносіцца да выдзяленьня фэналогічных даённікаў, бо іх немагчыма навукова апрацаваць. Спосаб, якім толькі магчыма весьці фэналогічныя нагляданьні, — запаўненьне зараней складзенай табліцы. Да інструкцыі і праграмы прыкладзена ведамасьць фэналогічных нагляданьняў над паасобнымі дрэвамі. Дадзеная праграма зьяўляецца досыць поўнай. Пры немагчымасьці яе выканаць аўтар дае і скарачэньні праграмы. Для пачынаючых краязнаўцаў гэта вельмі важна.

Праграма фэналогічных назіраньняў для Гомельшчыны. „Наш Край“, № 4 (19), 1927 г. стар. 47-53.

Праграма каштоўна ў тэй яе частцы, якая

датычыцца так званай „агульнай фэналогіі“. У другой частцы яна перацяжарана. Да праграмы дадазены тлумачэньні аб мэтодзе працы і ўзор зводнай табліцы фэналогічных назіраньняў, ня вельмі ўдала складзенай. Вельмі добра, што пералічана ўся літаратура па пытаньні.

Проф. М. Бурштэйн. *Фэналогічныя нагляданьні ў садоўніцтве*. „Наш Край“, № 4 (19), 1927 г. стар. 43-46.

Фэналогічныя нагляданьні па садоўніцтве ў межах БССР вядуцца ў нязначным маштабе. З прычыны гэтага даецца кароценькая праграма гэтых нагляданьняў і неабходныя папярэдняе заўвагі.

Інструкцыя і праграма фэналогічных назіраньняў. 36. „Працы II Ўсебел. Краязн. Зьезду“, стар. 45-50.

Даклад проф. Салаўёва. Праграмай ахоплены: назіраньні над расьлінамі, над птушкамі, шасьціножкамі і рознымі жывёлінамі.

Вывучэньне клімату БССР. Зборнік „Працы II Ўсебел. Краязн. Зьезду“, стар. 36-44.

Даклад Макареўскага. Агульныя падставы мэтаролёгічных досьледаў на Беларусі.

II. Грамадзка-эканомічнае вывучэньне краю.

(Прымысловасьць, коопэрацыя, быт, мова, народнае мастацтва).

Інструкцыя для запаўненьня анкеты аб вясковых промыслах і хатніх рамэствах Беларусі. „Наш Край“, № 4-5 (7-8), стар. 73-76.

Складзена С.-Гасп. сэкцыяй ІБК (пададзел хатніх рамэстваў). Анкета выладзена паасобна і запаўненьне яе без паказанай інструкцыі ня можа быць зроблена.

Праграмы па вывучэньні хатніх рамэстваў і саматужнай прамысловасьці Беларусі. 36. „Працы II Ўсебелар Краязн. Зьезду“, стар. 57-63.

Даклад Рака. Дзьве праграмы; адна для вывучэньня асобных промыслаў, другая— для вывучэньня ўсіх промыслаў і рамэстваў.

Я. Ракаў. *Пастаноўка падлічэньня бюджэту часу беларускага селяніна*. „Наш Край“, № 2-3 (5-6), 1927 г. стар. 70-76.

Высьветлены асаблівасьці падлічэньня бюджэту часу селяніна, мэта падлічэньня, як будзе зроблена падлічэньне і дададзена інструкцыя, як падлічаць.

Г. Гармізэ і Я. Ракаў. *К абсьледваньню нізавога коопэрацыйнага апарату*. „Наш Край“, № 4-5 (7-8), 1926 г. стар. 64-72.

Праграма абсьледваньня складзена Асоцыяцыяй Навуковай Організацыяй Працы пры ІБК. Мэта—паляпшэньне асноў дзейнасьці коопэрацыі. Праграма мае анкетны характар. Да яе ёсьць дадаткі—схэмы статыстычнага характару.

Г. Парэчын. *Аб зьбіраньні матар'ялаў па народным звычайным праве*. „Наш Край“.

Кароценькая записка і разам з ёю анкета, якая мае мэту зарэгістраваць усе звычай, адбываючыя жыцьцё вёскі (права на зямлю,

маемасьць, падзел гаспадаркі і г. д.). Анкета складзена Праўнаю Сэкцыяй ІБК. Ілюстрацыя да анкеты зьяўляецца арт. Я. Боич. Асмалоўскага „Аб вывучэньні звычайнага права на Беларусі“, „Наш Край“, № 5 (20), 1927 г. стар. 5-12.

Інструкцыя да зьбіраньня народнага слоўніка-тэрміналёгічнага матар'ялу ў беларускай мове (апрацавана Камісіяй ІБК па ўкладаньні слоўніка жывой беларускай мовы) „Наш Край“, № 1, 1925 г. стар. 49-53.

Інструкцыя ў сучасны момант дапаўняецца: 1) інструкцыяй да зьбіраньня беларускіх народных тэрмінаў па анатоміі жывёл, „Наш Край“, № 1 (4), 1926 г. стар. 47-53. 2) Ад камісіі для ўкладаньня слоўніка жывой беларускай мовы, „Наш Край“, № 10-11 (13-14), 1926 г. стар. 61-62. 3) Аб зьбіраньні народнага слоўнікавага матар'ялу ў беларускай мове ў 1927 г. „Наш Край“, № 3 (18), 1927 г. стар. 55-57.

4) Натальлін. Аб зьбіраньні слоўніка жывой мовы, „Наш Край“, № 2-3 (5-6), 1926 г. стар. 44-48.

Бяз гэтых неабходных заўваг і паправак інструкцыя траціць некаторую сваю вартасьць.

Мовазнаўчая праца краязнаўчых арганізацый. 36. „Працы І Усебел. Краязн. Зьезду“, стар. 48-56.

Даклад С. Некрашэвіча. Каштоўныя заўвагі аб зьбіраньні дыялекталёгічнага і слоўнікавага матар'ялу краязнаўчымі арганізацыямі.

М. Касцяровіч. Як утварыўся Віцебскі краёвы слоўнік. „Наш Край“, 1927 г. № 1.

Для краязнаўцаў, якія вядуць мовазнаўчую працу, неабходна пазнаёміцца з артыкулам, які наглядна перадае вопыт мовазнаўчай працы на Віцебшчыне.

Програма зьбіраньня вуснае народнае творчасці (складзена Літаратурнай Камісіяй Інбелкульту). „Наш Край“, № 2-3, 1925 г. стар. 43-47.

Програма падрабязна высвятляе, што трэба запісваць, як трэба запісваць, ад каго запісваць і якія ведамасьці трэба дадаваць да запісаў. Працуючы па праграме, трэба мець на ўвазе, што рабіць запісы стэнографам не дасягае мэты і што ведамасьці, якія неабходна дадаваць, можна значна скараціць і абмежавацца самымі неабходнымі.

Зьбіраньне і апрацоўка фальклёру. 36. „Працы І Усебел. Краязн. Зьезду“, стар. 56-59.

Даклад М. Гарэцкага. Вельмі каштоўныя думкі аб арганізацыі дасьледчай працы над белар. фальклёрам.

Програма-інструкцыя для зьбіральнікаў беларускай музычна-этнографічнай творчасці. (Апрацавана сакратаром Песеннай Камісіі ІБК А. Грыневічам). „Наш Край“, № 1, 1925 г., стар. 45-48.

Програма разьлічана на асоб, якія знаёмы з асновамі музыкі наогул. Для працы па праграме неабходна папярэдняе азнаёмленьне з гісторыяй і этнографіяй беларускага народу, з асноўнымі зборнікамі вуснай і му-

зычнай творчасці і асаблівасьцямі мовы таго раёну, дзе зьбіральнік будзе весьці працу. У праграме азначана ўся літаратура, якая неабходна для гэтага. Дадаткам да праграмы ёсьць „Агляд музычнага фальклёру“ А. Грыневіча, „Наш Край“, № 4 (19), 1927 г., што трэба ўзяць пад увагу.

Думачэньні да анкеты па зьбіраньні народных мэлёды. 36. „Працы І Усебел. Краязн. Зьезду“, стар. 59-61.

Грыневічам паказана музычная літаратура белар. фальклёру.

М. Шчакаціхін. Спосабы зьбіраньня матар'ялу з беларускага мастацтва. „Наш Край“, № 2-3 (5-6), 1926 г. стар. 62-69.

Програма разьлічана на самыя шырокія колы краязнаўцаў, асабліва ў тэй частцы, якая датычыцца сучаснага народнага мастацтва—ткацтва і разьбярства. Яна дае магчымасьць стала і плянава арганізаваць зьбіраньне ўзораў народнага арнаменту. Для вывучэньня мастацтва старажытнага, як па-трабуючага больш шырокага кругагляду і падрыхтоўкі, праграма таксама вызначае агульныя падставы працы.

Ад Тэатральнае падэзэкцыі Інстытуту Беларускае Культуры. „Наш Край“, № 2-3 (5-6), 1926 г. стар. 79-80.

Пералічаны ўсе матар'ялы, якія неабходна зьбіраць для заснаваньня тэатральнага музэю на Беларусі і па якіх магчыма было-б скласьці гісторыю беларускага тэатру.

Анкета аб сучасным стане народнага мастацтва. „Наш Край“, № 4 (19) 1927 г. стар. 61-62.

Анкета дапаўняе праграму, замешчаную ў „Нашым Краі“, № 2-3 (5-6), 1926 г. стар. 62-69.

III. Культурна-гістарычнае вывучэньне. (гісторыя, архэалёгія, рэволюцыйны рух, монографічнае апісаньне паселішч).

М. Мядзюшка. Апытальны ліст да зьбіраньня народных вераваньняў і прадстаўленьняў, звязаных з каменем, і вестак аб каменных помніках гісторыка-архэалёгічнае значнасьці. „Наш Край“, № 1 (4), 1926 г. стар. 43-46.

Анкета складаецца з 39 пытанняў, якія ахапляюць усё, што датычыцца існаваньня каменных помнікаў на Беларусі (легэнды, казкі, песьні, надпісы, паданьні і г. д.).

Краязнаўчая праца ў галіне гісторыі і архэалёгіі. 36. „Працы І Усебел. Краязн. Зьезду“, стар. 61-62.

Гэты дакладу проф. Доўнар-Запольскага аб вывучэньні курганоў, гарадзішч, зарысавак іх плянаў, зьбіраньні старых граматаў і г. д.

Ахова помнікаў старасьветчыны і прыроды. 36. „Працы І Усебел. Краязн. Зьезду“, стар. 62-63.

Гэты дакладу т. Мароза аб вывучэньні помнікаў прыроды, гісторыі, культуры і быту свайго краю, якія неабходна ахоўваць.

Укладаньне архэалёгічнай карты Беларусі. 36. „Працы І Усебел. Краязнаўчага Зьезду“, стар. 50-57.

Даклад Зьм. Даўгяля. Паказана, якія пом-

нікі мінулага жыцця чалавека на тэрыторыі БССР неабходна занатаваць, запісаць і на-несці на архэалёгічную карту. Приведзены знакі для складання гэтага карты.

Да ўсяго грамадзянства БССР. „Наш Край“, № 6-7 (9-10), 1926 г. стар. 68.

Адозва Сэкцыі па вывучэнні рэволюцыйнага руху на Беларусі з анкетай аб рэволюцыйных дзеячоў Беларусі. Анкета вельмі няпоўная і яе неабходна перапрацаваць.

Аб зборы бібліяграфіі да дзесяцігоддзя Кастрычнікавай рэволюцыі. „Наш Край“ № 4 (19), 1927 г. стар. 62-63.

Адозва Беларускай Дзяржаўнай бібліятэкі, якая апрацоўвае поўную бібліяграфію перыядычных выданняў, якія вышлі з 1917 г. на тэрыторыі Беларусі.

Програма апісання паселішчаў гарадскога тыпу, гарадоў, мястэчак, пасадаў, гандлёвых сёл і інш. „Наш Край“, № 1, 1925 г. стар. 56-58.

Програма апрацавана Геаграфічнай падсекцыяй прыродазнаўчай секцыі ІБК і мае мэтай даць плян для збірання вестак аб гарадох, мястэчках і іншых паселішчах краю. Програма недахопы мае: пратокольны характар яе, адсутнасць неабходных заўваг, не намечана гісторыя рэволюцыйнага руху.

Вывучэнне народнага быту. Зб. „Працы І Усебел. Краязн. Зьезду“, стар. 63-69.

Даклад Т. Мялешкі аб вывучэнні матэрыяльнай і духоўнай культуры краю—асноўныя палажэнні.

Вывучэнне мястэчка. Зборн. „Працы П Усебелар. Краязнаўчага Зьезду“, стар. 73-80.

Даклад Аляксандрава. Намечаны асноўныя лініі ці пункты вывучэння сучаснага мястэчка: гістарычная дынаміка мястэчка і сучасны новы быт і новая эканоміка яго.

В. Самацвіч. Вывучэнне вёскі—неадкладная задача краязнаўчых арганізацый. „Наш Край“, 1927 № 6-7 (21-22) стар. 3-4.

Паказаны два кірункі вывучэння: 1) монаграфічнае вывучэнне і 2) вывучэнне пасасобных момантаў.

А. Немцаў. Замоскі сельсавет Асіпав. раёну Бабр. акругі. „Наш Край“ 1927 г. № 6-7 (21-22) стар. 19-47.

Для кожнага краязнаўцы неабходна знаёмства з гэтай першай монаграфіяй аднаго сельсавету Асіп. раёну. Монографія цікава як па зместу, так і па сваёй форме. Матэрыялы для яе збіралі сябры раённага т-ва краязнаўства.

Схема санітарна-бытавога даследавання і апісання вёскі. „Наш Край“, 1927 г. № 6-7 (21-22), стар. 81-90.

Схема ахапляе гісторыю, топографію, вадазабеспэку, дэмаграфію, эканоміку, санітарны быт, фізічны стан, культурны ўзровень і грамадзка-політычны быт вёскі. Апрача гэтага прыведзена досыць поўна літаратура, якая датычыць мэтадыкі вывучэння вёскі.

VI. Мэтодыка краязнаўства і школьнае краязнаўства.

Што рабіць раённым краязнаўчым таварыствам. „Наш Край“, № 1, 1925 г. стар. 41—44.

Плян апісання раёну. Першачарговыя і важныя заданні апісання раёну не падкрэслены. Няма таксама інструкцыйных указанняў.

М. Касцяровіч. Арганізацыя краязнаўчага руху. „Наш Край“, № 12 (15), 1926 г. стар. 6—9, № 1 (16), 1927 г. стар. 17—21, № 2 (17) 1927 г. стар. 6—11, № 3 (18), 1927 г. стар. 7—9.

Аўтар вельмі практычна і яскрава намячае шэраг момантаў у масавай краязнаўчай працы: гурткі краязнаўства, раённыя і акруговыя т-вы краязнаўства, сувязь іх з мясцовымі ўстановамі і арганізацыямі ЦБК, краязнаўчых арганізацый у асветных установах, рэалізацыя краязнаўчай творчасці (змяшчэнне матэрыялаў у друку, арганізацыя ўласных выданняў, рукапісныя часопісы, шапірографы, шклопісы і г. д.), краязнаўчыя вандраванні (падрахтоўка і мэты) і г. д.

Статуты краязнаўчых арганізацый БССР. „Наш Край“, № 12 (15), 1926 г. стар. 58—62 (анкета для ўступлення ў краязнаўчую арганізацыю, статут гуртка краязнаўства), № 1 (16), 1927 г. стар. 65—73 (статут раённага і акруговага т-ваў) і № 2 (17), 1927 г. стар. 51—58 (статуты школьнага гуртка, гуртка пры тэхнікуме і курсах і т-ва пры ВНУ).

Програма першапачатковага азнаямлення з краязнаўствам. „Наш Край“, № 10—11 (13—14), 1926 г. стар. 49—50.

Програма намячае літаратуру, неабходную для азнаямлення са значэннем і зместам краязнаўчай працы.

„Як праводзіцца вывучэнне Асіпавіцкага раёну“. Зборнік „Працы І Усебел. Краязн. Зьезду“, Менск 1927 г. стар. 25—30.

Кароткі змест дакладу А. Немцава, які быў зачытаны на зьездзе. Артыкул дае магчымасць пазнаёміцца з тэхнічным бокам даследавання раёну і прыёмамі вывучэння прыроды, прамысловасці, этнографіі і гісторыі раёну сіламі масавых краязнаўчых арганізацый.

Арганізацыя і тып раённага краязнаўчага музея. Зборнік „Працы П Усебел. Краязнаўчага Зьезду“, стар. 30-35.

Даклад Г. Аляксандрава. Вызначана лінія ў стварэнні мясцовых музеяў і дадзена ўзорная схема раённага краязнаўчага музея.

М. І. К. Жанчына і краязнаўства. „Наш Край“, № 2 (17) 1927 г. стар. 37-38.

Аб задачах і спосабах удзелу жанчын у краязнаўчай працы і аб жанчыне, як аб'екце краязнаўчых даследаў.

М. І. Касцяровіч. Першыя крокі школьна-краязнаўчай працы. „Наш Край“, № 12 (15), 1926 г. стар. 43-48.

Апублікаванне вынікаў школьна-краязнаўчай працы.

знаўчай працы вучняў дзвёх школ Навікоўскай (Віцебшчына) і Ленінскае (Мазыршчына).

Краязнаўства і настаўніцтва. „Наш Край“, № 8-9 (11-12), 1926 г. стар. 3-4.

Аб неабходнасці арганізацыі школьных краязнаўчых музеяў.

Краязнаўства ў школе. Зборн. „Працы II Усебелар. Краязн. Зьезду“, стар. 63-71.

Даклад Шапялёвіча. Паказваецца, якая краязнаўчая праца пасляна вучням таго ці іншага ўзросту.

Краязнаўчая праца ў Вузах БССР. Зборн. „Працы II Усеб. Краязн. Зьезду“, стар. 72-73. Даклад А. Сянкевіча.

Студэнт, пазнай свой край. „Наш Край“, № 10-11 (13-14).

Шэраг заданняў краязнаўчай працы студэнтскай моладзі—у агульнай формулёўцы.

Г.Аляксандраў. Чарговыя задачы школы-нага краязнаўства. „Наш Край“, № 10-11 (13-14). 1926 г. стар. 11-14.

Намечаны першапачатковыя заданьні школы-нага краязнаўства.

Выдавец—Інстытут Беларускае Культуры.

Рэдактар—З. Бядуля.

Члены Рэдакцыі:

{	М. Бялуга.
	А. Казак.
	М. Касцяровіч.

ЗЬ МЕС Т.

У. Ігнатоўскі—Вывучэньне Кастрычнікавай Рэвалюцыі	<i>Стар.</i> 3
А. Казак—Краязнаўства ў БССР к дзесяцігодзьдзю Кастрычнікавай Рэвалюцыі	9

НАШЫ АКАДЭМІЧНЫЯ ЁСТАНОВЫ І ВЫШЭЙШЫЯ ШКОЛЫ Ё СПРАВЕ ВЫВУЧЭННЯ КРАЮ.

І. Каранеўскі—Інстытут Беларускае Культуры	16
М. Бялуга—Рэарганізацыя ІБК	21
У. Пічэта—Краязнаўства ў Беларускім Дзяржаўным Унівэрсытэце	26
Проф. П. Салаўёў—Краязнаўч. дзейнасьць Горацкай С.-Г. Акадэміі	31

НАВУКОВА-ДАСЬЛЕДЧЫЯ С.-Г. ЁСТАНОВЫ БССР.

Г. Гарэцкі—Дасьледчая справа па сельскай і лясной гаспадарцы і краязнаўства	34
М. Савіцкі—Дасягненьні ў галіне сельска-гаспадарчай навукова-дасьледчай справы БССР	36
М. Макарэўскі—Мэтэаролёгічная сетка БССР к дзесяцігодзьдзю Кастрычніка	43

МУЗЭЙНАЯ І АРХІЎНАЯ СПРАВА НА БЕЛАРУСІ.

В. Ластоўскі—Беларускі Дзяржаўны Музэй	47
Ю. Сацункевіч—Музэй рэвалюцыі	53
Г. Аляксандраў—Краязнаўчыя музэі і дзесяцігодзьдзе Кастрычнікавай Рэвалюцыі	58
М. Мялешка—Архівы БССР за 10 год Кастрычніка	61

КРАЯЗНАЎСТВА І НАЦМЕНШАСЬЦІ.

Г. Аляксандраў—Краязнаўчая праца сярод яўрэйскага насяленьня	65
Я. Віткоўскі—Краязнаўчая праца сярод польскай нацыянальнасьці	67
С. Жураўскі—Масавае настаўніцтва ў навукова-краязнаўчай працы	69
А. Шашалевіч—Краязнаўчы друк на БССР к 10 гадавіне Кастрычніка	72
А. Ш.—Іструкцыйна-краязнаўчая літаратура	75

Цана 50 кап.